

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Κατασκευάζοντας το Φύλο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Η έμφυλη διάσταση της Δημόσιας Διοίκησης και των διοικητικών εγγράφων (Ο φανερός και έρπων ή λανθάνων σεξισμός του λόγου τους)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Μια ενδιαφέρουσα Έρευνα στο πεδίο των εγγράφων της Κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης

- 2.1.** Συμπεράσματα της έρευνας-Κυπριακή Δημόσια Διοίκηση και Φύλο. Ο φανερός και έρπων (ή λανθάνων) σεξισμός του λόγου των δημοσίων εγγράφων
- 2.2.1.** Γενικές διαπιστώσεις
- 2.2.2.** Σε ό,τι αφορά τα επίπεδα γραμματικής ανάλυσης της Μορφολογίας/Σύνταξης
- 2.2.3.** Σε ό,τι αφορά τη Σημασιολογία
- 2.2.4.** Σε ό,τι αφορά την πραγματολογική/κειμενική ανάλυση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η υπέρβαση του γλωσσικού σεξισμού στα έγγραφα της Κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης

ΓΕΝΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Υποδείγματα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Έμφυλη Έρευνα στο πεδίο των διοικητικών εγγράφων της Κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης

- 1.** Μεθοδολογία υλοποίησης της έρευνας
- 2.** Συμπεράσματα της έρευνας-Κυπριακή Δημόσια Διοίκηση και Φύλο. Ο φανερός και έρπων (ή λανθάνων) σεξισμός του λόγου των δημοσίων εγγράφων
  - 2.2.1.** Σε ό,τι αφορά τα επίπεδα γραμματικής ανάλυσης της Μορφολογίας/Σύνταξης
  - 2.2.2.** Σε ό,τι αφορά τη Σημασιολογία
  - 2.2.3.** Σε ό,τι αφορά την πραγματολογική/κειμενική ανάλυση
- 2.3** Συμπερασματικά

Η Κυπριακή κοινωνία και ειδικότερα οι τομείς της οικογένειας, της εργασίας, της πολιτικής και δημόσιας ζωής, εξακολουθούν να διακατέχονται από βαθιά ριζωμένες πατριαρχικές αντιλήψεις και στερεότυπα σχετικά με τους κοινωνικούς ρόλους των δύο φύλων και τα οποία λειτουργούν σε βάρος των γυναικών, περιορίζοντας, την πρόσβασή τους, σε θέσεις λήψης αποφάσεων και εκλεγμένες θέσεις, επηρεάζοντας τις εκπαιδευτικές τους επιλογές και τη θέση τους στην αγορά εργασίας.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο γλωσσικός σεξισμός αποτελεί μέρος των στερεοτύπων που αποτελούν μια από τις βασικές αιτίες των ανισοτήτων και διακρίσεων σε βάρος των γυναικών. Η σημασία των λέξεων είναι τόσο μεγάλη, ώστε ο Γκαίτε υποστήριξε, πως όταν οι ιδέες αποτυγχάνουν, οι λέξεις μπορεί να αποδειχθούν πολύ χρήσιμες. Ιδιαίτερα στο γραπτό λόγο οι λέξεις, είναι επικοινωνία, μνήμη, είναι φορέας ιδεολογίας. Όταν λοιπόν μέσα από τα δημόσια έγγραφα με τη χρήση σεξιστικής γλώσσας, συμβάλλουμε στην αναπαραγωγή της έμφυλης ασυμμετρίας, τη μάχη που δίνουμε για την Ισότητα την τορπιλίζουμε εκ των έσω.

Η ένταξη της διάστασης του Φύλου στα δημόσια έγγραφα είναι μία καινοτόμος για τη Κύπρο επιστημονική προσπάθεια, γιατί για πρώτη φορά επιχειρείται η αντιμετώπιση του γλωσσικού σεξισμού των διοικητικών εγγράφων. Η έννοια αυτή καλύπτει επίσης, τον σχεδιασμό, την υλοποίηση, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση συμπληρωματικών μέτρων και παρεμβάσεων με στόχο να προωθηθεί η ισότητα. Με αυτό τον τρόπο και οι γυναίκες θα συμμετέχουν και θα ωφελούνται εξίσου με τους άντρες.

Φίλες και Φίλοι,

Ο ΕΜΔΓ και το Γραφείο της Επιτρόπου Ισότητας των Φύλων έχουν θέσει ψηλά στις προτεραιότητες τους την εξάλειψη των στερεοτύπων και των κοινωνικών προκαταλήψεων. Γι' αυτό με επιχορήγηση από τον προϋπολογισμό του ΕΜΔΓ ετοιμάστηκε από το Παρατηρητήριο Ισότητας Κύπρου ο Οδηγός υπέρβασης του γλωσσικού σεξισμού στη γλώσσα των εγγράφων της δημόσιας διοίκησης της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Πρόκειται για ένα εξειδικευμένο και εύχρηστο εργαλείο, που αποσκοπεί στην αναγνώριση και κατανόηση του γλωσσικού σεξισμού που διέπει τα διοικητικά έγγραφα και επικεντρώνεται κυρίως ως δημόσιος λόγος, όπως αυτός εκφέρεται στα έγγραφα Υπουργείων, Δήμων και άλλων κρατικών φορέων.

Απώτερος στόχος δεν είναι η τυπική και επιφανειακή βελτίωση του δημόσιου λόγου, αλλά η προσπάθεια να καθιερωθεί η κοινωνική ισότητα. Από αυτή την άποψη ο Οδηγός αποτελεί ένα εργαλείο διαπαιδαγώγησης και επιμόρφωσης όλων, όσοι/ες μετέχουν στη δημόσια διοίκηση, με σκοπό να αποφευχθούν διατυπώσεις που υποβιβάζουν ή αφήνουν στο περιθώριο της κοινωνίας μερίδα του πληθυσμού.

Το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε την υιοθέτηση του Οδηγού Ένταξης της Διάστασης του Φύλου στις Δημόσιες Πολιτικές με στόχο την ευαισθητοποίηση των στελεχών της δημόσιας διοίκησης, που λαμβάνουν μέρος στη διαδικασία χάραξης πολιτικής, στην κατάρτιση των προϋπολογισμών και στον προγραμματισμό δράσεων που αφορούν στη διάσταση του φύλου. της Δημόσιας Διοίκησης της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Επιπρόσθετα, ανέθεσε στο Υπουργείο Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξεως τον καταρτισμό Σχεδίου Δράσης οριζόντιας εφαρμογής για υλοποίηση των συστάσεων που προβλέπονται στον Οδηγό. Παράλληλα, το Υπουργικό Συμβούλιο κάλεσε όλα τα Υπουργεία, Ημικρατικούς Οργανισμούς, Αρχές Τοπικής Αυτοδιοίκησης και άλλους φορείς Δημοσίου Δικαίου όπως συνεργαστούν για την υλοποίηση του Σχεδίου Δράσης που θα εκπονηθεί από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξεως.

Τελειώνοντας, θέλω να ευχαριστήσω την πρόεδρο και τα μέλη του ΠΙΚ για την άψογη συνεργασία για την εκπόνηση του εν λόγω Οδηγού καθώς επίσης και τις επιστημονικές συνεργάτιδες που είχαν την ευθύνη της ετοιμασίας του Οδηγού.

Ιωσηφίνα Αντωνίου

Επίτροπος Ισότητας των Φύλων

Πρόεδρος ΕΜΔΓ

Αγαπητές φίλες, αγαπητοί φίλοι,

Όπως είναι γνωστό, η έρευνα της σχέσης γλώσσας και φύλου άρχισε στο πλαίσιο των μαχητικών φεμινιστικών κινήσεων των δεκαετιών 1970 και του 1980, με στόχο να διερευνηθεί ο ρόλος του Λόγου και της Γλώσσας στην αναπαραγωγή και διαίωνιση της γυναικείας κατωτερότητας/υποταγής στο πλαίσιο των πατριαρχικών κοινωνιών μας. Η έρευνα συνεχίζεται μέχρι σήμερα και επικεντρώνεται σε δύο βασικά ερωτήματα: το ένα αφορά στην έμφυλη προκατάληψη, που εντοπίζεται όλες σχεδόν τις γλώσσες και το άλλο αφορά στις διαφορές μεταξύ των φύλων, που γίνονται ορατές κατά τη χρήση της γλώσσας.

Το Παρατηρητήριο Ισότητας Κύπρου από τη δημιουργία του έθεσε το συγκεκριμένο ζήτημα στο κέντρο του ερευνητικού και κινηματικού του ενδιαφέροντος, κατανοώντας έγκαιρα πως η κυρίαρχη γλώσσα αντικατοπτρίζει την ανισορροπία δύναμης μεταξύ των φύλων και στην κυπριακή κοινωνία όπως και την ανδρική ανωτερότητα. Το γεγονός οδήγησε το ΠΙΚ εδώ και δεκαεπτά περίπου χρόνια, πρώτο αυτό μεταξύ των κοινωνικών φορέων της χώρας μας, να υπερβεί τον γλωσσικό σεξισμό και να κάνει ορατές τις γυναίκες στο λόγο των εγγράφων του, των ερευνών του, των δημόσιων και ιδιωτικών παρεμβάσεων των στελεχών του. Ταυτόχρονα, επίσης για πρώτη φορά, εισήγαγε τον σχετικό θεωρητικό προβληματισμό στην Κύπρο, μέσω των μαθημάτων φύλου που υλοποίησε, αλλά και μέσω των εκπαιδευτικών/επιμορφωτικών του δραστηριοτήτων.

Τα τελευταία χρόνια το ΠΙΚ επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στον τρόπο υπέρβασης του γλωσσικού σεξισμού και στη διαμόρφωση μιας γλώσσας που, διατηρώντας όλα της τα χαρακτηριστικά, κάνει ορατά στο πλαίσιο της και τα δύο φύλα, με συνέπεια τη διεύρυνσή της, τον εμπλουτισμό της και, κυρίως, τον εκδημοκρατισμό της. Έτσι, ξεκινώντας τις σχετικές του προσπάθειες πραγματοποίησε εκτεταμένη φεμινιστική έρευνα στα εν χρήσει έγγραφα των δημόσιων οργανισμών της Κυπριακής Δημοκρατίας, που ήρθε να προστεθεί σε προηγούμενη έρευνα που διεξήγαγε, για την *έμφυλη διάσταση των Συλλογικών Συμβάσεων Εργασίας της Κυπριακής Δημοκρατίας*, τις οποίες εξέτασε και από την άποψη του γλωσσικού σεξισμού. Η έρευνα, υπό την εποπτεία και καθοδήγηση της καθηγήτριας πανεπιστημίου Αιγαίου Μαρίας Γκασούκα, και την καθοριστική συμμετοχή της αναπληρώτριας καθηγήτριας του ίδιου πανεπιστημίου Μαριάνθης Γεωργαλίδου και της μεταδιδακτόρισσας Ξανθίππης Φουλίδη, οδήγησε στη συγγραφή του παρόντος Οδηγού, που αποτελεί σημαντικό και εύχρηστο εργαλείο για κάθε δημόσια/ο λειτουργό, που θα κάνει ορατά τα φύλα στα έγγραφα που συντάσσει. Όπως αναφέρουν οι συγγραφείς του, ο Οδηγός *«αποσκοπεί στην αναγνώριση και στην κατανόηση του γλωσσικού σεξισμού που διέπει τα πάσης φύσεως εν χρήσει διοικητικά έγγραφα. Επικεντρώνεται στον δημόσιο λόγο, όπως εκφέρεται στα έγγραφα υπουργείων και δήμων και στόχος του είναι να αναδείξει το φαινόμενο του γλωσσικού σεξισμού στο πλαίσιο της Κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης και να προτείνει τρόπους αποδόμησής του»*. Άλλωστε, δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως η ισότιμη αντιπροσώπευση των φύλων στα δημόσια έγγραφα αποτελεί σημαντική επιδίωξη των πολιτικών ισότητας της Κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης.

Το ΠΙΚ, εκφράζει την ευαρέσκειά του στην επιστημονική ομάδα και εύχεται ο Οδηγός να είναι καλοτάξιδος και να τύχει αποδοχής. Ευχαριστούμε θερμά για την αρωγή που προσέφερε στο ΠΙΚ ο Εθνικός Μηχανισμός για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, ενώ ιδιαίτερες ευχαριστίες εκφράζουμε προς την Επίτροπο Ισότητας κ. Ιωσηφίνα Αντωνίου για τη στήριξή της σε όλο το εγχείρημα.

Κατερίνα Φλουρέντζου-Μελισσηνού

Πρόεδρος

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο Οδηγός Υπέρβασης του Σεξισμού στη Γλώσσα των Εγγράφων της Δημόσιας Διοίκησης της Κυπριακής Δημοκρατίας, ο οποίος ετοιμάστηκε από το Παρατηρητήριο Ισότητας Κύπρου (ΠΙΚ) με επιχορήγηση από το κονδύλι του Εθνικού Μηχανισμού για τα Δικαιώματα της Γυναίκας (ΕΜΔΓ), αποσκοπεί στην αναγνώριση και στην κατανόηση του γλωσσικού σεξισμού που διέπει τα πάσης φύσεως εν χρήσει διοικητικά έγγραφα. Επικεντρώνεται στον δημόσιο λόγο, όπως εκφέρεται στα έγγραφα υπουργείων και δήμων και στόχος του είναι να αναδείξει το φαινόμενο του γλωσσικού σεξισμού στο πλαίσιο της κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης και να προτείνει τρόπους αποδόμησής του, που αποτελεί επιδίωξη σημαντική των πολιτικών ισότητας στη Δημόσια Διοίκηση πανευρωπαϊκά.

Ο Οδηγός αποτελεί εξειδικευμένο και εύχρηστο εργαλείο από τη μία για την αναγνώριση και κατανόηση του γλωσσικού σεξισμού. Ως γνωστόν, με τον όρο «σεξισμός» εννοούμε την πρακτική μέσω της οποίας υποβαθμίζονται άτομα με βάση το φύλο τους. Σε κοινωνίες με μακρά πατριαρχική παράδοση όπως η κυπριακή αυτά είναι οι γυναίκες, που ο Λόγος (Discourse) τους βρίσκεται στο περιθώριο και οι άνδρες διαθέτουν αισθητά μεγαλύτερη οικονομική και πολιτική δύναμη. Μια από τις οδυνηρές εκφάνσεις του σεξισμού είναι ο γλωσσικός σεξισμός, του οποίου την υπέρβαση στο πλαίσιο των κυπριακών διοικητικών εγγράφων πραγματεύεται ο συγκεκριμένος Οδηγός. Από την άλλη, ακριβώς στο προαναφερόμενο πλαίσιο, ο Οδηγός περιλαμβάνει οδηγίες, παρατηρήσεις, συστάσεις, πρακτικές συμβουλές και συγκεκριμένες προτάσεις για τη χρήση μη σεξιστικής γλώσσας, με σκοπό την προώθηση και την εφαρμογή της ισότητας των φύλων στα διοικητικά έγγραφα, προτάσεις με εναλλακτικές χρήσεις λέξεων, για την αποτροπή του γλωσσικού σεξισμού. Ταυτόχρονα αποπειράται να αναθεωρήσει όρους, με παράλληλη αναφορά σε συγκεκριμένα παραδείγματα και επικεντρώνεται στον δημόσιο λόγο, όπως εκφέρεται στα έγγραφα των Υπουργείων και των Δήμων. Είναι η πρώτη φορά, από όσο γνωρίζουμε, που γίνεται μια συστηματική επιστημονική προσπάθεια υπέρβασης του γλωσσικού σεξισμού των συγκεκριμένων διοικητικών εγγράφων και το γεγονός καθιστά ολόκληρο το εγχείρημα εξαιρετικά καινοτόμο.

Ο Οδηγός αρχικά περιλαμβάνει το απαραίτητο θεωρητικό πλαίσιο. Στη συνέχεια παρατίθενται σε αυτόν τα κυριότερα αποτελέσματα της έρευνας για την έμφυλη ανάλυση του λόγου στα έγγραφα της κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης. Με βάση τα πορίσματα της έρευνας και συνδυάζοντας τη θεωρία με την πράξη, διατυπώνονται γενικές και συγκεκριμένες προτάσεις για τη χρήση μη σεξιστικής γλώσσας, με σκοπό την προώθηση και την εφαρμογή της ισότητας των φύλων στα διοικητικά έγγραφα. Στα Παραρτήματα του Οδηγού ολόκληρη η έρευνα για την έμφυλη ανάλυση του λόγου στα έγγραφα της κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης, με στόχο η χρήστρια ή ο χρήστης του να μπορεί να έχει άμεση εικόνα των αποτελεσμάτων της έρευνας επί της οποίας βασίστηκε η διαμόρφωση του Οδηγού. Το παρόν τεύχος είναι δομημένο σε δύο μέρη. Το Μέρος I που περιλαμβάνει τον Οδηγό Χρήσης Μη Σεξιστικής Γλώσσας στα Διοικητικά Έγγραφα, το οποίο περιλαμβάνει το θεωρητικό πλαίσιο, τα κυριότερα στοιχεία της έρευνας, τη βιβλιογραφία και το Μέρος II, το οποίο περιλαμβάνει σε παραρτήματα τα υποδείγματα χρήσης μη σεξιστικών όρων σε δημόσια έγγραφα και την έρευνα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Κατασκευάζοντας το Φύλο

Από τη δεκαετία του '70 η αναλυτική κατηγορία «Φύλο» (gender) εισάγεται στις επιστήμες του ανθρώπου και του πολιτισμού. Διαμορφώνει ερωτήματα που οι απαντήσεις τους επιβάλλουν τον επαναπροσδιορισμό των δεδομένων αλλά και του ύφους των επιστημών αυτών, κυρίως όσον αφορά στη μεροληπτική τους στάση απέναντι στις γυναίκες. Μέχρι τότε οι έννοιες της ασυμμετρίας, της υποταγής και της κυριαρχίας που χαρακτηρίζουν τις σχέσεις μεταξύ των ανδρών και των γυναικών εκλαμβάνονταν ως καταστάσεις «φυσιολογικές», εντός των ορίων της «φυσικής» τάξης πραγμάτων. Η αντίληψη αυτή στηρίχτηκε στην κοινωνική θεωρία του βιολογικού φύλου (sex), που βρέθηκε για καιρό στο κέντρο της κλασικής Ανθρωπολογίας και διαχεόμενη στις υπόλοιπες επιστήμες, επέτρεπε στην ανατομία να καθορίζει την κοινωνικότητα του «κανονικού», να διαμορφώνει ρόλους, συμπεριφορές, να οριοθετεί, να ιεραρχεί. Ωστόσο, η εισαγωγή της διάστασης του φύλου (gender) ως αναλυτικής κατηγορίας απέδειξε το αντιδιαλεκτικό και α-ιστορικό περιεχόμενο αυτών των απόψεων και ανάγκασε το σύνολο των επιστημών του ανθρώπου σε πρώτη φάση και των υπολοίπων ακολούθως σε γόνιμο και εποικοδομητικό διάλογο με τη φεμινιστική επιστήμη, διάλογο ο οποίος οδήγησε σε επανεξέταση και επαναδιατύπωση σημαντικών δεδομένων τους. Ταυτόχρονα, το φύλο χρησιμοποιήθηκε από τη φεμινιστική σκέψη με στόχο να επισημάνει το γεγονός πως η έμφυλη ασυμμετρία είναι φαινόμενο κοινωνικό, μεταβαλλόμενο ανάλογα με τις ισχύουσες σε κάθε ιστορική στιγμή κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές συνθήκες και, κατά συνέπεια, ούτε αιώνιο, ούτε απαρασάλευτο είναι. Εκείνο όμως που είναι βέβαιο είναι το γεγονός πως ο προσδιορισμός των ρόλων που αποδίδονται παραδοσιακά στις κοινωνικές κατηγορίες του φύλου αποτελεί το σύμφυτο αποτέλεσμα ενός οικονομικού συστήματος και κοινωνικών διαδικασιών που ενισχύονται διαλεκτικά (Γκασούκα, 2014). Η σχέση αρσενικό/θηλυκό είναι κατά κανόνα σχέση ιεραρχίας: ιεραρχία κατά νόμο ή κατ' έθιμο, όπου υπεισέρχονται οι νόμοι και οι κανόνες κατανομής της δύναμης και της εξουσίας στην κοινωνία. Αξιοποιώντας το συγκεκριμένο ιεραρχημένο σύστημα, όπως και κάθε άλλο, η σχέση αυτή περιβάλλεται με μύθους και ιδεολογήματα προκειμένου να εξασφαλίσει τη νομιμοποίηση και την αποδοχή της, αποδίδοντας το γεγονός της έμφυλης ασυμμετρίας σε φυσικούς ή μεταφυσικούς παράγοντες. Ταυτόχρονα, αναπτύσσεται ένα πλέγμα νοοτροπιών, αντιλήψεων και αναπαραστάσεων, δηλαδή μία κοινωνική συνείδηση και μία κατά φύλα διαμορφωμένη κλίμακα αξιών, που συνεπάγεται διαφορετικές κατά φύλο συμπεριφορές και προσδοκίες και συνθέτει αυτό που τα τελευταία χρόνια συνηθίσαμε να αποκαλούμε στις κοινωνικές επιστήμες «κοινωνικό ρόλο του φύλου».

Στο προαναφερόμενο όπως είπαμε πλαίσιο έως πρόσφατα η βιολογία εξηγούσε το κοινωνικά «κανονικό». Η βιολογική διαφορά (και τα διαφορετικά ανατομικά χαρακτηριστικά) συνεπάγεται τη διαφορά των ρόλων ανάλογα με το φύλο και επιδρά στην αντίληψη που ο καθένας/καθεμία είχε για τον εαυτό/ή του/της (Γκασούκα, 2014). Τα τελευταία χρόνια ωστόσο έχει σε σημαντικό βαθμό επιτευχθεί η «αποβιολογικοποίηση» των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών και φυσικά και της Γλωσσολογίας, με την εισαγωγή σ' αυτές της διάστασης του φύλου. Από τη δεκαετία του '80 ήδη ολοκληρώθηκε η αμφισβήτηση της αντίστιξης βιολογικού/κοινωνικού φύλου και υποστηρίχτηκε ότι το φύλο αποτελεί κοινωνική και πολιτισμική κατασκευή. Κατά συνέπεια, οι κατηγορίες «άντρες» και «γυναίκες» είναι κοινωνικά και πολιτισμικά κατασκευασμένες, όπως και οι σχέσεις τους που δεν είναι σταθερές, αλλά ρέουσες και μεταβάλλονται ανάλογα με τα νοήματα και τις σημασίες που δίνουν οι άνθρωποι στον κόσμο που τις/τους περιβάλλει. Στο πλαίσιο αυτό γίνεται πολύ συχνά αναφορά σε δύο ακόμα όρους: **Στον**

Κοινωνικό Ρόλο του Φύλου, δηλαδή στις συμπεριφορές, ενδιαφέροντα και υποχρεώσεις που ορίζονται από την κοινωνία ως κατάλληλα-αρμόζοντα για τους άντρες και για τις γυναίκες και **στην Ταυτότητα του Κοινωνικού Ρόλου του Φύλου**, δηλαδή στην αντίληψη που έχει το άτομο για το φύλο του ή στην προβολή του φύλου, την κατασκευή, με δυο λόγια, της αρρενωπότητας ή της θηλυκότητας στο πλαίσιο της ομιλίας και του λόγου. Συγκεκριμένα, οι άνθρωποι κατασκευάζουν τις ταυτότητές τους δημιουργικά και απρόβλεπτα κατά τη διάρκεια της διεπίδρασης (Antaki&Widdicombe, 1998). Αυτό προϋποθέτει ότι η ταυτότητα δεν θεωρείται παγιωμένη και ενιαία κατηγορία, που απλά προϋπάρχει στο μυαλό τους κι έτσι δεν περιμένουμε λ.χ. αποκλειστικά από έναν άντρα να κατασκευάζει ή να προβάλλει αρσενική ταυτότητα, ούτε από μία γυναίκα αποκλειστικά θηλυκή. Επομένως, προκύπτει σαφής διαχωρισμός μεταξύ βιολογίας/ουσίας και κοινωνικών/πολιτισμικών κατηγοριών στη διαδικασία κατασκευής ταυτότητας. Η Bock (1989) όρισε το Φύλο τόσο σαν σύστημα σκέψης και ιδεολογικών αναπαραστάσεων που προσδιορίζουν πολιτισμικά το αρσενικό και το θηλυκό (διαμορφώνοντας ταυτόχρονα τις έμφυλες ταυτότητες) όσο και ως το σύνολο κοινωνικά προσδιορισμένων έμφυλων ρόλων. Έτσι ή αλλιώς, πάντως, παραμένει προφανές πως τα φύλα αποτελούν σημαντικότατο παράγοντα κοινωνικής ταυτότητας και πολιτισμικής κατηγοριοποίησης σε όλους τους πολιτισμούς, όμως επιβάλλεται η επισήμανση πως «οι ιδεολογίες, τα συστήματα αξιών και πεποιθήσεων, τα σύμβολα και οι κοινωνικές δομές που συνδέονται με τα φύλα διαφέρουν σημαντικά από πολιτισμό σε πολιτισμό, γεγονός που πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη κατά τη μελέτη τους» (Γκασούκα, 2008:110). Στο πλαίσιο αυτής της προβληματικής επίσης από νωρίς ξεκίνησε ο διάλογος για τη σχέση του λόγου και της γλώσσας με την έμφυλη πραγματικότητα, καθώς έγινε ορατή η προσπάθεια των γυναικών με συνείδηση του φύλου να αρθρώσουν έναν οικείο λόγο. Ο λόγος (Discourse) δεν είναι τίποτε άλλο παρά θεσμοποιημένος τρόπος σκέψης, προβληματισμού και θεώρησης των πραγμάτων που είναι καθιερωμένος και αντανακλάται σε κοινωνικές πρακτικές (Fairclough, 2003).

Η σχέση γλωσσικής έκφρασης και φύλου έχει απασχολήσει εκτενώς τα πεδία της κοινωνιογλωσσο-λογίας και της Ανάλυσης του Λόγου, που έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα πως η σχέση αυτή αποτελεί κοινωνική κατασκευή εμπεδωμένη στις δυτικές κοινωνίες. Για παράδειγμα, πολύ νωρίς η Spender (1980) ισχυρίστηκε πως η γλώσσα διαμορφώθηκε από τους άνδρες και οι έννοιες των λέξεων καθορίστηκαν από εκείνα τα άτομα που μέσω της κοινωνικής τους ισχύος αποτέλεσαν τον «κανόνα». Έτσι οι γυναίκες είναι υποχρεωμένες, έστω και ασύνειδα, να «μεταφράζουν» ή να προσαρμόζουν λέξεις και έννοιες που δεν δημιουργήθηκαν για να εκφράσουν τη δική τους γυναικεία υποκειμενικότητα και εμπειρία. Καθώς δε η πραγματικότητα κατασκευάζεται και στηρίζεται κατεξοχήν μέσω της γλώσσας, εκείνοι που ελέγχουν τη γλώσσα, ελέγχουν και την πραγματικότητα. Παρά την έντονη κριτική που ασκήθηκε στις συγκεκριμένες απόψεις, το σίγουρο είναι πως από την παιδική τους ηλικία οι άντρες και οι γυναίκες κοινωνικοποιούνται διαφορετικά όσον αφορά στη χρήση της γλώσσας. Οι διαφορετικές προσδοκίες που συνδέονται με τα φύλα και οι οποίες κυριαρχούν σε ένα δυτικό κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο ενεργοποιούν και διαμορφώνουν συγκεκριμένη γλωσσική συμπεριφορά. Η Mills (1989) π.χ. υποστηρίζει ότι αυτή η συμπεριφορά περιλαμβάνει ευγενική και επισφαλή ομιλία για τις γυναίκες, σε αντίθεση με την πιο κατηγορηματική και ανταγωνιστική ομιλία των αντρών. Η ενδιαφέρουσα επισήμανση είναι ότι σε πολλές περιπτώσεις εκείνο που είναι γλωσσικά αποδεκτό για τα αγόρια κρίνεται ως απαράδεκτο για τα κορίτσια και ό,τι περιβάλλεται με αξία για τα πρώτα, περιβάλλεται με απαξία για τα δεύτερα. Έτσι δεν είναι περίεργο που η θηλυκή χρήση της γλώσσας «οφείλει» να είναι προσαρμοσμένη στις κατά φύλο προσδοκίες και επιταγές της κοινωνίας. Άλλωστε, η γλώσσα που χρησιμοποιούν οι άντρες και οι γυναίκες σε λεκτικό και σε μη λεκτικό επίπεδο, εκφράζει όχι μόνο τις σκέψεις, αλλά και τις σχέσεις ανάμεσα τους. Επομένως, δεν θα ήταν εκτός πραγματικότητας να ισχυρισθούμε ότι και η δημόσια ομιλία ή μάλλον κυρίως η δημόσια ομιλία και οι έννοιες που εκφέρει, παραδοσιακά ελέγχεται από τους άντρες, οι οποίοι αναπαρίστανται σ' αυτή πιο άμεσοι, άνετοι και αδιαμφισβήτητοι. Κι εδώ η προσοχή εστιάζεται σε λόγους που συντηρούνται, κατασκευάζονται ή ακόμα και απορρίπτονται μέσω της γλώσσας. Η Jensen (1995) διακρίνει τρεις βασικές κατηγορίες του λόγου: α) τις συνιστώσες του περιβάλλοντος στο οποίο

προωθείται το μήνυμα β) τις συνιστώσες των γυναικών και αντρών εαυτών γ) και τις συνιστώσες του μέσου δια του οποίου προωθείται το μήνυμα (Ανδρονίκου, 2008). Βλέπουμε, συνεπώς, ότι η γλώσσα ανήκει στην κατηγορία εννοιών πως η ιδεολογία, η κουλτούρα, η κοινωνικοποίηση κ.ά. (Fraser, 1989) και περιλαμβάνει την καθημερινή αλληλεπίδραση και τις μορφές της συνείδησης, που συγκροτούν το μέσο της κοινωνικής κατασκευής της πραγματικότητας (Jensen, 1995). Σύμφωνα με την Ανδρονίκου (2008), τα κείμενα και οι σημασίες τους (άρα και τα διοικητικά έγγραφα που μας απασχολούν στο συγκεκριμένο Οδηγό), αντανακλούν τις κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες, επηρεάζοντας μονομερώς τη σκέψη και τη συμπεριφορά των αποδεκτριών/ών, εφόσον η ερμηνεία τους εξαρτάται από αντικειμενικά γνωρίσματα, όπως το φύλο, το εισόδημα, η μόρφωση, το επάγγελμα κ.τ.λ. και έτσι αναπαράγουν αυτές τις συνθήκες. Συντηρούν δηλαδή κυριαρχικούς ή και ηγεμονικούς λόγους σχετικούς με τους ρόλους των αντρών και των γυναικών στο εκάστοτε κοινωνικό πολιτισμικό πλαίσιο. Έτσι ή αλλιώς, η σχέση Λόγου και κοινωνικού βίου διέπεται από προϋποθέσεις, καθώς αποτελεί έκφραση συγκεκριμένων πολιτιστικών και πολιτικών συνθηκών, εντός των οποίων αναλύονται οι σχέσεις και οι αμοιβαίες επιδράσεις τους. Στόχος επομένως του παρόντος Οδηγού είναι και η ανανέωση και αναβάθμιση της γλώσσας των διοικητικών εγγράφων, ώστε αυτή να προωθεί τις σύγχρονες θέσεις της κυπριακής κοινωνίας σε σχέση με την, εμπεδωμένη πλέον θεσμικά, ισότιμη σχέση αντρών και γυναικών.

Ολοκληρώνοντας, αξίζει να τονιστεί πως χάρη στη κριτική και στην πίεση που άσκησαν οι φεμινίστριες απέναντι στη μεροληπτική αντιμετώπιση των γυναικών από τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες, ακαδημαϊκές με συνείδηση του Φύλου άρχισαν να εξετάζουν τις έμφυλες διακρίσεις και ανισότητες και να συμπληρώνουν τα κενά της ακαδημαϊκής γνώσης, αντιμετωπίζοντας τις γυναίκες ως οικουμενική κατηγορία, της οποίας η ιεραρχική σχέση με την εξίσου οικουμενική κατηγορία άντρες έπρεπε να μελετηθεί. Έτσι, αναπτύχθηκαν οι Γυναικείες Σπουδές/ Σπουδές Φύλου, αλλά και εκτεταμένος διεθνής επιστημονικός διάλογος για το περιεχόμενο και τη σημασία τους. Οι σπουδές αυτές αντιμετωπίστηκαν στο πλαίσιο του συγκεκριμένου διαλόγου όχι μόνον ως πρόκληση απέναντι στα όρια της υπάρχουσας γνώσης, αλλά επίσης ως νομιμοποίηση των διαφορετικών κοινωνικών και πολιτισμικών εμπειριών των γυναικών. Και είναι οι Γυναικείες Σπουδές/Σπουδές Φύλου που πρότειναν και τον όρο «σεξισμός» κατ' αναλογία του όρου «ρατσισμός», ο οποίος συνδέεται και ταυτίζεται με τα στερεότυπα του ρόλου των φύλων. Επιδίωξη της χρήσης του νέου όρου ήταν να δηλωθεί το ιδεολογικό υπόβαθρο και εκείνη η κοινωνική συμπεριφορά, που οδηγεί σε φαινόμενα βίας, γυναικοκτονίας, ρατσισμού και σε διακρίσεις εις βάρος των γυναικών βάσει των βιολογικών και ανατομικών τους διαφορών από τους άντρες (Κανατσούλη, 1999). Σύμφωνα με τις Frazier και Sadker (1975:2), ο σεξισμός «αποτελεί την άποψη ότι τα ανθρώπινα φύλα έχουν κατασκευή, η οποία καθορίζει τις ζωές τους θεωρώντας έτσι ότι 1) το ένα φύλο είναι ανώτερο από το άλλο και έχει το δικαίωμα να επιβάλλεται στο άλλο 2) υπάρχει διάχυτη η πολιτική να ενισχύονται τέτοιες απόψεις 3) οι κοινωνίες βασίζονται πάνω σε αυτές τις απόψεις». Οι εκδηλώσεις σεξισμού μπορεί να λάβουν διάφορες μορφές και να αντανακλώνται είτε στη συμπεριφορά και τις πράξεις των ατόμων είτε στον Λόγο, στο πλαίσιο του οποίου αναπτύσσεται ο γλωσσικός σεξισμός. Σωστά ένας ευαισθητοποιημένος στα ζητήματα φύλου άντρας, ο P. Bourdieu (1996), χαρακτηρίζει τον γλωσσικό σεξισμό ως εκείνη τη γλωσσική διεπίδραση, στην οποία η γλώσσα αποτυπώνει ακριβώς τις σχέσεις εξουσίας ανάμεσα στα φύλα και λειτουργεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να δαιωνίζεται και να νομιμοποιείται η εξουσία των αντρών επί των γυναικών. Κι είναι προφανές πως μια μεταρρύθμιση της γλώσσας από μόνη της δεν μπορεί να αλλάξει τις άνισες έμφυλες σχέσεις, αν δεν αλλάξουν και μια σειρά άλλοι κοινωνικοί παράγοντες και δομές. Δεδομένου ότι η γλώσσα δεν αποτελεί ουδέτερο όχημα στην εκπροσώπηση της πραγματικότητας και είναι φορέας κοινωνικών αξιών, η εισαγωγή ουδέτερων ή / και μη σεξιστικών όρων δεν εγγυάται ουδέτερη και / ή μη σεξιστική χρήση. Πιστεύουμε ότι η εξάλειψη του γλωσσικού σεξισμού εξαρτάται και από τις αλλαγές που θα σημειωθούν στο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο, που θα στοχεύουν στην εξάλειψη ευρύτερων σεξιστικών αντιλήψεων και πρακτικών¹. Ωστόσο, δεν μπορεί να παραμένουμε αδρανείς. Η εμπειρία έχει δείξει πως αν και η διαδικασία αλλαγής είναι συνήθως πέρα από τα όρια του συνειδητού, υπάρχει η

δυνατότητα να προταθούν (ή ακόμα και να επιχειρηθεί να επιβληθούν) αλλαγές ιδιαίτερα στο πλαίσιο άσκησης γλωσσικής πολιτικής (Γεωργαλίδου, Γκασούκα, Λαμπροπούλου, κ.ά., 2014). Επίσης χρειάζεται να αντισταθούμε στην άποψη που κυκλοφορεί, σύμφωνα με την οποία ο γλωσσικός σεξισμός αποτελεί ξεπερασμένο πρόβλημα. *«Καθώς η γλώσσα αλλάζει συνεχώς, μαζί με το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο χρησιμοποιείται, το ζήτημα παραμένει επίκαιρο και επιβάλλει διαρκή επανεξέταση των σχετικών ερωτημάτων και τη διεύρυνση και συνεχή επικαιροποίηση του διαλόγου, που δεν μπορεί παρά να συνδέεται ευθέως με τον διάλογο που αφορά στην υπέρβαση της έμφυλης ασυμμετρίας συνολικά»* (Γκασούκα, 2018:54).

---

¹Το εάν η γλώσσα είναι σεξιστική, αποτελεί σύμπτωμα, όχι την ίδια την ασθένεια. Για να αλλάξει επιβάλλεται πριν από όλα να κατανοήσουμε τις βαρύτερες συνέπειες της έμφυλης διαίρεσης και ιεραρχίας σε κάθε πτυχή της ζωής των ανθρώπων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο | Η έμφυλη διάσταση της Δημόσιας Διοίκησης και των διοικητικών εγγράφων (Ο φανερός και έρπων λανθάνων σεξισμός του λόγου τους)

«Πίσω από τη γενετική χρήση του αρσενικού δεν υπάρχουν άντρες και γυναίκες, αλλά συχνά μόνον άντρες, και ο γλωσσικός εξοβελισμός των γυναικών οδηγεί στον συμβολικό αποκλεισμό τους από όλα τα πεδία και τις δραστηριότητες της κοινωνίας που χαίρουν κάποιας αναγνώρισης ή αξίας.»

(Παυλίδου, 2002)

Η έμφυλη διάσταση της Δημόσιας Διοίκησης παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αφορά αφενός μεν το σύνολο του ανθρώπινου δυναμικού της αφετέρου το σύνολο της κοινωνίας προς την οποία απευθύνονται οι ενέργειες και οι πολιτικές της. Ωστόσο, μόλις τον τελευταίο καιρό έχει αρχίσει η μελέτη της και φυσικά η εκτενής εστίαση στο γεγονός υπερβαίνει τα όρια και τις προθέσεις της παρούσας εργασίας. Γι' αυτό η σχετική αναφορά μας θα είναι περιορισμένη. Αξίζει όμως από την αρχή να σημειώσουμε πως η Δημόσια Διοίκηση απέχει ακόμα από το να θεωρηθεί ένα Σύστημα Διοίκησης «Ανοικτών Θυρών» (Open Doors System). Η κυρίαρχη οργανωσιακή κουλτούρα που αναπτύσσεται στο πλαίσιο της είναι αντροκεντρική, όπως αντροκεντρική είναι και σε σημαντικό βαθμό η λήψη των αποφάσεων, αλλά και η θέσπιση των προτεραιοτήτων όσον αφορά στα μέτρα και τις πολιτικές που σχεδιάζονται στο εσωτερικό της και εφαρμόζονται τόσο στο εσωτερικό της όσο και στην κοινωνία ευρύτερα. Όπως και άλλοι θεσμοί στην Κύπρο (πολιτικά κόμματα, συνδικαλιστικές οργανώσεις κ.ά.), έχει δομηθεί και λειτουργεί με βάση την αντρική εμπειρία και την αντρική κατανομή και διαχείριση του χρόνου. Η προσέγγιση της κυπριακής -και όχι μόνο- Δημόσιας Διοίκησης από τη σκοπιά του φύλου επιβεβαιώνει το φαινόμενο της συνύπαρξης ενός θεσμικού πλαισίου ισότητας και μιας κοινωνικής πρακτικής (όπως και της αντίστοιχης συλλογικής συνείδησης άλλωστε) που διέπεται από την ιεραρχία και τις σχέσεις εξουσίας ανάμεσα στα φύλα.

Και στη Δημόσια Διοίκηση της Κυπριακής Δημοκρατίας, με την εξαίρεση υπουργείων όπως αυτό της Εθνικής Άμυνας, συχνά οι γυναίκες αποτελούν την πλειοψηφία των εργαζομένων των εισαγωγικών βαθμών, αφού κατά κανόνα επιτυγχάνουν καλύτερες επιδόσεις στους σχετικούς εισαγωγικούς διαγωνισμούς. Ωστόσο, ο αριθμός τους περιορίζεται στις ανώτατες κυρίως θέσεις της διοικητικής πυραμίδας, όπως και στα ανώτερα κέντρα λήψης των αποφάσεων. Ο περιορισμός αυτός συνδέεται κατεξοχήν με τον πατριαρχικό χαρακτήρα της προαναφερόμενης κουλτούρας της Δημόσιας Διοίκησης, ως σημεία-κλειδιά της οποίας η έμφυλη έρευνα επισημαίνει, μεταξύ των άλλων, το στυλ διοίκησης, τον λόγο (discourse) που αρθρώνεται γραπτά ή/και προφορικά στο πλαίσιο της, τα συνήθως «αόρατα» κριτήρια αξιολόγησης και ανέλιξης που διαμορφώνονται και τα οποία συχνά συνδέονται με έμφυλα στερεότυπα και προκαταλήψεις κ.λπ. και τα οποία συνηθίσαμε να χαρακτηρίζουμε με τον όρο «γυάλινη οροφή» (Ντερμανάκης 2004), καθώς και την ολοκληρωτική σχεδόν άγνοια εργαζομένων, στελεχών και ηγεσίας σε θέματα φύλου και σεξισμού. Το συγκεκριμένο έλλειμμα είναι ορατό σε θέματα (εντελώς ενδεικτικά) όπως:

- Η αξιολόγηση με κριτήριο το φύλο διαφόρων μέτρων και πολιτικών, αλλά και η διερεύνηση των επιπτώσεων της εφαρμογής τους σε κάθε φύλο χωριστά.

- Η έλλειψη πληροφοριακών συστημάτων που συνδέονται με τη λήψη των αποφάσεων, τα οποία προσφέρουν κατά φύλο σχετικά δεδομένα, χρήσιμα στον σχεδιασμό των διαφόρων πολιτικών.
- Η απουσία ερευνών/μελετών για τον έμφυλο χάρτη της κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης, όπως και έμφυλες Στρατηγικές Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού.
- Η απουσία Στρατηγικών και Πλάνων Ισόρροπης Συμμετοχής αντρών και γυναικών στο σύνολο των επιπέδων λήψης των αποφάσεων και μάλιστα σε εκείνα που επιδρούν σημαντικά στην κοινωνία και την οικονομία.
- Η έλλειψη ολοκληρωμένης Στρατηγικής Επιμόρφωσης/Ευαισθητοποίησης των στελεχών της Δημόσιας Διοίκησης σε ζητήματα Ισότητας των Φύλων και των Ευκαιριών.
- Η συστηματική και γενικευμένη χρήση αντροκεντρικής-σεξιστικής γλώσσας στο σύνολο σχεδόν των εν χρήσει διοικητικών οργάνων
- Το έλλειμμα της διάστασης του φύλου στους κρατικούς προϋπολογισμούς κ.ά.

Αντικείμενο του παρόντος **Οδηγού** είναι ακριβώς η υπέρβαση του σεξισμού που ακούσια- εκούσια διέπει τη γλώσσα του συνόλου σχεδόν των εν χρήσει διοικητικών εγγράφων και η κατάθεση προτάσεων εναλλακτικών γλωσσικών χρήσεων, γεγονός που συντελεί, παράλληλα, και στον εκδημοκρατισμό των συγκεκριμένων εγγράφων. Ειδικότερα: Ως γνωστόν, τύποι της υψηλής ποικιλίας της Ελληνικής, κυρίως αυτοί που χρησιμοποιούνται σε επίσημα γραπτά ή προφορικά είδη λόγου, προέρχονται από τη λεγόμενη λόγια γλώσσα, δηλαδή αποτελούν συνέχεια των μορφολογικών κανόνων αρχαϊζουσών ποικιλιών. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν τα επαγγελματικά ουσιαστικά και κυρίως αυτά που συνδέονται με επαγγέλματα υψηλού κοινωνικού κύρους, καθώς και ουσιαστικά με τα οποία δηλώνεται άλλη ιδιότητα (π.χ. η/ο συνάδελφος, η/ο ασθενής). Πληθώρα τέτοιων ουσιαστικών εντοπίζονται σε όλη την τυπολογία των δημόσιων εγγράφων, εφόσον αυτά ρυθμίζουν διαδικασίες που αφορούν ομάδες ανθρώπων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και τη σχέση τους με την κρατική διοίκηση.

Ο **Οδηγός** βασίστηκε στα πορίσματα εκτενούς έρευνας στο πεδίο των διοικητικών εγγράφων της Κυπριακής Δημοκρατίας. Να σημειωθεί, ότι τα έγγραφα που περιλαμβάνονται στο σώμα των κειμένων και αναλύονται για τους σκοπούς της έρευνας, είτε απευθύνονται, είτε αναφέρονται σε ομάδες πολιτών, αντρών και γυναικών (ή διαμενουσών/όντων στην κυπριακή επικράτεια) και συντάσσονται από δημόσιες/ους λειτουργούς, φορείς συγκεκριμένων αξιωμαίων στην ιεραρχία της δημόσιας διοίκησης. Επίσης, κοινοποιούνται μέσω πινάκων αποδεκτριών/ών σε στελέχη και υπηρεσίες με συναφείς λειτουργίες. Παράλληλα, υπάρχουν και τυποποιημένα έγγραφα με τα οποία καθίσταται εφικτή η αντίστροφη πορεία, δηλαδή, δίνεται η δυνατότητα στις/στους πολίτιδες/ες να επικοινωνούν με τις διοικητικές δομές (αιτήσεις, υπεύθυνες δηλώσεις κ.τ.λ.). Καθώς λοιπόν η κατηγορία των ονομάτων που δηλώνουν επαγγελματική ή άλλη ιδιότητα αποτελεί κεντρικό σημείο αναφοράς στα δημόσια έγγραφα, και άρα τα λεξιλόγια εκείνα που κατεξοχήν συνδέονται με τις ταυτότητες των συντακτριών/ών, των ομάδων αναφοράς και των αποδεκτριών/ών τους, και εφόσον μέσω αυτών κατασκευάζονται (και) έμφυλες ταυτότητες για τις εν λόγω ομάδες, είναι προφανές πως αποτελεί και το επίκεντρο της ανάλυσης στην παρούσα μελέτη.

Έτσι, η βασική υπόθεση που αποτελεί τον πυρήνα, αλλά και τον στόχο του προβληματισμού μας είναι ότι η καταγραφή των σεξιστικών γλωσσικών χρήσεων στο πλαίσιο των εγγράφων της δημόσιας διοίκησης και η υπόδειξη εναλλακτικών γλωσσικών επιλογών μπορεί να λειτουργήσει διαπαιδαγωγητικά και μακροπρόθεσμα να συνεισφέρει στην αλλαγή των σεξιστικών προτύπων και τρόπων αναφοράς και αντιμετώπισης των γυναικών στο δημόσιο λόγο και χώρο (γεγονός που υπαινίχθηκε και ο Τριανταφυλλίδης (1963: 333).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο | Μια ενδιαφέρουσα Έρευνα στο πεδίο των εγγράφων της Κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης

Τα διοικητικά έγγραφα² αποτελούν σημαντικό στοιχείο τόσο της δημόσιας ζωής όσο και του δημόσιου λόγου. Διεκπεραιώνουν ποικιλία διοικητικών λειτουργιών και αναφέρονται ή/και απευθύνονται σε διαφορετικές κατηγορίες στελεχών και ομάδες πολιτών, ανεξάρτητα φύλου, αποδίδοντάς τους συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά. Ακόμα, τα έγγραφα εκφέρουν Λόγο, που είναι φορέας ιδεολογίας και αντανακλά συχνά την ανισότητα των φύλων που υπάρχει στις παραδοσιακές κοινωνίες και αλλάζει, καθώς μεταβάλλονται αυτές οι αξίες και οι παραδόσεις. Άλλωστε, όπως αναφέρθηκε ήδη, ο Λόγος (Discourse) και η γλώσσα απηχούν ιεραρχημένες/εξουσιαστικές κοινωνικές πραγματικότητες και δεν είναι «αθώες» ως προς τις ανισότητες και διακρίσεις που συνδέονται και με τα φύλα. Σκοπός της διερεύνησης των διοικητικών εγγράφων ήταν να αποδειχθεί η έμφυλη διάστασή τους και να καταγραφούν περιπτώσεις γλωσσικού σεξισμού. Κατά τη διάρκειά της εντοπίστηκαν, συλλέχθηκαν, εξετάστηκαν και αναλύθηκαν διοικητικά έγγραφα, προκειμένου να διερευνηθεί η χρήση της γλώσσας ως προς την (ανα)παραγωγή έμφυλων στερεοτύπων και προκαταλήψεων και την καταγραφή περιπτώσεων γλωσσικού σεξισμού³. Για την επίτευξη του ανωτέρω σκοπού η ανάλυση εστίασε σε τρία (3) επίπεδα: α) μορφολογία⁴ / σύνταξη, β) σημασιολογία⁵ γ) πραγματολογία/ κειμενική ανάλυση. Ακόμα επιδιώχθηκε μέσα από διάφορα κυπριακά διοικητικά έγγραφα να αναδειχθούν συγκεκριμένα παραδείγματα και να προταθούν εναλλακτικές γλωσσικές επιλογές, που αποδοθούν περιπτώσεις γλωσσικού σεξισμού. Η σημαντικότητα της έρευνας αποδεικνύεται από το ότι για πρώτη φορά στην Κυπριακή Δημοκρατία, από όσο γνωρίζουμε, διεξάγεται έρευνα καταγραφής περιπτώσεων γλωσσικού σεξισμού στα δημόσια έγγραφα και αποτελεί από μόνη της υπόδειγμα ανάλυσης δημόσιου λόγου και «καλή πρακτική», η οποία είναι δυνατό να αξιοποιηθεί παραπέρα, καθώς το πεδίο της διερεύνησης της έμφυλης διάστασης της κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης παραμένει εξαιρετικά ευρύ. Αξίζει να σημειωθεί, πάντως, πως από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, στο σύνολο των ευρωπαϊκών χωρών μόνο στην Ελλάδα έχει δημοσιοποιηθεί και μάλιστα από το Εθνικό Τυπογραφείο της χώρας η αντίστοιχη έρευνα που διεξήγαγε η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (Γκασούκα, Γεωργαλίδου, κ.ά., 2018)

²Σύμφωνα με το Αρ. 3651/8-11-2002 της επίσημης εφημερίδας της Κυπριακής Δημοκρατίας, δημόσια έγγραφα της Κυπριακής Δημοκρατίας θεωρούνται τα εξής: α) τα έγγραφα που προέρχονται από αρχή ή δημόσιο υπάλληλο δικαιοδοτικού οργάνου του κράτους, συμπεριλαμβανομένων και των εγγράφων που προέρχονται από την εισαγγελική αρχή, δικαστικό γραμματέα ή δικαστικό επιμελητή, β) τα διοικητικά έγγραφα, γ) τα συμβολαιογραφικά έγγραφα, δ) οι επίσημες βεβαιώσεις, όπως βεβαιώσεις καταχωρήσεως, θεωρήσεις για βέβαιη χρονολογία και επικυρώσεις υπογραφής, που τίθενται σε ιδιωτικό έγγραφο. Αντίστοιχα, τα Δημόσια έγγραφα της Ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης είναι εκείνα που έχουν συνταχθεί κατά τους νόμιμους τύπους, από τον καθ' ύλην και κατά τόπον αρμόδιο υπάλληλο ή λειτουργό ή πρόσωπο που ασκεί δημόσια υπηρεσία ή λειτουργία (άρθρο 438 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας), ενώ διοικητικά είναι εκείνα που συντάσσονται από τις Διοικητικές Αρχές (άρθρο 5 παρ. 1 Ν. 2690/99 «Κύρωση του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας και άλλες διατάξεις- ΦΕΚ 45/Α' »).

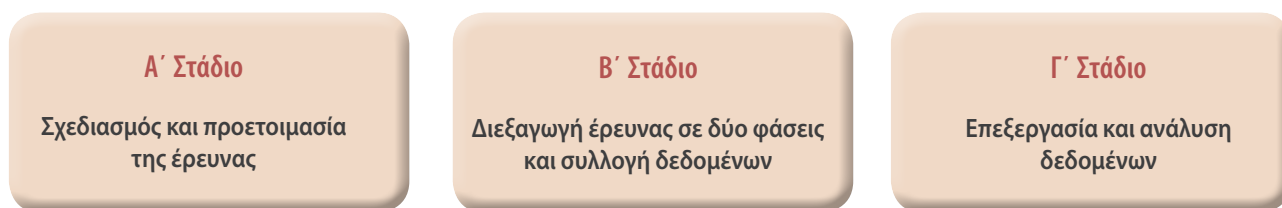
³Ο γλωσσικός σεξισμός εκφράζεται με γλωσσικές επιλογές που αγνοούν, ορίζουν σε στενό πλαίσιο και μειώνουν τα άτομα στα οποία απευθύνεται ή αναφέρεται. και ορίζεται ως η πρακτική διάκρισης ατόμων ή ομάδων με γνώμονα το φύλο τους με συνθήκη στόχο τις γυναίκες

⁴«Η μορφολογία είναι το τμήμα της γραμματικής που ασχολείται με τη μελέτη της ανάλυσης και του σχηματισμού των λέξεων» (Ράλλη 2008:1).

⁵ «Η πραγματολογία ασχολείται με τη μελέτη της σημασίας, όπως επικοινωνείται από έναν/μία ομιλητή/ τρια (ή γράφοντα/ουσα) και ερμηνεύεται από έναν/μία ακροατή/τρια (ή αναγνώστη/στρια)» (Yule 1996:3). « Η πραγματολογία (pragmatics) δεν περιορίζεται στην εξέταση των γλωσσικών σημείων, αλλά περιλαμβάνει ακόμα στη μελέτη της τους χρήστες του γλωσσικού συστήματος, το συγκεκριμένο (co-text) και την επικοινωνιακή κατάσταση» (Χριστοπούλου 2003)

Η έρευνα με τα αντιπροσωπευτικά προς το είδος διοικητικά έγγραφα από τα υπουργεία και τους δήμους της Κυπριακής Δημοκρατίας υλοποιήθηκε στα ακόλουθα στάδια:

2.1 | Συμπεράσματα της έρευνας-Κυπριακή Δημόσια Διοίκηση και Φύλο. Ο φανερός και έρπων (ή λανθάνων) σεξισμός του λόγου των δημοσίων εγγράφων

2.1.1. Γενικές διαπιστώσεις

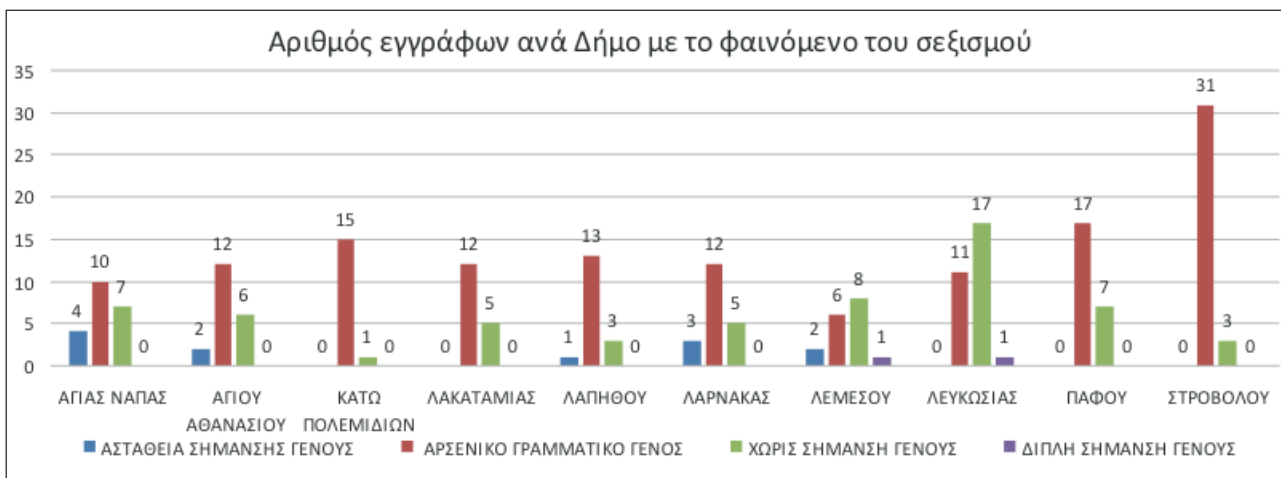
Προκειμένου να διαμορφωθεί η συνολική εικόνα της έκτασης του φαινομένου του γλωσσικού σεξισμού, όλα τα έγγραφα που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας, κατηγοριοποιήθηκαν σε τέσσερις βαθμίδες στην κλίμακα των φαινομένων σεξιστικής χρήσης της γλώσσας που εντοπίζονται σε αυτά:

1. Έγγραφα στα οποία δεν εμφανίζονται λεξιλόγια και δομές συναφείς με το φαινόμενο (**χωρίς σήμανση γένους**). Επεξηγηματικά, πρόκειται για έγγραφα στα οποία δεν εμφανίζεται το φαινόμενο, καθώς η αναφορά στα πρόσωπα γίνεται μέσω ουδέτερων ως προς το φύλο λέξεων (άτομο, άνθρωπος, πρόσωπο κλπ.)
2. Έγγραφα τα οποία συντάσσονται αποκλειστικά στο αρσενικό γένος (**αποκλειστική χρήση αρσενικού γένους**) για την αναφορά σε πρόσωπα, ομάδες αναφοράς με μεικτούς πληθυσμούς
3. Έγγραφα στα οποία εντοπίζεται και χρήση του θηλυκού γένους (**ασάθεια** σήμανσης γένους ως προς την επιλογή της/του συντάκτριας/τη). Δηλαδή, έστω και περιστασιακά γίνεται αναφορά στα δύο φύλα μέσω της διπλής σήμανσης του γραμματικού γένους.
4. Έγγραφα στα οποία χρησιμοποιείται και το θηλυκό γένος συστηματικά (**διπλή σήμανση γένους**), ακόμα και αν προηγείται το αρσενικό και ακολουθεί το θηλυκό.

Η ταξινόμηση των εγγράφων στις συγκεκριμένες κατηγορίες οδηγεί στη διατύπωση ποσοτικών δεδομένων, μέσω των οποίων καταλήγουμε σε βασικές διαπιστώσεις για την ύπαρξη του φαινομένου του σεξισμού, όπως την κυριαρχία του αρσενικού γένους, όταν γίνεται αναφορά σε μεικτούς πληθυσμούς.

Ειδικότερα:

Γράφημα 1ο: ο αριθμός των εγγράφων που εμφανίζουν τα φαινόμενα σεξισμού ανά δήμο της Κυπριακής Δημοκρατίας

Όπως φαίνεται στο 1^ο γράφημα στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου της Αγίας Νάπας παρατηρείται το φαινόμενο της σύνταξης των εγγράφων με αστάθεια σήμανσης γένους σε 4 έγγραφα, το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 10 έγγραφα, το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 7 έγγραφα. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.

Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου του Αγίου Αθανασίου παρατηρείται το φαινόμενο της σύνταξης εγγράφων με αστάθεια σήμανσης γένους σε 2 έγγραφα, το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 12 έγγραφα, το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 6 έγγραφα. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.

Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Κάτω Πολεμιδιών δεν παρατηρείται το φαινόμενο της σύνταξης εγγράφων με αστάθεια σήμανσης γένους. Το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους εντοπίζεται σε 15 έγγραφα, ενώ το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 1 έγγραφο. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.

Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Λακατάμιας δεν παρατηρείται το φαινόμενο της σύνταξης εγγράφων με αστάθεια σήμανσης γένους. Το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους εντοπίζεται σε 12 έγγραφα, ενώ το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 5 έγγραφα. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.

Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Λαπήθου παρατηρείται το φαινόμενο της σύνταξης εγγράφων με αστάθεια σήμανσης γένους σε 1 έγγραφο, το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 13 έγγραφα, το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 3 έγγραφα. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.

Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Λάρνακας παρατηρείται το φαινόμενο της σύνταξης εγγράφων με αστάθεια σήμανσης γένους σε 3 έγγραφα, το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 12 έγγραφα, το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 5 έγγραφα. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.

Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Λεμεσού παρατηρείται το φαινόμενο της σύνταξης εγγράφων με αστάθεια σήμανσης γένους σε 2 έγγραφα, το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 6

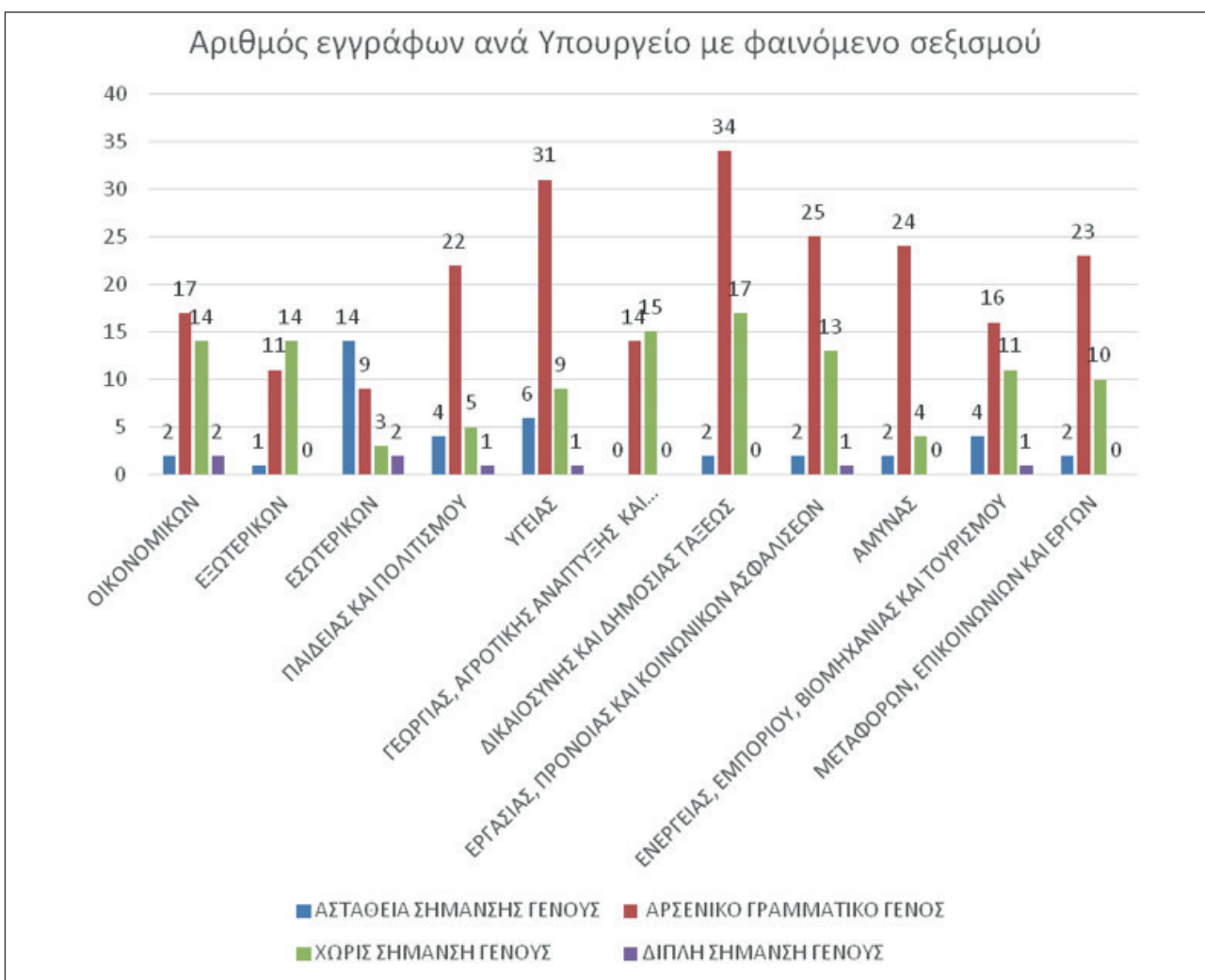
έγγραφα, το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 8 έγγραφα. Υπάρχει 1 έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.

Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Λευκωσίας παρατηρείται το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 11 έγγραφα ,το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 17 έγγραφα. Υπάρχει ένα έγγραφο με διπλή σήμανση γένους .

Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Πάφου παρατηρείται το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 17 έγγραφα, το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 7 έγγραφα. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους .

Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Στροβόλου παρατηρείται το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 31 έγγραφα, το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 3 έγγραφα. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους .

Γράφημα 2ο: Τα φαινόμενα σεξισμού που υπάρχουν στα έγγραφα που αναλύθηκαν ανά Υπουργείο της Κυπριακής Δημοκρατίας

Όπως φαίνεται και στο 2ο γράφημα:

- > από το σύνολο των εγγράφων του Υπουργείου Οικονομικών στα 17 κυριαρχεί το αρσενικό γραμματικό γένος, στα 14 δεν υπάρχει σήμανση γένους και σε 2 υπάρχει διπλή σήμανση και αστάθεια ως προς το γένος .

- > Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών υπάρχουν 14 χωρίς σήμανση γένους, 11 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους και 1 με αστάθεια σήμανσης γένους.
- > Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Εσωτερικών υπάρχουν 14 με αστάθεια σήμανσης γένους, 9 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 3 χωρίς σήμανση γένους και 1 με αστάθεια σήμανσης γένους.
- > Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού υπάρχουν 4 με αστάθεια σήμανσης γένους, 22 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 5 χωρίς σήμανση γένους και 1 με αστάθεια σήμανσης γένους.
- > Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Υγείας υπάρχουν 6 με αστάθεια σήμανσης γένους, 31 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 9 χωρίς σήμανση γένους και 1 με αστάθεια σήμανσης γένους.
- > Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος υπάρχουν 14 έγγραφα με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους και 15 έγγραφα χωρίς σήμανση γένους.
- > Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης υπάρχουν 2 με αστάθεια σήμανσης γένους, 34 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 17 χωρίς σήμανση γένους.
- > Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων υπάρχουν 2 με αστάθεια σήμανσης γένους, 25 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 13 χωρίς σήμανση γένους και 1 διπλή σήμανση γένους.
- > Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Άμυνας υπάρχουν 2 με αστάθεια σήμανσης γένους, 24 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 4 χωρίς σήμανση γένους.
- > Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού υπάρχουν 4 με αστάθεια σήμανσης γένους, 16 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 11 χωρίς σήμανση γένους και 1 με διπλή σήμανση γένους.
- > Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Μεταφορών, Επικοινωνιών και Έργων υπάρχουν 2 με αστάθεια σήμανσης γένους, 23 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 10 χωρίς σήμανση γένους.

Γράφημα 3ο: Τα φαινόμενα σεξισμού που υπάρχουν στα έγγραφα που αναλύθηκαν ανά Ανεξάρτητο Φορέα της Κυπριακής Δημοκρατίας

Όπως φαίνεται και στο 3^ο γράφημα, στα έγγραφα των ανεξάρτητων φορέων της Κυπριακής Δημοκρατίας παρατηρείται ότι:

- > 3 έγγραφα του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών εφαρμόζουν την κυριαρχία του αρσενικού γραμματικού γένους και έξι (06) δεν έχουν σήμανση γένους.
- > Σε 3 έγγραφα της Ελεγκτικής Υπηρεσίας κυριαρχεί το αρσενικό γένος και τα 3 είναι χωρίς σήμανση γένους.
- > Τα 5 έγγραφα της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης χαρακτηρίζονται από την κυριαρχία του αρσενικού γένους και τα 2 είναι χωρίς σήμανση γένους.
- > Σε τρία 3 έγγραφα της Μονάδας Διοικητικής Μεταρρύθμισης κυριαρχεί το αρσενικό γένος και τα 2 είναι χωρίς σήμανση γένους.
- > Σε 5 έγγραφα της Νομικής Υπηρεσίας κυριαρχεί το αρσενικό γένος και το 1 είναι χωρίς σήμανση γένους.

2.1.2. | Σε ό,τι αφορά τα επίπεδα γραμματικής ανάλυσης της Μορφολογίας/Σύνταξης

• Η συντριπτική κυριαρχία του αρσενικού γένους

Όπως προαναφέρθηκε, στην περίπτωση των δημόσιων εγγράφων της Κυπριακής Δημοκρατίας, η κυριαρχία του αρσενικού γένους είναι συντριπτική. Πέραν της εκτεταμένης χρήσης του λεγόμενου «περιεκτικού» αρσενικού με συστηματική συμφωνία άρθρων, προσαρτημάτων και αντωνυμιών σχεδόν αποκλειστικά στο αρσενικό γραμματικό γένος, χρησιμοποιούνται στη μέγιστη πλειοψηφία τους μόνον οι αρσενικοί τύποι των ονομάτων, ακόμα και στις περιπτώσεις όπου υπάρχει είτε διτυπία είτε αντίστοιχο ουσιαστικό θηλυκού γένους.

• Η χρήση του αρσενικού άρθρου

Στο σύνολο των εγγράφων που αναλύθηκαν, και η κυριαρχία του αρσενικού γένους του άρθρου είναι συντριπτική. Σε περιπτώσεις που το ουσιαστικό αναφέρεται σε μεικτούς πληθυσμούς το άρθρο που χρησιμοποιείται είναι το αρσενικό. Οι περιπτώσεις ασάφειας ως προς την πρόθεση της/του συντάκτριας/η να χρησιμοποιήσει το αρσενικό γένος επιλύονται με τη χρήση του αρσενικού άρθρου σε διαφορετικά σημεία του ίδιου κειμένου, όταν αλλάζει η πτώση του ίδιου ουσιαστικού. Για παράδειγμα, οι λέξεις ‘οι δημότες’, ‘οι εκπαιδευτικοί’ προσδιορίζονται σε επόμενες παραγράφους του ίδιου κειμένου ως άντρες, αφού αυτό αποδεικνύεται με τη χρήση της αιτιατικής του πληθυντικού .

• Προσαρτήματα στην Ονοματική Φράση

Το όνομα δεν φέρει εκ της μορφολογίας του πληροφορία για το γραμματικό γένος και κατ’ επέκταση το φύλο με το οποίο ταυτίζεται. Το αρσενικό γραμματικό γένος των ονομάτων που σχετίζονται με επαγγελματικές και άλλες ιδιότητες προκύπτει από την ανάλυση των επιθετικών προσδιορισμών και του κατηγορούμενου. Επομένως, το άρθρο και τα υπόλοιπα προσαρτήματα (π.χ. επιθετικοί προσδιορισμοί και κατηγορούμενα) μεταφέρουν -δια του κανόνα της υποχρεωτικής συμφωνίας ως προς το γένος- αυτή την πληροφορία⁶.

⁶«Όπως γράφει ο Αχιλλέας Τζάρτζανος στο συντακτικό της δημοτικής: “Αν τα υποκείμενα είναι διαφορετικού γένους, τότε το κατηγορούμενο εκφέρεται στο επικρατέστερο γένος. Και το επικρατέστερο γένος είναι το αρσενικό»{Νεοελληνική σύνταξις, τ. Α, σ.47} στο Φραγκουδάκη (1988:83)

• Ο ρόλος των αντωνυμιών

Σε αντιστοιχία με το ρόλο του άρθρου και των προσαρτημάτων στην ονομαστική φράση, οι αντωνυμίες αποσαφηνίζουν το γένος αναφοράς των ουσιαστικών, τα οποία προσδιορίζουν ή στα οποία αναφέρονται. Στο σύνολο των εγγράφων που αναλύθηκαν παρατηρείται η χρήση των αντωνυμιών αρσενικού γένους. Κυριαρχούν οι τύποι αρσενικού γένους αναφορικών αντωνυμιών όσοι, όποιοι και οι δεικτικές αντωνυμίες «άλλους», «όλους». Η αρσενικού γένους κτητική αντωνυμία «του» προσδιορίζει τον/την κτήτορα ως άντρα.

• Η σειρά των όρων κατά τη σύνταξη

Ως προς τη σειρά των όρων, διαπιστώθηκε ότι υπάρχουν ελάχιστα έγγραφα που συντάσσονται αναφερόμενα και απευθυνόμενα και στα δύο γένη/ φύλα, όπως έχει προαναφερθεί. Σε αυτά η επιλογή βρίσκεται σε αρμονία με τον γραμματικό/συντακτικό κανόνα του ισχυρού αρσενικού γραμματικού γένους (Τριανταφυλλίδης 1978:216) και ως εκ τούτου είτε προτάσσεται το αρσενικό άρθρο και όνομα είτε γράφεται πλήρως ο αρσενικός τύπος του ονόματος. Σ' αυτόν τον τύπο σε ελάχιστες περιπτώσεις προστίθεται μετά τα σύμβολα /- ή – η κατάληξη του θηλυκού. Στις περιπτώσεις αυτές οι γυναίκες προτάσσονται λόγω της σχέσης τους με έναν άντρα ή λόγω της δήλωσης της αδυναμίας εξ αιτίας του φύλου τους. Δεν διαπιστώθηκε περίπτωση, στην οποία να προτάσσεται ο θηλυκός τύπος του ονόματος.

2.1.3. | Σε ό,τι αφορά τη Σημασιολογία

• Το γραμματικό γένος ως σημασιολογική κατηγορία

Παρότι η μορφολογία των ονομάτων δεν αρκεί σε κάθε περίπτωση, για να αποσαφηνίσει το φύλο αναφοράς, αφού υπάρχουν οι κοινές λόγιες καταλήξεις για το αρσενικό και το θηλυκό, η μη χρήση άρθρων ή άλλων προσαρτημάτων στην ΟΦ και τα κοινά άρθρα για την ονομαστική και γενική πληθυντικού, η συντριπτική πλειοψηφία των ονομάτων που επαναλαμβάνονται στα δημόσια έγγραφα ταυτίζονται με το αρσενικό γένος, όπως προκύπτει από την συντακτική και την κειμενική τους ανάλυση. Ως εκ τούτου, τα ονόματα που εκφράζουν επαγγελματική ή άλλη ιδιότητα, και κατά κανόνα σχετίζονται με κοινωνικά σύνολα που αποτελούνται τόσο από άντρες όσο και από γυναίκες, αναφέρονται ή απευθύνονται στις δεύτερες κατονομάζοντας αποκλειστικά τους πρώτους. Με αυτόν τον τρόπο παγιώνουν την ιστορικά διαμορφωμένη προτίμηση της ελληνικής γλώσσας για το αρσενικό γένος, καθιστώντας ταυτόχρονα τις γυναίκες-αποδέκτριες των διοικητικών πράξεων αόρατες. Η μορφολογία του θηλυκού γένους επιλέγεται επιλεκτικά και στην περίπτωση (αν και όχι πάντα) που το άμεσα επονομαζόμενο πρόσωπο είναι γυναίκα. Το συμπέρασμα δε που προκύπτει από την ανάλυση είναι ότι το αρσενικό χρησιμοποιείται μεν κατά τρόπο «περιεκτικό» και για τη δήλωση του θηλυκού, αλλά στην πραγματικότητα φυσικοποιεί τη μη άμεση αναφορά στις γυναίκες, παγιώνοντας σεξιστικά πρότυπα αναφοράς στον πληθυσμό. Αυτό συμβαίνει τόσο για την ορολογία που ταυτίζεται με επαγγελματικές και άλλες ιδιότητες υψηλού κοινωνικού κύρους όσο και για την ορολογία που ταυτίζεται με επαγγελματικές και άλλες ιδιότητες χαμηλού κύρους. Χαρακτηριστικά αναφέρονται η χρήση επαγγελματικών όρων ή τίτλων και ρόλων σε αρσενικό γένος, υποδηλώνοντας εμμέσως και το φύλο που κατά κανόνα το ασκεί. Ακόμα υπάρχουν επαγγελματικές ιδιότητες που, παρά το γεγονός ότι ασκούνται σήμερα και από τις γυναίκες, δεν χρησιμοποιείται το θηλυκό γραμματικό γένος. Λχ. σε όλα τα έγγραφα του Υπουργείου Εργασίας υπάρχουν **εργοδότες, καταρτιζόμενοι**, αλλά ποτέ **εργοδότριες, καταρτιζόμενες** κ.ά.

• Οι ουδέτερες νοηματικά λέξεις

Στο σύνολο των κειμένων που αναλύθηκαν, εντοπίζεται η χρήση των λεγόμενων ουδέτερων νοηματικά λέξεων

όπως «άτομο», «άνθρωπος», «πρόσωπο», με τις οποίες γίνεται συμπεριληπτική αναφορά σε εκπροσώπους και των δύο φύλων κατά τρόπο μάλλον ισότιμο. Στο πλαίσιο αυτών των κειμένων τελικά αποδεικνύεται ότι οι ουδέτερες νοηματικά λέξεις αναλύονται σε αντιστοιχία με όλα τα ονόματα αναφοράς σε εμπλεκόμενες/ους και ενδιαφερόμενες/ους, με συνέπεια και αυτές να ταυτίζονται με το αρσενικό.

2.1.4. | Σε ό,τι αφορά την πραγματολογική/κειμενική ανάλυση

• Λόγιοι γλωσσικοί κανόνες και η κατασκευή έμφυλων ταυτοτήτων στο λόγο των διοικητικών εγγράφων

Σε ό,τι αφορά την πραγματολογική/κειμενική ανάλυση (Κανάκης 2007), τα κείμενα που εξετάζονται αποτελούν εργαλεία για τη ρύθμιση διαδικασιών του δημόσιου τομέα, αλλά και φορέων και πτυχών της κοινωνικής ζωής πέρα από τις αμιγώς διοικητικές λειτουργίες. Επιβεβαιώνεται και στη συγκεκριμένη έρευνα ότι η δήλωση του θηλυκού γένους και η κατ' επέκταση αναφορά στις γυναίκες είναι κατά κανόνα προβληματική για την Κοινή Νέα Ελληνική. Είτε μέσω της κοινής μορφολογικής κατάληξης, είτε μέσω της χρήσης του αρσενικού των επαγγελματικών ονομάτων, οι γυναίκες φορείς των αντίστοιχων ιδιοτήτων καθίστανται στην καλύτερη περίπτωση δυσδιάκριτες (Παυλίδου, 1985:216). Κι όπως χαρακτηριστικά καταλήγει η έρευνα: «Ύστερα από τα ανωτέρω, η εμπειριστατωμένη έρευνα και η συστηματική μελέτη των 600 περίπου εγγράφων της Κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης απέδειξε ότι στα έγγραφα της Κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης η κυριαρχία του αρσενικού γένους είναι συντριπτική. Οι γυναίκες ουσιαστικά αναπαρίστανται κι αυτές μέσω του αρσενικού, ενώ το φύλο τους καθίσταται σχεδόν αόρατο στον δημόσιο λόγο. Σε ελάχιστες περιπτώσεις οι συντάκτες, αλλά δυστυχώς και οι συντάκτριες των εγγράφων αναφέρονται στο θηλυκό γένος, όταν απευθύνονται σε μεικτές ως προς το φύλο ομάδες του πληθυσμού, ενώ πάντα δίνουν προτεραιότητα και προτάσσουν το αρσενικό». Με δυο λόγια, οι συντελέστριες/ες και τα πρόσωπα αναφοράς της κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης «κατασκευάζονται» μέσω του αρσενικού γένους και ταυτίζονται ως κατ' εξοχήν άντρες. Έτσι με τρόπο έμμεσο και λανθάνοντα νομιμοποιούν τις ασύμμετρες σχέσεις και συντελούν στη φυσικοποίηση της κυριαρχίας του αρσενικού στον δημόσιο βίο, παρουσιάζοντας ως αιώνιο και φυσικό ό,τι στην πραγματικότητα είναι ιστορικό και μεταβατικό. Παράγουν ως εκ τούτου σεξιστικό λόγο και επιβεβαιώνεται ότι η γλώσσα συμβάλλει στην αναπαραγωγή και διατήρηση κυρίαρχων ιδεολογικών θέσεων και στάσεων (Παυλίδου 2006:33). Οι περιπτώσεις γλωσσικού σεξισμού, που καταγράφηκαν στα 600 περίπου αντιπροσωπευτικά και εν χρήσει διοικητικά έγγραφα αντανακλούν τη μακρά πατριαρχική παράδοση της κυπριακής κοινωνίας σύμφωνα με την οποία ο λόγος (discourse)⁷ των γυναικών βρίσκεται στο περιθώριο, σε αντίθεση με των ανδρών, που έχουν αισθητά μεγαλύτερη οικονομική και πολιτική δύναμη», όπως ήδη αναφέρθηκε.

⁷«Με τον όρο «Λόγος» (discourse) εννοούμε ένα σώμα κοινωνικά δομημένων γνώσεων από το οποίο τα υποκείμενα έχουν τη δυνατότητα να αντλούν λέξεις και ιεραρχικά νοήματα, προκειμένου να επικοινωνήσουν, να κατασκευάσουν και να διαπραγματευτούν τον κοινωνικοπολιτισμικό τους περίγυρο ή ακόμα και το λεγόμενο «συμβολικό τους κεφάλαιο», όπως θα το στοχαζόταν ο Bourdieu (2007 [2002]), ως ένα corpus κοινωνικών δικτύων - σχέσεων, δεξιοτήτων, ικανοτήτων, γνώσεων και προσόντων. Ο Michel Foucault είναι ο κύριος εμπνευστής του όρου και επιχειρεί να συσχετίσει το Λόγο και την επικοινωνιακή τάξη με τη γνώση και την εξουσία, δηλαδή τη δύναμη επιβολής αυτής της γνώσης. Ο όρος αυτός μπορεί, κατά κάποιο τρόπο, να υποκαταστήσει τους όρους πολιτισμός και ιδεολογία. Ο Λόγος δεν ισοδυναμεί ούτε με τη γλώσσα, ούτε με το κείμενο, αλλά αναφέρεται σε μια ιστορικά, κοινωνικά και θεσμικά συγκεκριμένη δομή αποφάνσεων, όρων, νοημάτων, γνώσεων, κατηγοριών και πεποιθήσεων (Scott 2006). Για να τον διαφοροποιήσουμε στο κείμενο από το λόγο ως απλή ομιλία χρησιμοποιείται η γραφή του με κεφαλαίο γράμμα Η Patti Lather (2006), διευκρινίζει ότι η Φεμινιστική

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο | Η υπέρβαση του γλωσσικού σεξισμού στα έγγραφα της Κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης

Από τα προαναφερόμενα γίνεται προφανές πως και λόγω εγγενών δομικών δυσκολιών, αλλά και, κυρίως, λόγω του τρόπου κοινωνικοποίησης των γυναικών και ανδρών φορέων της γλώσσας η υπέρβαση του γλωσσικού σεξισμού στη Δημόσια Διοίκηση δεν αποτελεί εύκολη υπόθεση. Στην ουσία πρόκειται για διαδικασία από τη μια κατανόησης και ερμηνείας του φαινομένου και από την άλλη α. λήψης της απόφασης υπέρβασής του και β. συνεχούς προσπάθειας και άσκησης υλοποίησης αυτής της απόφασης κατά τη σύνταξη των διοικητικών εγγράφων. Στην επιτυχία του εγχειρήματος συντελεί η συμμετοχή σε αυτό όλων των βαθμίδων της υπηρεσιακής πυραμίδας, αλλά και της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας. Συντελεί επίσης σημαντικά η σχετική επιμόρφωση/ευαισθητοποίηση των στελεχών, όπως και η παραγωγή κατάλληλου ανάλογου υλικού (εκπαιδευτικών πακέτων, Οδηγών κ.ά.)

Στο πλαίσιο αυτό ο παρών Οδηγός αποπειράται μέσω συγκεκριμένων παραδειγμάτων να συνδράμει την προσπάθεια υπέρβασης του γλωσσικού σεξισμού των διοικητικών εγγράφων. Συγκεκριμένα:

1^η Περίπτωση: Το όνομα

Το κυριότερο συμπέρασμα της έρευνας που προηγήθηκε της σύνταξης του Οδηγού, σχετίζεται με τη χρήση του ονόματος και συγκεκριμένα των επαγγελματικών ουσιαστικών, καθώς και των ουσιαστικών που προσδίδουν ιδιότητα στα πρόσωπα και στις ομάδες αναφοράς. Οι προτιμήσεις των συντακτριών/ών των δημοσίων εγγράφων της Κυπριακής Δημοκρατίας αποδεικνύουν α) τη χρήση των κοινών για τα δύο γένη διαθέσιμων καταλήξεων (-ος, ο άνθρωπος/ η οδός) των επαγγελματικών ουσιαστικών της καθαρεύουσας (ιατρός, φιλόλογος, λειτουργός), και β) την επιστράτευση των καθαρά αρσενικών επαγγελματικών ουσιαστικών και για τα δύο γένη/ φύλα (βουλευτής, γραμματέας). Αυτό που αδιαμφισβήτητα προκύπτει ως αποτέλεσμα είναι η γενικευμένη χρήση του λεγόμενου «περιεκτικού αρσενικού» για την εξ ορισμού (by default) αναφορά και στα δύο φύλα.

Πρόβλημα:

Στην περίπτωση των δημοσίων εγγράφων, τα οποία συντάσσονται από και απευθύνονται σε γυναίκες και άνδρες λειτουργούς, στελέχη και φορείς συγκεκριμένων ιδιοτήτων και αρμοδιοτήτων και αναφέρονται σε ομάδες και κατηγορίες πολιτών, γυναικών και ανδρών, η κυριαρχία του αρσενικού γένους είναι συντριπτική. Πέραν της χρήσης του λεγόμενου «περιεκτικού» αρσενικού με συστηματική συμφωνία άρθρων, προσαρτημάτων και αντωνυμιών σχεδόν αποκλειστικά στο αρσενικό γραμματικό γένος, χρησιμοποιούνται οι αρσενικοί τύποι των ονομάτων ακόμα και στην περίπτωση όπου υπάρχει είτε διτυπία (ο/η εργοδότης, η εργοδότρια, ο/η πρέσβης, η πρέσβειρα) είτε το αντίστοιχο ουσιαστικό θηλυκού γένους (ο εκπαιδευτής/ η εκπαιδευτρια, ο μαθητής/ η μαθήτρια, ο νέος/ η νέα). Μια από τις ελάχιστες περιπτώσεις χρήσης αποκλειστικά του θηλυκού αφορά το επάγγελμα της μαίας και την ιδιότητα της εγκύου και της θηλάζουσας.

Κριτική Ανάλυση Λόγου υποστηρίζει ότι ο Λόγος υπάγεται και ελέγχεται από πολιτικής φύσης σκοπούς. Στόχος είναι η αλλαγή του κόσμου και η συμμετοχή των καταπιεσμένων στην αποδυνάμωση των Λόγων που τους/τις καταπιέζουν και στις διεργασίες για ένα δικαιότερο κόσμο. Πάντως ο Foucault (2011 [1976]) υποστηρίζει χαρακτηριστικά ότι ο Λόγος δεν είναι ζωή και ότι ο χρόνος του δεν είναι δικός μας, θέλοντας να τονίσει τη δυνατότητα του Λόγου να «περιφέρεται» και συνεπώς να «αναδιαμορφώνεται» ιστορικά στο εκάστοτε κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο (βλ. και Butler 2006 ; 2008 ; Πολίτης 2006)» Ανδρέου (2014:17-18).

Δείτε τα παρακάτω παραδείγματα τα οποία αποτελούν είτε λεξιλογικές και φραστικές επιλογές των συντακτριών/των τους είτε ολόκληρα αποσπάσματα Δημοσίων Εγγράφων.

Παράδειγμα (1)

Σε έγγραφο του Δήμου Στροβόλου με τίτλο « Πρόγραμμα Ανοικτό Σχολείο Δήμου Στροβόλου Σχολική Χρονιά 2015-2016» γίνεται αναφορά στους **δημότες, στους μικρούς και στους μεγάλους**, αν και σκοπός της χρήσης της ανακοίνωσης είναι να αυξηθεί η συμμετοχή όλων των συμμετεχουσών/ων στο Ανοικτό Σχολείο.

Αγαπητοί δημότες,

Οι άοκνες προσπάθειες του Δημοτικού Συμβουλίου του Διοικητικού Συμβουλίου, του Ιδρύματος «Ανοικτό Σχολείο» και των αρμόδιων λειτουργών τα τελευταία οκτώ χρόνια έχουν στεφθεί με απόλυτη επιτυχία και κατέστησαν το θεσμό του «Ανοικτού Σχολείου» ως τον κατ' εξοχή εκπρόσωπο του Δήμου στην αναβάθμιση της προσφοράς εκμάθησης προς **τους δημότες** όλων των ηλικιών.

Παρ' όλη την οικονομική κρίση καταφέραμε να προωθήσουμε και να υποστηρίξουμε ένα πρόγραμμα για **όλους τους δημότες**, ανεξάρτητα ηλικίας, που να τους επιτρέπει να συμμετάσχουν σ' ένα μεγάλο αριθμό δραστηριοτήτων που εξειδικεύουν και αναβαθμίζουν τις γνώσεις τους και με αυτό τον τρόπο να καλυτερεύουν την ποιότητα ζωής τους.

Η επιτυχία του θεσμού οφείλεται στην ένθερμη υποστήριξη από **μικρούς και μεγάλους**, κάτι που οδήγησε τον αριθμό **των συμμετασχόντων** μέσα σε λίγα χρόνια να ξεπεράσει τα 1600 άτομα.

Παράδειγμα (2)

Σε έγγραφο του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού με τίτλο « ανακοίνωση αναθεωρημένων μητρώων διαγωνισμού αρ. ΕΚΤ 07/15» γίνεται αναφορά στους **εκπαιδευτές και στους ειδικούς**.

Ανακοινώνεται ότι έχουν αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού (<http://enimerosi.moes.gov.cy/γρρ3168>) τα αναθεωρημένα μητρώα του Διαγωνισμού Αρ.ΕΚΤ 07/15 – Αγορά Υπηρεσιών από **Εκπαιδευτές για Διδασκαλία και από Ειδικούς** στη Νέα Σύγχρονη Μαθητεία (ΝΣΜ)

Παράδειγμα (3)

Στην έκθεση 2014 του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού σελ. 367 φαίνεται η αναντιστοιχία μεταξύ σημαίνοντος και σημαινόμενου.

Όραμα

Όραμα του Προγράμματος είναι η ενασχόληση της μεγάλης μάζας του πληθυσμού της Κύπρου με τον αθλητισμό, η αποκόμιση των οφελών της άσκησης και η παροχή ίσων ευκαιριών άθλησης **σε όλους τους πολίτες**, ανεξαρτήτως εθνικότητας, φύλου, ηλικίας, κοινωνικής θέσης, πνευματικής ή φυσικής κατάστασης, μόρφωσης, σωματικής ακεραιότητας, οικονομικής κατάστασης και κοινωνικής τάξης.

Παράδειγμα (4)

Στο έγγραφο με θέμα: «Διαπολιτισμική Αγωγή και Εκπαίδευση», Αρ. Φακ.: 7.1.19.1/16 του Υπουργείου Παιδείας, ενώ προτάσσεται ο σεβασμός στη διαφορετικότητα και τον πλουραλισμό, αποδεικνύεται ότι δεν αναγνωρίζονται αυτά τα δύο δικαιώματα στο προσωπικό που εργάζεται στη δημόσια εκπαίδευση.

«Σχολικό σύστημα/παιδεία που αναγνωρίζει και αποδέχεται πλήρως τη διαφορετικότητα, τον πλουραλισμό (πολιτιστικό, γλωσσικό, θρησκευτικό) και την πολλαπλή νοημοσύνη».

«**Ο Εκπαιδευτικός** που παρέχει ενισχυτική διδασκαλία, **ο διευθυντής** του σχολείου, **ο οικείος επιθεωρητής και ο εκπαιδευτικός ψυχολόγος**, οι οποίοι θα εξετάζουν συλλογικά την κάθε περίπτωση και θα κρίνουν ανάλογα».

Παράδειγμα (5)

Στο Τρίτο πρόγραμμα Δράσης της Ένωσης στον τομέα της υγείας (2014-2020) Υποβολή Προτάσεων για το έτος 2016 «Υγεία-2016» εξαφανίζονται χαρακτηριστικά οι γυναίκες, που μετατρέπονται σε άντρες.

«Για περισσότερες σχετικές πληροφορίες μπορείτε να απευθύνεστε στους **αρμόδιους Λειτουργούς** το Κλιμακίου Ευρωπαϊκών Θεμάτων του Υπουργείου Υγείας κα Ελένα Μακρυγιώργη (τηλ.226505385 ηλεκτρ. Ταχ.. emakrigiorgi@mo.gov.cy) και κα. Χρύσω Γρηγοριάδου 22605380, τηλ. cgregoriadou@mo.gov.cy»

Πρόταση:

Η ταυτόχρονη αναφορά σε γυναίκες και άντρες όταν το κείμενο αναφέρεται σε μεικτούς πληθυσμούς αποτελούμενους και από τα δύο φύλα:

- A.** Μέσω της χρήσης και των δύο γραμματικών γενών είτε αναγράφοντας ολόκληρη τη λέξη είτε την κατάληξη του αρσενικού -εφόσον η λέξη είναι γένους θηλυκού- και το αντίστροφο.
- B.** Όταν η αναφορά σε γυναίκες είναι αποκλειστική, η χρήση του θηλυκού γένους αυτονόητα είναι επίσης αποκλειστική.

2^η Περίπτωση: Το άρθρο

Το άρθρο στην Ελληνική Γλώσσα, οριστικό και αόριστο, έχει γένη αριθμούς και πτώσεις. Στην περίπτωση των επαγγελματικών ονομάτων με την κοινή για το θηλυκό και το αρσενικό κατάληξη σε -ος και εκείνων για τα οποία επιλέγεται ο λόγιος τύπος του αρσενικού, το θηλυκό ξεχωρίζει από το αρσενικό μόνο εφόσον εκφέρεται με άρθρο. Τα δύο γένη συμπίπτουν όμως και πάλι στην ονομαστική και γενική του πληθυντικού.

Πρόβλημα:

Στο σύνολο των εγγράφων που αναλύθηκαν (πλην εκείνων στα οποία δια του άρθρου ή/και της κατάληξης δηλώνονται και τα δύο γένη), οι περιπτώσεις ασάφειας ως προς την πρόθεση της/του συντάκτριας/τη να χρησιμοποιήσει το αρσενικό γένος επιλύονται με τη χρήση του αρσενικού άρθρου σε διαφορετικά σημεία του ίδιου κειμένου. Έτσι, για

παράδειγμα «οι λειτουργοί», «οι εκπαιδευτικοί», «οι ασθενείς», «οι πρόσφυγες» «οι ανά τον κόσμο ομογενείς» προσδιορίζονται σε επόμενες παραγράφους του ίδιου κειμένου ως άντρες εφόσον στην αιτιατική του πληθυντικού αναφέρονται ως **‘τους λειτουργούς’, ‘τους εκπαιδευτικούς’, ‘τους ασθενείς’, ‘τους πρόσφυγες’, ‘τους δημότες’, ‘τους πολίτες’**. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία λοιπόν, τα ονόματα που περιγράφουν επαγγελματική ή άλλη ιδιότητα λοιπόν, αναλύονται ως γένους αρσενικού, επιβεβαιώνοντας την κυρίαρχη τάση της κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης να αναφέρεται ή/και να απευθύνεται και στις γυναίκες αποδέκτριες των ρυθμίσεων που περιλαμβάνονται στα έγγραφα -ή και των ίδιων των εγγράφων- μέσα από την προσφώνηση/ αναφορά σε άντρες εκπροσώπους των εν λόγω κατηγοριών.

Παράδειγμα (4)

✓ Στην έκθεση με πορίσματα Συνεδρίου Δήμου Αγίας Νάπας για το AllInclusive (Ιανουάριος 2014 σελ. 12) αναφέρεται:

*«Αντί αυτού, **οι εστιάτορες** λένε πως, μπορούσε να δώσει κίνητρα για έξτρα δωμάτια και να δίδονταν κίνητρα **στους εστιάτορες** για ανακαινίσεις των δικών τους υποστατικών»*

Πρόταση:

Σε κάθε περίπτωση κατά την οποία δημιουργείται αμφισημία ως προς το γένος του ονόματος αναφοράς σε άτομα και ομάδες ανθρώπων λόγω της κοινής μορφολογικής κατάληξης, να αναγράφονται τα άρθρα και στα δύο γένη. Στην περίπτωση δε της μορφολογικά κοινής ονομαστικής και γενικής του πληθυντικού, να προστίθεται η διευκρίνιση: «γυναίκες και άντρες».

Δηλαδή:

**«τις/τους λειτουργούς», «τις/τους εκπαιδευτικούς»,
«τις/τους ασθενείς», «τις/τους πρόσφυγες’, «τους/τις δημότες»,
«τους/τις πολίτες»
&
«οι πρόσφυγες, γυναίκες και άντρες», «γυναικών και αντρών
λειτουργών», «των εκπαιδευτικών, γυναικών και αντρών»,
«των ασθενών, γυναικών και αντρών»,
«οι δημότες, άντρες και γυναίκες».**

3^η Περίπτωση: Προσαρτήματα στην Ονοματική Φράση

Στην Ελληνική Γλώσσα, τα προσαρτήματα στις ονοματικές φράσεις (ΟΦ) –π.χ. οι επιθετικοί προσδιορισμοί- οφείλουν να συμφωνούν με το όνομα/ ουσιαστικό που αποτελεί την κεφαλή τους ως προς το γένος, τον αριθμό και την πτώση.

Πρόβλημα:

Στις φράσεις που παρατίθενται παρακάτω, το όνομα δεν φέρει εκ της μορφολογίας του πληροφορία για το γραμματικό γένος και κατ' επέκταση το φύλο με το οποίο ταυτίζεται. Το αρσενικό γραμματικό γένος των ονομάτων αναφοράς σε επαγγελματικές και άλλες ιδιότητες λοιπόν, προκύπτει από την ανάλυση των επιθετικών προσδιορισμών. Ως εκ τούτου το άρθρο (βλ. προηγούμενη ενότητα) και τα υπόλοιπα προσαρτήματα (π.χ. επιθετικοί προσδιορισμοί) μεταφέρουν, δια του κανόνα της υποχρεωτικής συμφωνίας ως προς το γένος, αυτή την πληροφορία.

Παράδειγμα (1)

- ✓ Σε έγγραφο του Υπουργείου Παιδείας αναφέρεται:

«Ο μαθητής/τρια έχει το δικαίωμα να ψηφίζει και να είναι **υποψήφιος** για τα Μαθητικά Συμβούλια.»

- ✓ στην Προκήρυξη Αγοράς Υπηρεσιών Εκπαιδευτών Ανοικτού Σχολείου Αγίας Νάπας

«Ο **Επιτυχών** αιτητής/αιτήτρια»

Πρόταση:

Στις περιπτώσεις μορφολογικής ταύτισης αρσενικού και θηλυκού γένους τα προσαρτήματα στην ΟΦ (π.χ. επιθετικοί προσδιορισμοί) να παρατίθενται και στα δύο γένη. Όπου αυτό δεν είναι εφικτό, να προστίθεται η φράση 'γυναικών και αντρών'.

Δηλαδή οι προηγούμενες φράσεις εναλλακτικά μπορούν να διατυπωθούν

«Η/ο μαθήτρια/τής έχει το δικαίωμα να ψηφίζει και να είναι υποψήφια/ος για τα Μαθητικά Συμβούλια.»

«Ο/ η Επιτυχών/ουσα αιτητής/αιτήτρια»

4^η Περίπτωση: Οι Αντωνυμίες

Σε αντιστοιχία με τον ρόλο του άρθρου και των προσαρτημάτων στην ονομαστική φράση, οι αντωνυμίες αποσαφηνίζουν το γένος αναφοράς των ουσιαστικών τα οποία προσδιορίζουν ή στα οποία αναφέρονται. Η αρσενικού γένους κτητική αντωνυμία 'του' προσδιορίζει τον/την κτήτορα ως άντρα. Αντίστοιχα λειτουργούν και οι αναφορικές 'ο οποίος', 'όσοι' και οι δεικτικές αντωνυμίες 'άλλους', 'όλους'.

Παράδειγμα (1):

- ✓ Στην ανακοίνωση του Υπουργείου Αμύνης με θέμα «Άμεση ενίσχυση μέσω πυρόσβεσης με οδηγίες ΥΠΑΜ»

«ως φόρος τιμής σε όλους όσοι αγωνίστηκαν και το '40, καθώς και σε όλους τους εθνικούς αγώνες»
(σημειώνεται ιδιαίτερα εδώ και η ταυτόχρονη εξαφάνιση της προσφοράς και των θυσιών των γυναικών στους εθνικούς αγώνες)

Παράδειγμα (2):

✓ στην ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών για το κέντρο διαχείρισης κρίσεων

« οι όποιοι Κύπριοι πολίτες »

Πρόταση:

Στις περιπτώσεις αναφοράς σε μεικτούς πληθυσμούς να παρατίθενται και τα δύο γένη των αντωνυμιών που αναπέμπουν σε πρόσωπα. Στην περίπτωση δε αποκλειστικής αναφοράς σε γυναίκες δεν είναι κατανοητή –και ως εκ τούτου αποδεκτή– η γενικευτική χρήση αντωνυμιών γένους αρσενικού. Δηλαδή, «της/του», «η/ο οποία/ος», «όσες/οι», «άλλες/ους», «όλες/ους»

5^η Περίπτωση: Σειρά Όρων

Ως προς τη σειρά των όρων, ενδιαφέρον έχει να επισημανθεί η επιλογή των συντακτριών/των σε εκείνα τα έγγραφα που συντάσσονται αναφερόμενα και απευθυνόμενα και στο δύο γένη/ φύλα (έγγραφα με διπλή σήμανση γένους). Σε αυτά, η επιλογή βρίσκεται σε αρμονία με τον γραμματικό/ συντακτικό κανόνα του ισχυρού αρσενικού γραμματικού γένους και ως εκ τούτου είτε προτάσσεται το αρσενικό άρθρο και όνομα είτε γράφεται πλήρως ο αρσενικός τύπος του ονόματος στον οποίο προστίθεται μετά τα σύμβολα «/» ή «- » η κατάληξη του θηλυκού.

Παράδειγμα (1):

Στην ανακοίνωση του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού σχετικά με δημοσιεύματα που αφορούν εγχειρίδιο της Α΄ Γυμνασίου

«Η συγκεκριμένη διδακτέα ενότητα έχει ως στόχο να κατανοήσουν οι μαθητές την έννοια του «λογοπαίγνιου» («οσάκις», «ο Σάκης») και αναμένεται ότι ο/η φιλόλογος που θα επιλέξει στα πλαίσια της διδασκαλίας του το εν λόγω κείμενο, θα εστιάσει στον συγκεκριμένο στόχο και όχι σε οποιαδήποτε άλλη πληροφόρηση του κειμένου».

Πρόβλημα:

Ακόμα και στα έγγραφα τα οποία θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε πολιτικά ορθότερα ως προς την αναφορά στο φύλο (ο/η εργαζόμενος/η), η συνεπής πρόταξη του αρσενικού ενισχύει την αρσενική κυριαρχία τόσο στο γλωσσικό όσο και στο συμβολικό επίπεδο. Ούτε ένα από τα έγγραφα της Κυπριακής Δημοκρατίας που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας για το σεξισμό στα Δημόσια Έγγραφα δεν παραβιάζει αυτόν τον κανόνα.

Αυτή η επιλογή αντικατοπτρίζει δύο παραμέτρους:

- α. Αποτυπώνει την γενικότερη προτίμηση των Κυπρίων ομιλητριών/των για την πρόταξη του αρσενικού γένους.
- β. Αναπαράγει αυτή την προτίμηση, αναπαράγοντας ταυτόχρονα και τις συνδηλώσεις της στο επίπεδο του συμβολικού.

Όμως, δεν αποτελεί απαραβίαστο κανόνα, εφόσον η αντιστροφή της σειράς των γραμματικών γενών δεν παράγει αντιγραμματικές δομές. Επίσης, δεν απορρέει από κάποια αξιωματική διευθέτηση των πραγμάτων η οποία οφείλει να παραμείνει αμετάβλητη στο χρόνο. Αντίθετα, μέσα σε ένα πλαίσιο άσκησης γλωσσικής πολιτικής, εναλλακτικές γλωσσικές, και άρα κοινωνιογλωσσικές, διευθετήσεις στο ελεγχόμενο πλαίσιο της σύνταξης των Δημόσιων Εγγράφων φαίνονται επιβεβλημένες. Όπως είπαμε και στην αρχή του κεφαλαίου, αυτές μπορούν να λειτουργήσουν τόσο αφυπνιστικά όσο και διαπαιδαγωγητικά, δίνοντας το έναυσμα για μια δικαιότερη αναφορά σε γυναίκες και άντρες συντάκτριες/τες ή αποδέκτριες/ες των εγγράφων.

Πρόταση:

Όπως θα παρατηρείτε, σε αυτόν τον Οδηγό, η συντακτική επιλογή είναι η πρόταση του θηλυκού γραμματικού γένους. Στόχος είναι η επιλογή δήλωσης του γένους/ φύλου να είναι ανατρεπτική ως προς τον κυρίαρχο γραμματικό κανόνα και να λειτουργήσει αφυπνιστικά, υποδεικνύοντας τη δυνατότητα μιας εναλλακτικής συντακτικής διευθέτησης όχι αμιγώς γλωσσικών ζητημάτων στην εκπροσώπηση των φύλων στο λόγο. Αντίστοιχες εναλλακτικές επιλογές μπορούν να αξιοποιηθούν από τις/τους συντάκτριες/τες των Δημόσιων Εγγράφων, οι οποίες/οι καλό θα ήταν να καταστούν σαφή την επιλογή τους στις/στους αναγνώστριες/τες με μια υποσημείωση στην αρχή του εγγράφου.

Σημειώνεται ότι,

Ο Οδηγός είναι μεν εξ ολοκλήρου γραμμένος με πρόταση του θηλυκού τύπου, με σκοπό να δείξει ότι αυτό αποτελεί μια πιθανή εναλλακτική επιλογή των συντακτριών/των και για άλλα δημόσια έγγραφα, ωστόσο, το σωστό είναι πως κανένα από τα δύο γένη δεν θα έπρεπε να δηλώνεται με κατάληξη 3-4 γραμμάτων. Επειδή όμως αυτό δεν είναι πάντα εφικτό, καλό είναι να εναλλάσσονται τα γένη ως προς το ποιο προηγείται συντακτικά και ποιο ακολουθεί.

6^η Περίπτωση: Λεξικές σημασίες

Οι λεξικές σημασίες που κυριαρχούν στα δημόσια έγγραφα και συνδέονται με τα ζητούμενα αυτού του Οδηγού αφορούν κυρίως λεξιλογικές επιλογές για την αναφορά σε γυναίκες και άνδρες στελέχη του ευρύτερου δημόσιου τομέα, σε ομάδες και κατηγορίες πολιτών, γυναικών και ανδρών, στις/στους οποίες/ους αναφέρονται τα έγγραφα, καθώς και σε κατηγορίες αποδεκτριών/τών. Σε ό,τι αφορά τις σημασίες τους, τα εν λόγω λεξιλόγια προσδίδουν ιδιότητες, επαγγελματικές ή άλλες, στα πρόσωπα αναφοράς. Σε αυτές μπορούν να προσμετρηθούν σημασιακές παράμετροι που αφορούν τη δήλωση του βιολογικού φύλου αυτών των προσώπων. Παρότι η μορφολογία των ονομάτων δεν αρκεί σε κάθε περίπτωση για να αποσαφηνίσει το φύλο αναφοράς (βλ. κοινές λόγιες καταλήξεις για το αρσενικό και το θηλυκό, μη χρήση άρθρων ή άλλων προσαρτημάτων στην ΟΦ και κοινά άρθρα για την ονομαστική και γενική πληθυντικού), η συντριπτική πλειοψηφία των ονομάτων που επαναλαμβάνονται στα δημόσια έγγραφα ταυτίζονται με το αρσενικό γένος όπως προκύπτει από την συντακτική και την κειμενική τους ανάλυση.

Πρόβλημα:

Τα ονόματα που εκφράζουν επαγγελματική ή άλλη ιδιότητα, και κατά κανόνα σχετίζονται με κοινωνικά σύνολα που αποτελούνται τόσο από άντρες όσο και από γυναίκες, επιβεβαίωσαν την εισαγωγική εκτίμηση ότι αναφέρονται ή απευθύνονται στις γυναίκες κατονομάζοντας αποκλειστικά τους άντρες. Επιβεβαίωσαν ακόμα πως με αυτόν τον τρόπο αναπαράγουν και νομιμοποιούν και στην εποχή μας την ιστορικά διαμορφωμένη προτίμηση της ελληνικής γλώσσας για το αρσενικό γένος, που καθιστά τις γυναίκες-αποδέκτριες των διοικητικών πράξεων εντελώς αόρατες. Η μορφολογία του θηλυκού γένους επιλέγεται επιλεκτικά και στην περίπτωση (αν και όχι πάντα) που το άμεσα επονομαζόμενο πρόσωπο είναι γυναίκα. Το συμπέρασμα δε που προκύπτει από την ανάλυση πιστοποιεί και στη

συγκεκριμένη περίπτωση πως το αρσενικό χρησιμοποιείται μεν κατά τρόπο «περιεκτικό» και για τη δήλωση του θηλυκού, αλλά στην πραγματικότητα εμφανίζει ως «φυσικό» και «κοινωνικά κανονικό» γεγονός τη μη άμεση αναφορά στις γυναίκες, παγιώνοντας σεξιστικά πρότυπα αναφοράς στον πληθυσμό. Οι λεξιλογικές επιλογές μάλιστα που εντοπίζονται στο μεγαλύτερο μέρος των εγγράφων αναδεικνύουν την αποκλειστική χρήση του αρσενικού γένους ως προς την κυριολεκτική τους σημασία και την εξωγλωσσική και κατά κοινωνική σύμβαση συμπεριληπτική αναφορά στο θηλυκό, η οποία και θα μπορούσε να αμφισβητηθεί, εφόσον καμία φράση του κειμένου δεν την υποστηρίζει. Το γεγονός ισχύει τόσο για την ορολογία που ταυτίζεται με επαγγελματικές και άλλες ιδιότητες υψηλού κοινωνικού κύρους, όσο και για την ορολογία που ταυτίζεται με επαγγελματικές και άλλες ιδιότητες χαμηλού κύρους:

Ιδιότητες υψηλού κοινωνικού κύρους σε διάφορα δημόσια έγγραφα της Κυπριακής Δημοκρατίας

- ✓ ο Λειτουργός Γάμου
- ✓ ο πρόεδρος
- ✓ ο προεδρεύων της συνεδρίασης
- ✓ ο Έφορος
- ✓ του εξουσιοδοτημένου αντιπροσώπου
- ✓ ο πελάτης
- ✓ ο ποιοτικός περιηγητής
- ✓ ο ιδιοκτήτης
- ✓ στα χέρια κάθε μελετητή της ιστορίας και του πολιτισμού της Κύπρου,
- ✓ από τον Πρωτοκολλητή του Οικογενειακού Δικαστηρίου,

Ιδιότητες κοινωνικών και επαγγελματικών ομάδων

- ✓ **Εργοδότη**, στην αίτηση για απόκτηση άδειας εισόδου, εγγραφή και απόκτηση/ανανέωση άδειας προσωρινής διαμονής **οικιακού εργαζόμενου** του Υπουργείου Εσωτερικών
- ✓ ο **ιατρός**
- ✓ **φοιτητών**, στην ανακοίνωση 20/8/2015 του Υπουργείου Οικονομικών
- ✓ **επενδυτής**, στην αίτηση δημιουργίας μερίδας λογ. Αξιών και εξουσιοδότηση χρήσης του Υπουργείου Οικονομικών
- ✓ ο **πράκτορας**, στην Έκθεση με πορίσματα Συνεδρίου Δήμου Αγίας Νάπας για το All Inclusive Ιανουάριος 2014
- ✓ οι **επιχειρηματίες ξενοδοχοί** στην Έκθεση με πορίσματα Συνεδρίου Δήμου Αγίας Νάπας για το All Inclusive Ιανουάριος 2014
- ✓ ο **υπεύθυνος λειτουργίας**, στην αίτηση για επιθεώρηση δημόσιας κολυμβητικής δεξαμενής και έκδοση της σχετικής βεβαίωσης
- ✓ Ο **πρώτος νικητής**, ... **νικητές**, στην προκήρυξη και στους όρους διαγωνισμών φωτογραφίας και βίντεο « Αγία Νάπα – η άλλη όψη»
- ✓ **Υγειονομικού Επιθεωρητή**, στα αποτελέσματα γραπτών εξετάσεων **κενής θέσης υγειονομικού επιθεωρητή** στο

δήμο Αγίου Αθανασίου

- ✓ **Λειτουργός** Δημοτικής Υπηρεσίας, στην Προκήρυξη πλήρωσης μιας κενής θέσης λειτουργού δημοτικής υπηρεσίας
- ✓ **Πρωτοκολλητή** Επαρχιακού Δικαστηρίου, στην Ανακοίνωση για τα Έγγραφα τέλεσης πολιτικού γάμου για **κυπρίους** πολίτες
- ✓ Ιεραρχικά ανώτερες θέσεις στη Δημόσια Εκπαίδευση περιγράφονται στην ανακοίνωση για το Δημοτικό Νηπιαγωγείο Αγίας Νάπας:

«Η εργασία που επιτελείται στα δημόσια και κοινοτικά τμήματα αξιολογείται **από εντεταλμένο** του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, **Επιθεωρητή Δημοτικής Εκπαίδευσης**»

Ωστόσο, οι γυναίκες γίνονται ορατές στις:

Ιδιότητες χαμηλού κοινωνικού κύρους, και επαγγελματικών ομάδων χωρίς μεγάλες αμοιβές

- ✓ **δύο υπεύθυνες εστιατορίου**, στην ανακοίνωση για το Δημοτικό Νηπιαγωγείο Αγίας Νάπας
- ✓ Γίνεται αναφορά στις Λαπηθιώτισσες κεντήστρες, στην Ανακοίνωση του Δήμου Λαπήθου με τις παρακάτω φράσεις
 «*Η μια κοπέλα μάθαινε την άλλη, η αδερφή την αδερφή, η συγγένισσα, η γειτόνισσα, η μάνα την κόρη*»,
 «*η Λαπηθιώτισσα δεξιοτέχνης*», «*η χρυσοχέρα*»

Πρόταση:

Η ταυτόχρονη αναφορά σε γυναίκες και άντρες όταν το κείμενο αναφέρεται σε μεικτούς πληθυσμούς αποτελούμενους και από τα δύο φύλα μέσω της χρήσης και των δύο γραμματικών γενών είτε αναγράφοντας ολόκληρη τη λέξη είτε την κατάληξη του αρσενικού -εφόσον η λέξη είναι γένους θηλυκού- και το αντίστροφο.

Ιδιαίτερη ευαισθησία και προσοχή πρέπει να δίνεται στην αναπαραγωγή απαξιωτικών σημασιολογικών στερεοτύπων που αφορούν κοινωνικές ταυτότητες και ρόλους (παραδείγματα 8 & 9).

7^η Περίπτωση: Ουδέτερα ως προς το φύλο λεξιλόγια

Στο σύνολο των κειμένων που αναλύθηκαν, εντοπίζεται η χρήση των λεγόμενων ουδέτερων ως προς το φύλο λεξιλογίων όπως ‘**άτομο**’, ‘**άνθρωπος**’, ‘**πρόσωπο**’ με τα οποία γίνεται συμπεριληπτική αναφορά σε εκπροσώπους και των δύο φύλων κατά τρόπο μάλλον ισότιμο.

Πρόβλημα:

Στο πλαίσιο που δημιουργούν τα κείμενα όμως, τελικά και αυτές οι λέξεις αναλύονται σε αντιστοιχία με όλα τα ονόματα αναφοράς σε εμπλεκόμενες/ους και ενδιαφερόμενες/ους, με συνέπεια και αυτές να ταυτίζονται με το αρσενικό.

Παράδειγμα (1)

✓ Ανακοίνωση με τίτλο «Δημόσιο Βοήθημα» του Υπουργείου Εξωτερικών Κύπρου επισημαίνεται

«Σύμφωνα με το άρθρο 3(1)(α) των περί Δημοσίων Βοηθημάτων και Υπηρεσιών Νόμων 2006 έως 2013, δημόσιο βοήθημα παρέχεται σε **κάθε πολίτη** της Δημοκρατίας **ο οποίος** «έχει τη νόμιμη συνήθη διαμονή του, για συνεχή περίοδο τουλάχιστον ενός έτους, στις ελεγχόμενες από την κυβέρνηση της Δημοκρατίας περιοχές» και **του οποίου** το εισόδημα και οι οικονομικοί πόροι δεν επαρκούν για τις βασικές ή/και ειδικές του ανάγκες, δικαιούται δημόσιο βοήθημα»

Πρόταση:

Τα κείμενα προσλαμβάνονται και ερμηνεύονται από τις/τους αναγνώστριες/τες ως ολότητες. Ως εκ τούτου, εάν το σύνολο του κειμένου επιβεβαιώνει την κυριαρχία του αρσενικού γραμματικού γένους, τότε και οι ουδέτερες ως προς το γένος λέξεις θα ερμηνευθούν ως αρσενικές. Για να μη συμβεί αυτό θα πρέπει να εφαρμοστούν όλες οι παραπάνω προτάσεις.

Δηλαδή,

Η εγγραφή και των δύο γενών στα Δημόσια Έγγραφα σε όλες τις περιπτώσεις έμμεσης ή άμεσης αναφοράς σε μεικτές ομάδες ανθρώπων οφείλει να είναι συστηματική.

8^η Περίπτωση: Η πραγματολογική διάσταση των Δημοσίων Εγγράφων

Τα δημόσια έγγραφα, τα οποία είτε αφορούν τις καθαρά διοικητικές λειτουργίες των κρατικών υπηρεσιών, είτε αποτυπώνουν και επιχειρούν να κατευθύνουν πτυχές της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, διαδικασίες εκπαίδευσης/ κατάρτισης, λειτουργίες του κλάδου της υγείας και ούτω καθεξής, αποτελούν εργαλεία για τη ρύθμιση διαδικασιών του δημόσιου τομέα, αλλά και φορέων και πτυχών της κοινωνικής ζωής. Ακολουθούν μορφολογικούς και συντακτικούς κανόνες που συνδέονται με τη λόγια γλώσσα, η οποία με τη σειρά της συνδέεται με τη χρήση αρχαϊζουσών ποικιλιών.

Πρόβλημα:

Η χρήση των κανόνων της πρότυπης γλώσσας και των λόγιας προέλευσης επαγγελματικών ουσιαστικών συνάδει με την κατασκευή ταυτοτήτων κύρους στο πλαίσιο της δημόσιας διοίκησης. Το αποτέλεσμα είναι ότι η δήλωση του θηλυκού γένους και η κατ' επέκταση αναφορά στις εκπροσώπους του είναι κατά κανόνα προβληματική. Πέραν της σχεδόν ολοκληρωτικής αποφυγής της χρήσης του θηλυκού γένους και συνεπώς της άμεσης αναφοράς στις γυναίκες για το σύνολο των κοινωνικών και επαγγελματικών ταυτοτήτων που αναφέρονται στα κείμενα, επισημαίνονται και στοιχεία τα οποία αναδεικνύουν ακραία ως προς την πρόσληψη των κειμένων σημασιακά και πραγματολογικά αποτελέσματα .

Έτσι,

- Στα έγγραφα που σχετίζονται με την εργασία προβάλλεται η εικόνα ότι το ιατρικό προσωπικό και οι εισαγγελικές

αρχές δεν στελεχώνονται από γυναίκες, ενώ η εκπαίδευση, που σύμφωνα με επίσημα στοιχεία γυναικοκρατείται (Ετήσια Έκθεση 2014: 22 και 24⁸), εμφανίζεται να αποτελείται μόνον από άντρες.

- Στα έγγραφα που σχετίζονται με την πολιτική ζωή το σύνολο των συντελεστών και συντελεστριών και των προσώπων αναφοράς της δημόσιας διοίκησης κατασκευάζεται, μέσω του αρσενικού, ως κατ' εξοχήν άντρες.
- Δικαιώματα εξουσιοδότησης αντιπροσώπου, έκδοσης πολιτικής ταυτότητας με βιομετρικά στοιχεία, ιδιοκτησίας, αλλαγής ονόματος, έκδοσης διαβατηρίου, ψήφου και έκδοσης πιστοποιητικού γέννησης κ.ά. στα έγγραφα των υπουργείων Εξωτερικών και Εσωτερικών αποδίδονται σε άντρες.
- Στα έγγραφα του υπουργείου Άμυνας φαίνεται να εργάζονται σε αυτό μόνον άντρες.

Παράδειγμα (1)

✓Χαρακτηριστικό για τη σύνδεση της ιδιότητας του πολίτη με το αρσενικό γένος είναι το παρακάτω απόσπασμα από ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών με τίτλο Μήνυμα Υπουργού «Επιδίωξη είναι η ιστοσελίδα να αποτελέσει εργαλείο πληροφόρησης και επικοινωνίας, ένα συμπληρωματικό μέσο επικοινωνίας του Υπουργείου Εξωτερικών με τον Κύπριο πολίτη, τους απόδημους Κύπριους αλλά και κάθε ενδιαφερόμενο επισκέπτη..»

ΓΕΝΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ

Η χρήση μη σεξιστικού λόγου αποτελεί δύσκολο εγχείρημα και συναντά μεγάλη αντίσταση λόγω των κυρίαρχων παραδοσιακών αντιλήψεων. Προκειμένου η γλώσσα να αντανάκλα τη νέα κοινωνική και πολιτισμική πραγματικότητα και την ισότητα γυναικών και ανδρών, γίνονται οι ακόλουθες προτάσεις:

- 1** Η ταυτόχρονη αναφορά σε γυναίκες και άντρες όταν το κείμενο αναφέρεται σε πληθυσμούς αποτελούμενους και από τα δύο φύλα. Επιτυγχάνεται μέσω της χρήσης και των δύο γραμματικών γενών είτε αναγράφοντας ολόκληρη τη λέξη είτε την κατάληξη του αρσενικού -εφόσον η λέξη είναι γένους θηλυκού- και το αντίστροφο. Δηλαδή, να μη γίνεται μόνον η χρήση του αρσενικού γένους, για να δηλωθούν άτομα και των δύο φύλων.
- 2** Όταν η αναφορά σε γυναίκες είναι αποκλειστική, η χρήση του θηλυκού γένους αυτονόητα είναι επίσης αποκλειστική.
- 3** Στις περιπτώσεις αναφοράς σε μεικτούς πληθυσμούς να παρατίθενται και στα δύο γένη των αντωνυμιών και επιθέτων που αναπέμπουν σε πρόσωπα. Στην περίπτωση, που αναφέρεται ο/η συντάκτης/κτρια σε γυναικεία πρόσωπα χρειάζεται να αποφεύγεται η γενικευτική χρήση αντωνυμιών και επιθέτων γένους αρσενικού.

⁸Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι σύμφωνα με τον πίνακα κατανομής του προσωπικού των σχολείων στη Μέση Εκπαίδευση κατά φύλο, τη σχολική χρονιά 2014-2015 της προαναφερθείσας έκθεσης οι καθηγήτριες ήταν 3164 και οι καθηγητές 1552, ενώ οι δάσκαλοι 566 και οι δασκάλες 3259.

- 4 Να χρησιμοποιείται συχνά η πρόταξη του θηλυκού γραμματικού γένους. Στόχος είναι η επιλογή δήλωσης του γένους/φύλου να είναι ανατρεπτική ως προς τον κυρίαρχο γραμματικό κανόνα και να λειτουργήσει αφυπνιστικά, υποδεικνύοντας τη δυνατότητα μιας εναλλακτικής συντακτικής διευθέτησης όχι αμιγώς γλωσσικών ζητημάτων στην εκπροσώπηση των φύλων στο λόγο. Αντίστοιχες εναλλακτικές επιλογές μπορούν να υιοθετηθούν από τις/τους συντάκτριες/τες των Δημοσίων Εγγράφων οι οποίες είναι δυνατόν, εάν το επιθυμούν, να καταστούν σαφή την επιλογή τους στις/στους αναγνώστριες/τες με μια υποσημείωση στην αρχή του εγγράφου.
- 5 Η ταυτόχρονη αναφορά σε γυναίκες και άντρες όταν το κείμενο αναφέρεται σε πληθυσμούς αποτελούμενους και από τα δύο φύλα, μέσω της χρήσης και των δύο γραμματικών γενών είτε αναγράφοντας ολόκληρη τη λέξη είτε την κατάληξη του αρσενικού -εφόσον η λέξη είναι γένους θηλυκού- και το αντίστροφο.
- 6 Κρίνεται απαραίτητο να επιδεικνύεται σχετική ευαισθησία και προσοχή στη συνειδητή απόρριψη της χρήσης απαξιωτικών σημασιολογικών στερεοτύπων που αφορούν κοινωνικές ταυτότητες και ρόλους .
- 7 Τα κείμενα προσλαμβάνονται και ερμηνεύονται από τις/τους αναγνώστριες/τες ως ολότητες. Ως εκ τούτου, εάν το σύνολο του κειμένου τονίζει την κυριαρχία του αρσενικού γραμματικού γένους, τότε και οι ουδέτερες νοηματικά λέξεις θα ερμηνευθούν ως αρσενικές. Για να μη συμβεί αυτό θα πρέπει με συνέπεια να δηλώνονται και τα δύο γένη/ φύλα.
- 8 Συχνά τα κείμενα (ανα)παράγουν αναπαραστάσεις αρσενικής κυριαρχίας, ακόμα και εις βάρος της κατανόησής τους. Για να μη συμβεί αυτό, θα πρέπει η διπλή σήμανση του γραμματικού γένους να είναι συστηματική στις περιπτώσεις που γίνεται αναφορά σε μεικτές ομάδες ανθρώπων. Σε περιπτώσεις που γίνεται αποκλειστική αναφορά σε γυναίκες, προτείνεται να χρησιμοποιείται αποκλειστικά η μορφολογία του θηλυκού γένους.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το θέμα της χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας δεν τίθεται με όρους « πολιτικής ορθότητας». Κάθε φορά που αμφισβητούνται όροι και εκφράσεις που εμπεριέχουν διακρίσεις δίνεται, ταυτόχρονα, και μια μάχη για όσα αναπαριστά και αναπαράγει στο επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων για το νόημα, καθώς δεν έχουμε να κάνουμε μόνο με ζητήματα γλώσσας, αλλά και με τη σύνδεσή τους με την καθημερινότητα και την πολιτική πράξη. Η χρήση της μη σεξιστικής γλώσσας στα δημόσια έγγραφα αποτελεί κομβικό στοιχείο για μια ανοικτή, αντισεξιστική Δημόσια Διοίκηση και για μια δημοκρατική κοινωνία. Η κυπριακή Δημόσια Διοίκηση εφαρμόζοντας τις αρχές της δημοκρατίας και της δικαιοσύνης ελπίζουμε να αξιοποιήσει τον παρόντα Οδηγό και σύντομα να αποδεχτεί και να επιτύχει τη χρήση στα έγγραφα της εκείνης της γλώσσας που αντανακλά την αναγνώριση της ισότητας αντρών και γυναικών.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

- Ανδρονίκου, Α.** (2008), «Οι αναπαραστάσεις των γυναικών στις έντυπες διαφημίσεις και στα κόμικς και η επίδραση τους στη διαμόρφωση αντιλήψεων για το φύλο στους νέους της Κύπρου». Μεταπτυχιακή Εργασία στο ΠΜΣ «Φύλο και νέα εκπαιδευτικά και εργασιακά περιβάλλοντα στην κοινωνία της πληροφορίας» του Τμήματος Προσχολικής Αγωγής και Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Αιγαίου, αδ.
- Bourdieu, P.** (1996), *Οι Κληρονόμοι. Οι Φοιτητές και η Κουλτούρα*. Αθήνα: Καρδαμίτσας
- Βέλτσος, Γ.**, (1976), *Κοινωνία και Γλώσσα*, Αθήνα: Παπαζήση
- Γεωργαλίδου, Μ., Λαμπροπούλου, Σ. & Σαρρή-Χασάν, Ντ.** (2018), «Γλωσσικό ζήτημα, γλωσσικός συντηρητισμός & το 2ο κύμα φεμινιστικής γλωσσολογίας: η αναφορά στη γυναίκα στην ελληνική γλώσσα». Στο Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. Πρακτικά της 38ης Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 28 Απριλίου 2017, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], σσ. 67-78.
- Γεωργαλίδου, Μ., Λαμπροπούλου, Σ., Γκασούκα, Μ., Κώστας, Α., Φουλίδη, Ξ.** (2019), «Υπερβαίνοντας το γλωσσικό σεξισμό των εγγράφων της ελληνικής δημόσιας διοίκησης» στο (επιμ.) Θ. Αραβοσιτάς, Β. Κούρτη-Καζούλη, Ε. Σκούρτου, Π. Τρίφωνα, *Ζητήματα Γλώσσας, Ετερότητας και Εκπαίδευσης*, Αθήνα : Gutenberg, σσ.150-16
- Γκασούκα, Μ.** (2008), *Κοινωνιολογία του Λαϊκού Πολιτισμού, τ. ΙΙ, Το Φύλο κάτω από το πέπλο: Γυναικεία πραγματικότητα και αναπαραστάσεις του φύλου στα λαϊκά παραμύθια*, Αθήνα: Ψηφίδα
- Γκασούκα Μ.** (2013), *Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις του Φύλου. Ζητήματα Εξουσίας και Ιεραρχίας*, 3^η εκδ., Αθήνα: Διάδραση
- Γκασούκα Μ.** (2018), «Γλώσσα και Φύλο: Απόπειρες υπέρβασης του γλωσσικού σεξισμού», στο Κ. Ντίνας (επ.), *Figura in Presentia. Μελέτες αφιερωμένες στον καθηγητή Θανάση Νάκα*, Αθήνα: Πατάκη, σσ. 46-56
- Γκασούκα, Μ., Γεωργαλίδου, Μ, Λαμπροπούλου, Σ., Φουλίδη, Ξ. & Κώστας, Α.**(2018), *Οδηγός Χρήσης μη Σεξιστικής Γλώσσας στα Διοικητικά Έγγραφα*, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο, Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων
- Δελιγιάννη, Β. & Σ. Ζιώγου** (επιμ.), *Εκπαίδευση και φύλο: Ιστορική διάσταση και σύγχρονος προβληματισμός*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας
- Creswell, J. W.** (2011), *Η έρευνα στην εκπαίδευση: σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας*, Αθήνα: Έλλην
- Ζαφειρόπουλος, Κ.** (2005), *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*, Αθήνα : Κριτική
- Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας** (2014), *Ετήσια Έκθεση*, Λευκωσία : Κυπριακή Δημοκρατία
- Κανάκης, Κ.** (2007), *Εισαγωγή στην πραγματολογία: Γνωστικές και κοινωνικές όψεις της γλωσσικής χρήσης*, Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου
- Κανατσούλη, Μ.** (1999). «Εικονογράφηση στο παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο: Μια διαφορετική προσέγγιση των στοιχείων της αφήγησης σε μία λογοτεχνική ιστορία», στο Αποστολίδου Β. και Χοντολίδου Ε. (επιμ). *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*, Αθήνα: Τυπωθήτω.

- Λαμπροπούλου, Σ.** (2014). Κοινωνικό φύλο: Μέθοδοι και προσεγγίσεις. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφιανού και Β. Τσάκωνα (Επιμ.), *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές*, Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος, σσ. 399-440
- Μακρή-Τσιλιπάκου, Μ.** (1993), «Τι άλλαξε λοιπόν; Μελέτες για την ελληνική γλώσσα», *Πρακτικά*, 16^η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, σσ. 435-446.
- Μακρή-Τσιλιπάκου, Μ.** (ανέκδοτο, 2003) «Η «γυναικεία» γλώσσα και η γλώσσα των γυναικών», Παρουσίαση στην ημερίδα για το ΠΜΣ «Γυναίκες και φύλα», Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη.
- Μπονίδης, Κ.** (2004), *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας: διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Μεταίχμιο
- Μπενού, Β. Κ.**, (1991), *Μέθοδοι και Τεχνικές Δειγματοληψίας*, Πειραιά : Α. Σταμούλη
- Ντερμανάκης, Ν.**, (2004), «Το εύρος της “γυάλινης οροφής” σε επιλεγμένους κλάδους στην Ελλάδα», στο 1^ο στατιστικό δελτίο, που εκδόθηκε στο πλαίσιο του έργου Καταπολέμηση του Διαχωρισμού στο Χώρο Εργασίας –Equal Ανδρομέδα, Αθήνα : ΚΕΘΙ
- Παπαγεωργίου, Γ.** (1998), (επιμ.) *Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα*, Αθήνα : Τυπωθήτω, Γιώργος Δαρδάνος
- Παπαναστασίου, Κ., Παπαναστασίου, Ε.** (2005), *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Λευκωσία: Ιδίων
- Παυλίδου, Θ.** (1985), «Γλώσσα και Σεξισμός», Εισήγηση στο Συνέδριο με θέμα *Ισότητα των δύο Φύλων και Εκπαίδευση*. Συμβούλιο Ισότητας των Δύο Φύλων, Υπουργείο Προεδρίας, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
- Παυλίδου Θ.-Σ.**, (2002), *Γλώσσα-Γένος-Φύλο: Προβλήματα, αναζητήσεις και ελληνική γλώσσα*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Παυλίδου, Θ.** (επιμ.) (2006), *Γλώσσα-Γένος-Φύλο*. 2^η έκδ. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη]
- Παυλίδου, Θ. Αλβανούδη Α., Καραφώτη Ε.**, (2004), « Γραμματικό γένος και σημασιακό περιεχόμενο: προκαταρκτικές παρατηρήσεις για τη λεξιλογική αναπαράσταση των φύλων», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 24, σσ.: 543-553
- Παυλίδου, Θ., Χ. Καπελλίδη & Καραφώτη. Ε.** (2015), «Γραμματικό γένος, φύλο και θηλυκά επαγγελματικά ουσιαστικά: όψεις του γλωσσικού σεξισμού», στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*. Πρακτικά της 35ης Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 9-10 Μαΐου 2014, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], σσ. 478-489.
- Ράλλη, Αγ.** (2008), « Η μορφολογία ως αυτόνομο τμήμα της Γραμματικής» στο Μόζερ Α. κ.ά. (επιμ.) *Γλώσσης Χάριν*, Τόμος αφιερωμένος από τον Τομέα Γλωσσολογίας στον καθηγητή Γεώργιο Μπαμπινιώτη, Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα, σσ. 141-156
- Ρούσσο, Π., Τσαούσης, Γ.** (2011), *Στατιστική στις επιστήμες της συμπεριφοράς με τη χρήση του SPSS*, Αθήνα: Τόπος
- Τσοκαλίδου, Ρ.** (1996), *Το φύλο της Γλώσσας. Οδηγός μη-σεξιστικής γλώσσας για τον δημόσιο ελληνικό λόγο*, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων-Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
- Τσοκαλίδου, Ρ.** (1999), «Διγλωσσία, φύλο και εθνοτική ταυτότητα», Πρακτικά Συνεδρίου “*Ισχυρές*”- “*Ασθενείς*” Γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Όψεις του Γλωσσικού Ηγεμονισμού, τ.Α, Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, τόμος σσ. 505-510
- Τσοκαλίδου, Ρ.** (1999), «Η χρήση της γλώσσας και τα δύο φύλα», διάλεξη στο πλαίσιο του Προγράμματος *Αφιέρωμα* στις σχέσεις των δύο φύλων. Επιτροπή Κοινωνικής Πολιτιστικής Δραστηριότητας Βιολογικού Τμήματος, Α.Π.Θ. (Πύλη για την Ελληνική γλώσσα, www.greek-language.gr)
- Τσοκαλίδου, Ρ.** (2001β) «Γλώσσα και φύλο». *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, σσ. 104-107.

- Τσοκαλίδου, Ρ.** (2002), «Γυναίκες, γλώσσα και λεξικά», στο Γκόβα, Ε. (επιμ.) *Η πτώση των φύλ(λ)ων. Κείμενα-προτάσεις για τον σεξισμό και τη βία*. Αθήνα: Ελευθερία Γκόβα, σσ. 57-60.
- Τριανταφυλλίδης, Μ.** (1938), *Νεοελληνική γραμματική (της δημοτικής)*. Ανατύπωση της έκδοσης του ΟΕΣΒ (1941), Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 1978.
- Φραγκουδάκη, Α.** (1988), «Γλώσσα Λανθάνουσα- 2 Η θυγάτηρ της Εύας και το επικρατέστερο γένος», *Δίνη*, 3, σσ. 82-85
- Χριστοπούλου, Α.** (2003), «Η σημασιολογία και η πραγματολογία και η σχέση της με την ορολογία. Η ελληνική υπογλώσσα της πληροφορικής, σημασιολογική και πραγματολογική ανάλυση όρων από δίγλωσσα σώματα κειμένων (αγγλικά- ελληνικά)» εισήγηση στο ΕΛΕΤΟ – 4^ο Συνέδριο Ελληνικής Γλώσσας και Ορολογίας, Αθήνα, 30, 31 Οκτωβρίου και 1 Νοεμβρίου. Ανακτήθηκε στις 15/10/2015 από την ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.eleto.gr/download/Conferences/4th%20Conference/4th_10-36-ChristopoulouAngeliki.pdf

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Antaki, C. , Widdicombe, S.** (1998), «Identity as an achievement and as a tool», in Antaki, C., Widdicombe S. (eds.) *Identities in Talk*, London: Sage, pp.1-14
- Bergvall, V. L.** (1977), *Rethinking Language and Gender Research*, London: Longman
- Bergvall, V. L.** (1999), «Toward a comprehensive theory of language and gender», in *Language in Society* 28.2, pp. 273-293.
- Bock, G.,** (1989), «Women’s History and Gender History: Aspects of an International Debate», *Gender and History* 1, 1, pp. 7-30
- Cameron, D.** (ed.) (1990), *The Feminist Critique of Language: A Reader*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Cameron, D.** (ed.) (1990), *Feminism and Linguistic Theory*. London: Macmillan.
- Cameron, D.** (1996), «The language-gender interface: challenging co-optation», in V. L. Bergvall et al. (eds.), *Rethinking Language and Gender Research: Theory and Practice*”, London: Longman.
- Coates, J.** (1993), *Women, Men and Language*, London : Longman,
- Coates, J.** (ed.) (1997), *Language and Gender: A Reader*, London: Blackwell.
- Coates, J., Cameron, D.** (eds.) (1988), *Women in their Speech Communities*. London: Longman.
- Coates, J., Shockey, L.** (eds.) (2003). *Men Talk: Stories in the Making of Masculinities*, London: Blackwell.
- Cohen, L., Holliday, M.** (1979), *Statistics for Education and Physical Education*. London: Harper&Row
- Crawford, M.** (1995), *Talking Difference: On Gender and Language*, London: Sage
- Einarsson, C., Granström, K.** (2002), «Gender-biased Interaction in the Classroom: the influence of gender and age in the relationship between teacher and pupil», in *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol. 46, No. 2, pp. 117-127
- Fairclough, N.** (2003), *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
- Fraser, N.** (1989), *Unruly Practices: Power, Discourse, and Gender in Contemporary Social Theory*, University of Minnesota Press and Polity Press
- Frazier, N., Sadker, M.** (1975), *Sexism in School and Society*. New York: Harpre and Row.
- Georgalidou M., Lampropoulou S., Gasouka, M., Kostas, A. & Foulidi, X.**, (2017), «Learn grammar: Sexist language and ideology in a corpus of Greek Public Documents», *Proceedings of the 12th International Conference on Greek Linguistics*, Vol.1, pp.341-355
- Haraway, D.** (1991). “A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century,” in *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, pp. 149-181
- Jensen, J.** (1995), «Extending the boundaries of citizenship: Women’s movements of Western Europe», in *The challenge of local feminisms: Women’s movements in global perspectives*. A. Basu (ed.). Boulder CO: Westview
- Lakoff, R.** (1975), *Language and Woman’s Place*, New York: Harper & Row
- Oakley, A.** (1972). *Sex, Gender and Society*. London: Temple Smith
- Ochs, E.** (1992), “*Indexing gender*”, Cambridge: Cambridge University Press, pp.335-358.
- Mills J.** (1989), *Womanwords: A Dictionary of Words about Women*, New York: The Free Press
- Pavlidou, Th. S.** (2010). «Gender and interaction», in Wodak, R., Johnstone, B. & Kerswill, P. (eds.), *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*. London: Sage, 412-427.

- Romaine, S.** (1999), *Communicating Gender*, Lawrence Erlbaum Associates.
- Smith, D.** (1990), *The Conceptual Practices of Power: A Feminist Sociology of Knowledge*. Toronto: Toronto University Press.
- Swann, J., Graddol, D.** (1995), «Feminising classroom talk», in S. Mills (ed.), *Language and Gender: Interdisciplinary Perspectives*, London: Longman, pp. 135-148
- Spender, D.** (1980), *Man Made Language*. London: Routledge
- Tannen, D.** (ed.) (1993) *Gender and Conversational Interaction*, Oxford: Oxford University Press.
- Tannen, D.** (1996), «The sex-class linked framing of talk at work», in D. Tannen, *Gender and discourse*. Paperback edition. Oxford: Oxford University Press, pp.195-221
- Tsouroufli, M.** (2002), «Gender and Teachers' Classroom Practice in a Secondary School in Greece», in *Gender and Education*, Vol. 14, No. 2, pp. 135-147
- Yule, G.** (1996), *Pragmatics*, Oxford: Oxford University Press
- Weatherall, A.** (2002), *Gender, Language and Discourse*. East Sussex, New York: Routledge
- Weatherall, A.** (2015), Sexism in Language and Talk-in-interaction. *Journal of Language and Social Psychology* 34(4), pp. 410-426.
- Wodak, R.** (ed.) (1997), *Gender and Discourse*, London: Sage.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι Υποδείγματα

1. ΈΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΔΙΑΣΚΕΨΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ

Σελ. 17

Με βάση την παράγραφο 4 του Άρθρου 2 του Συντάγματος, άτομα τα οποία αποκτούν την κυπριακή υπηκοότητα απολαμβάνουν της ίδιας προστασίας από το Σύνταγμα και των ίδιων δικαιωμάτων όπως και **οι υπόλοιποι πολίτες** της Δημοκρατίας. Η πλειοψηφία **των αλλοδαπών** στην Κύπρο που νόμιμα αναγνωρίστηκαν **ως μόνιμοι κάτοικοι**, εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα, αλλά στο μέλλον τα παιδιά τους θα είναι ελεύθερα να αναζητήσουν εργασία ακόμα και στο δημόσιο τομέα αν τα άτομα αυτά διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα.

Σελ. 26

Ο περί Δημοσίας Υπηρεσίας Νόμος, αρ. 1 του 1990 προνοεί ότι κατά την πλήρωση κενών θέσεων στη Δημόσια Υπηρεσία πρέπει να δίνεται προτεραιότητα σε «ανάπηρους» υποψηφίους, που πληρούν τα σχέδια υπηρεσίας νοουμένου ότι η αρμόδια Επιτροπή για την επιλογή των υποψηφίων ικανοποιείται ότι είναι ικανοί να εκτελέσουν τα καθήκοντα της θέσης και δεν υστερούν των υπολοίπων υποψηφίων σε ότι αφορά την αξία και τα προσόντα.

Σελ. 39-40

Η Αρχή Προσφύγων ετοίμασε πληροφοριακό βιβλιário για **τους αιτητές** ασύλου το οποίο αποτελεί χρήσιμο οδηγό και περιέχει λεπτομέρειες ως προς τη διαδικασία υποβολής αίτησης ασύλου και εξασφάλισης άδειας παραμονής ή εργασίας, καθώς επίσης πληροφορίες για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των, την παροχή δημοσίου βοηθήματος, τις συνεντεύξεις που προηγούνται της απόφασης για αναγνώριση του καθεστώτος πολιτικού πρόσφυγα, τη διαδικασία εξέτασης της αίτησης και το δικαίωμα υποβολής έφεσης. Επίσης περιλαμβάνει κατάλογο χρήσιμων τηλεφώνων κυβερνητικών τμημάτων και άλλων οργανισμών. Το προσωπικό της Αρχής Προσφύγων αποτελείται από τέσσερεις **αρμόδιους λειτουργούς** για την εξέταση αιτήσεων για αναγνώριση του νομικού καθεστώτος **του πρόσφυγα**, ένα **διοικητικό λειτουργό** και άλλα τέσσερα άτομα (βοηθητικό / γραμματειακό προσωπικό).

Θα μπορούσε να είχε γραφεί:

Σελ. 17

Με βάση την παράγραφο 4 του Άρθρου 2 του Συντάγματος, άτομα τα οποία αποκτούν την κυπριακή υπηκοότητα απολαμβάνουν της ίδιας προστασίας από το Σύνταγμα και των ίδιων δικαιωμάτων όπως και **οι υπόλοιποι/ες** πολίτες της Δημοκρατίας. Η πλειοψηφία των **γυναικών και ανδρών** αλλοδαπών στην Κύπρο, που νόμιμα αναγνωρίστηκαν ως **μόνιμες/οι** κάτοικοι, εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα, αλλά στο μέλλον τα παιδιά τους θα είναι ελεύθερα να αναζητήσουν εργασία ακόμα και στο δημόσιο τομέα αν τα άτομα αυτά διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα.

Σελ. 26

Ο περί Δημοσίας Υπηρεσίας Νόμος, αρ. 1 του 1990 προνοεί ότι κατά την πλήρωση κενών θέσεων στη Δημόσια Υπηρεσία πρέπει να δίνεται προτεραιότητα σε **«ανάπηρους» και «ανάπηρες» υποψήφιους/ες** που πληρούν τα σχέδια υπηρεσίας νοουμένου ότι η αρμόδια Επιτροπή για την επιλογή των υποψηφίων, **γυναικών και ανδρών**, ικανοποιείται ότι είναι ικανές/οί να εκτελέσουν τα καθήκοντα της θέσης και δεν υστερούν των υπολοίπων υποψηφίων σε ότι αφορά την αξία και τα προσόντα.

Σελ. 39-40

Η Αρχή Προσφύγων ετοίμασε πληροφοριακό βιβλιάριο για τους **αιτητές και τις αιτήτριες** ασύλου το οποίο αποτελεί χρήσιμο οδηγό και περιέχει λεπτομέρειες ως προς τη διαδικασία υποβολής αίτησης ασύλου και εξασφάλισης άδειας παραμονής ή εργασίας, καθώς επίσης πληροφορίες για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των, την παροχή δημοσίου βοηθήματος, τις συνεντεύξεις που προηγούνται της απόφασης για αναγνώριση του καθεστώτος **πολιτικής/ού** πρόσφυγα, τη διαδικασία εξέτασης της αίτησης και το δικαίωμα υποβολής έφεσης. Επίσης περιλαμβάνει κατάλογο χρησίμων τηλεφώνων κυβερνητικών τμημάτων και άλλων οργανισμών. Το προσωπικό της Αρχής Προσφύγων αποτελείται από τέσσερεις **αρμόδιες/ους** λειτουργούς για την εξέταση αιτήσεων για αναγνώριση του νομικού καθεστώτος **του/της** πρόσφυγα, **μία/ένα διοικητική/ό** λειτουργό και άλλα τέσσερα άτομα (βοηθητικό / γραμματειακό προσωπικό).

2. ΈΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ ΣΕ ΤΟΜΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΟΥ

Σελ.36

Επιπρόσθετα το Εγχειρίδιο Λειτουργίας της Υπηρεσίας Απασχόλησης, που λειτουργεί με βάση διοικητικές διευθετήσεις, προνοεί ότι «πολιτική της Υπηρεσίας Απασχόλησης είναι η εξυπηρέτηση όλων των **εργαζομένων και αιτητών** για εξεύρεση εργασίας, χωρίς διάκριση λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικής καταγωγής και φύλου»

Θα μπορούσε να είχε γραφεί:

Σελ. 36

Επιπρόσθετα το Εγχειρίδιο Λειτουργίας της Υπηρεσίας Απασχόλησης, που λειτουργεί με βάση διοικητικές διευθετήσεις, προνοεί ότι «πολιτική της Υπηρεσίας Απασχόλησης είναι η εξυπηρέτηση όλων των εργαζομένων, **γυναικών και ανδρών**, και αιτητών/**τριών** για εξεύρεση εργασίας, χωρίς διάκριση λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικής καταγωγής και φύλου»

3. Ο ΠΕΡΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΩΣ ΝΟΜΟΣ (ΚΕΦ.105)-ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Σελ 24

10. Τηρουμένων των διατάξεων του άρθρου 8, **αλλοδαπός**, ανεξάρτητα από το ότι αυτός δύναται να έχει στην κατοχή του διαβατήριο που φέρει Βρετανική Προξενική Θεώρηση για τη Δημοκρατία και από το ότι **αυτός** δυνατό να μην είναι **απαγορευμένος μετανάστης**, δεν θα έχει απόλυτο δικαίωμα εισόδου στη Δημοκρατία και, σε κάθε περίπτωση, δυνατό να απαγορευτεί **σε αυτόν** η είσοδος στη Δημοκρατία εκτός αν:

- (α) ενώ έχει μόνιμη διαμονή, κατέχει έγκυρο πιστοποιητικό μόνιμης διαμονής στη Δημοκρατία, που εκδόθηκε σε **αυτόν** βάσει των διατάξεων οποιωνδήποτε Κανονισμών που εκδόθηκαν βάσει του Νόμου αυτού· ή
- (β) ενώ είναι **μετανάστης**, κατέχει έγκυρη άδεια μετανάστευσης που εκδόθηκε **σε αυτόν ή για λογαριασμό του** βάσει των διατάξεων οποιωνδήποτε Κανονισμών που εκδόθηκαν βάσει του Νόμου αυτού· ή
- (γ) ενώ είναι **προσωρινός κάτοικος**, κατέχει έγκυρη άδεια εισόδου ή άδεια αποβίβασης που εκδόθηκε σε αυτόν βάσει των διατάξεων οποιωνδήποτε Κανονισμών που εκδόθηκαν βάσει του Νόμου αυτού.

Σελ.41

18Θ.-(1) **Ο υπήκοος** τρίτης χώρας που διαμένει νόμιμα στις ελεγχόμενες από την κυβέρνηση της Δημοκρατίας περιοχές κατά τα πέντε τελευταία έτη πριν από την υποβολή της σχετικής αίτησης, κατά την έννοια των άρθρων

18Ζ και 18Η, μπορεί να αποκτήσει το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος. Το αντίστοιχο καθεστώς έχει προσωποπαγή χαρακτήρα. Για την απόκτηση του πιο πάνω αναφερόμενου καθεστώτος πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

- (α) Να διαθέτει σταθερούς και τακτικούς οικονομικούς πόρους, επαρκείς για τη συντήρηση του ιδίου και των εξαρτώμενων μελών της οικογένειάς του, χωρίς να απαιτείται προσφυγή στο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας της Δημοκρατίας. Για την αξιολόγηση των πόρων αυτών λαμβάνονται υπόψη -
  - (i) Το εισόδημα από προσοδοφόρα πλήρη απασχόληση·
  - (ii) το εισόδημα από άλλες πηγές σταθερού και νόμιμου χαρακτήρα·
  - (iii) το κόστος ζωής, περιλαμβανομένου του ύψους του ενοικίου στην τρέχουσα αγορά·
  - (iv) το συμβόλαιο απασχόλησης διάρκειας ισχύος τουλάχιστο δεκαοκτώ μηνών ή ανοικτής διάρκειας·
  - (v) η διάθεση καταλύματος **για τον ίδιο** ή και για τα εξαρτώμενα μέλη **της οικογένειάς του**, όπου αυτό εφαρμόζεται, το οποίο θεωρείται ικανοποιητικό για αντίστοιχη οικογένεια στην ίδια περιοχή, πληρεί τις γενικές προδιαγραφές ασφάλειας και υγιεινής και γενικά διασφαλίζει αξιοπρεπή διαβίωση
  - (vi) σε περίπτωση που υπάρχει πρόθεση αυτοαπασχόλησης, η οικονομική βιωσιμότητα της επιχείρησης ή της σχετικής οικονομικής δραστηριότητας, περιλαμβανομένων δεξιοτήτων ή εμπειριών στο σχετικό τομέα της αυτοαπασχόλησης.

Σελ. 103

18Ξ.Η.-(1) **Οι ερευνητές** που γίνονται δεκτοί σύμφωνα με το άρθρο 18ΞΔ επιτρέπεται να διδάσκουν σύμφωνα με τη νομοθεσία.

(2) Ο Υπουργός Παιδείας και Πολιτισμού δύναται, με διάταγμά του το οποίο δημοσιεύεται στην Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας, να ορίζει μέγιστο αριθμό ωρών ή ημερών για τη διδακτική δραστηριότητα **των ερευνητών**.

Την ίση μεταχείριση **ερευνητών**.

2 του 29(Ι) του 2009.

18ΞΘ. **Ο κάτοχος άδειας** διαμονής σύμφωνα με το άρθρο 18ΞΕ έχει δικαίωμα ίσης μεταχείρισης με **τους υπηκόους** της Δημοκρατίας όσον αφορά

- (α) την αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων επαγγελματικών τίτλων, σύμφωνα με τις σχετικές διαδικασίες·
- (β) τις συνθήκες εργασίας, συμπεριλαμβανομένων των όρων αμοιβής και απόλυσης·
Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ: L 149, 5.7.1971, σ. 2· L 392, 30.12.2006, σ. 1. Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ: L 124, 20.5.2003, σ. 1.

(γ) τους κλάδους κοινωνικής ασφάλισης όπως ορίζονται στην πράξη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με τίτλο «Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 1408/71 του Συμβουλίου της 14^{ης} Ιουνίου 1971 περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης **στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς** και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας», όπως αυτός τροποποιήθηκε τελευταία με τον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1992/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 18^{ης} Δεκεμβρίου 2006 και όπως περαιτέρω εκάστοτε τροποποιείται ή αντικαθίσταται· εφαρμόζονται ανάλογα οι ειδικές διατάξεις στο παράρτημα της πράξης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με τίτλο «Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 859/2003 του Συμβουλίου της 14^{ης} Μαΐου 2003 για την επέκταση των διατάξεων του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1408/71 και του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 574/72 **στους υπηκόους** τρίτων χωρών οι οποίοι δεν καλύπτονται ήδη από τις διατάξεις αυτές μόνον λόγω της ιθαγένειάς τους», όπως αυτός εκάστοτε τροποποιείται ή αντικαθίσταται

Θα μπορούσε να είχε γραφεί:

3) Ο ΠΕΡΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΔΡΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΩΣ ΝΟΜΟΣ (ΚΕΦ.105)- ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Σελ.24

10. Τηρουμένων των διατάξεων του άρθρου **8**, αλλοδαπός **ή αλλοδαπή**, ανεξάρτητα από το ότι αυτός/ή δύναται να έχει στην κατοχή του/της διαβατήριο που φέρει Βρετανική Προξενική θεώρηση για τη Δημοκρατία και από το ότι **αυτή/ός** δυνατό να μην είναι **απαγορευμένη/ος μετανάστρια/ης**, δεν θα έχει απόλυτο δικαίωμα εισόδου στη Δημοκρατία και, σε κάθε περίπτωση, δυνατό να απαγορευτεί σε αυτόν /ή η είσοδος στη Δημοκρατία εκτός αν-
(α) ενώ έχει μόνιμη διαμονή, κατέχει έγκυρο πιστοποιητικό μόνιμης διαμονής στη Δημοκρατία, που εκδόθηκε σε **αυτή/όν** βάσει των διατάξεων οποιωνδήποτε Κανονισμών που εκδόθηκαν βάσει του Νόμου αυτού· ή
(β) ενώ είναι μετανάστρια/**στρια**, κατέχει έγκυρη άδεια μετανάστευσης που εκδόθηκε σε αυτόν/ή ή για λογαριασμό **της/ου** βάσει των διατάξεων οποιωνδήποτε Κανονισμών που εκδόθηκαν βάσει του Νόμου αυτού· ή
(γ) ενώ είναι **προσωρινή/ός** κάτοικος, κατέχει έγκυρη άδεια εισόδου ή άδεια αποβίβασης που εκδόθηκε σε **αυτή/ον** βάσει των διατάξεων οποιωνδήποτε Κανονισμών που εκδόθηκαν βάσει του Νόμου αυτού.

Σελ 103

18ΞΗ.-(1) **Οι ερευνητές και οι ερευνήτριες** που γίνονται **δεκτοί /ές** σύμφωνα με το άρθρο 18ΞΔ επιτρέπεται να διδάσκουν σύμφωνα με τη νομοθεσία.

(2) **Η/ο** Υπουργός Παιδείας και Πολιτισμού δύναται, με διάταγμά της/του το οποίο δημοσιεύεται στην Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας, να ορίζει μέγιστο αριθμό ωρών ή ημερών για τη διδακτική δραστηριότητα των **ερευνητριών/ών**.

Ίση μεταχείριση ερευνητριών και ερευνητών

2 του 29(1) του 2009. -

18ΞΘ. **Ο/η** κάτοχος άδειας διαμονής σύμφωνα με το άρθρο 18ΞΕ έχει δικαίωμα ίσης μεταχείρισης με τις/τους υπηκόους της Δημοκρατίας όσον αφορά

(α) την αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων επαγγελματικών τίτλων, σύμφωνα με τις σχετικές διαδικασίες

(β) τις συνθήκες εργασίας, συμπεριλαμβανομένων των όρων αμοιβής και απόλυσης·

Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ: L 149, 5.7.1971, σ. 2· L 392, 30.12.2006, σ. 1. Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ: L 124, 20.5.2003, σ. 1.

(γ) τους κλάδους κοινωνικής ασφάλισης όπως ορίζονται στην πράξη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με τίτλο «Κανονισμός

(ΕΟΚ) αριθ. 1408/71 του Συμβουλίου της 14ης Ιουνίου 1971 περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης **στους/στις μισθωτούς και μισθωτές, στις/στους μη μισθωτές/τούς** και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας», όπως αυτός τροποποιήθηκε τελευταία με τον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1992/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 18ης Δεκεμβρίου 2006 και όπως περαιτέρω εκάστοτε τροποποιείται ή αντικαθίσταται· εφαρμόζονται ανάλογα οι ειδικές διατάξεις στο παράρτημα της πράξης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με τίτλο «Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 859/2003 του Συμβουλίου της 14ης Μαΐου 2003 για την επέκταση των διατάξεων του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1408/71 και του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 574/72 στους /στις υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίες/οι δεν καλύπτονται ήδη από τις διατάξεις αυτές μόνον λόγω της ιθαγένειάς τους», όπως αυτός εκάστοτε τροποποιείται ή αντικαθίσταται

4) ΣΤΟΝ ΚΩΔΙΚΑ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

σελ. 4 και 5

Ευθύνες Απέναντι σε Ελεγχόμενους Φορείς

Επαγγελματική Ικανότητα και Επιμέλεια

Οι ελεγκτές έχουν υποχρέωση να συμπεριφέρονται με επαγγελματισμό ανά πάσα στιγμή και να εφαρμόζουν υψηλά επαγγελματικά πρότυπα κατά τη διεκπεραίωση της εργασίας τους, ώστε να μπορούν να εκτελούν τα καθήκοντά τους επιδέξια και αμερόληπτα. Επίσης, **οι ελεγκτές** δεν πρέπει να αναλαμβάνουν εργασίες που δεν είναι **ικανοί** να εκτελέσουν. Θα πρέπει να γνωρίζουν και να ακολουθούν τα ισχύοντα πρότυπα, πολιτικές, διαδικασίες και πρακτικές ελέγχου, λογιστικής και οικονομικής διαχείρισης. Ομοίως, θα πρέπει να κατανοούν επαρκώς τις συνταγματικές, νομικές και θεσμικές αρχές και κανόνες που διέπουν τη λειτουργία του ελεγχόμενου φορέα.

1.1.1 **Οι ελεγκτές** πρέπει να επιδεικνύουν τη δέουσα επαγγελματική επιμέλεια κατά τη διεξαγωγή και την εποπτεία του ελέγχου και κατά την ετοιμασία των σχετικών εκθέσεων. Επίσης, θα πρέπει να χρησιμοποιούν μεθόδους και πρακτικές της υψηλότερης δυνατής ποιότητας στους ελέγχους τους.

1.1.2 **Οι ελεγκτές** έχουν υποχρέωση να επικαιροποιούν και να βελτιώνουν συνεχώς τις δεξιότητες που απαιτούνται για την άσκηση των επαγγελματικών τους καθηκόντων. Για τον σκοπό αυτό, η Ελεγκτική Υπηρεσία θα διαθέτει όλους τους αναγκαίους πόρους.

1.1.3 **Οι υπάλληλοι**, που βάσει των Σχεδίων Υπηρεσίας τους οφείλουν να είναι μέλη επαγγελματικών συνδέσμων που σχετίζονται με τα καθήκοντά τους στην Υπηρεσία, αναμένεται να διατηρούν την ιδιότητα του μέλους στους συνδέσμους αυτούς κατά τη διάρκεια της εργοδότησής τους στην Υπηρεσία. Σε περίπτωση που ο Κώδικας αυτός είναι αυστηρότερος από τον Κώδικα του επαγγελματικού συνδέσμου στον οποίο ανήκουν, ο παρών Κώδικας θα υπερισχύει.

Θα μπορούσε να είχε γραφεί:

σελ. 4 και 5

Ευθύνες Απέναντι σε Ελεγχόμενους Φορείς

Επαγγελματική Ικανότητα και Επιμέλεια

Οι ελεγκτές και οι ελέγκτριες έχουν υποχρέωση να συμπεριφέρονται με επαγγελματισμό ανά πάσα στιγμή και να εφαρμόζουν υψηλά επαγγελματικά πρότυπα κατά τη διεκπεραίωση της εργασίας τους, ώστε να μπορούν να εκτελούν τα καθήκοντά τους επιδέξια και αμερόληπτα. Επίσης, **οι ελέγκτριες/ές** δεν πρέπει να αναλαμβάνουν

εργασίες που δεν είναι **ικανές/οί** να εκτελέσουν. Θα πρέπει να γνωρίζουν και να ακολουθούν τα ισχύοντα πρότυπα, πολιτικές, διαδικασίες και πρακτικές ελέγχου, λογιστικής και οικονομικής διαχείρισης. Ομοίως, θα πρέπει να κατανοούν επαρκώς τις συνταγματικές, νομικές και θεσμικές αρχές και κανόνες που διέπουν τη λειτουργία του ελεγχόμενου φορέα.

- 1.1.4 **Οι ελέγκτριες και οι ελεγκτές** πρέπει να επιδεικνύουν τη δέουσα επαγγελματική επιμέλεια κατά τη διεξαγωγή και την εποπτεία του ελέγχου και κατά την ετοιμασία των σχετικών εκθέσεων. Επίσης, θα πρέπει να χρησιμοποιούν μεθόδους και πρακτικές της υψηλότερης δυνατής ποιότητας στους ελέγχους τους.
- 1.1.5 Οι ελεγκτές και **οι ελέγκτριες** έχουν υποχρέωση να επικαιροποιούν και να βελτιώνουν συνεχώς τις δεξιότητες που απαιτούνται για την άσκηση των επαγγελματικών τους καθηκόντων. Για τον σκοπό αυτό, η Ελεγκτική Υπηρεσία θα διαθέτει όλους τους αναγκαίους πόρους.
- 1.1.6 **Οι γυναίκες και άνδρες** υπάλληλοι, που βάσει των Σχεδίων Υπηρεσίας τους οφείλουν να είναι μέλη επαγγελματικών συνδέσμων που σχετίζονται με τα καθήκοντά τους στην Υπηρεσία, αναμένεται να διατηρούν την ιδιότητα του μέλους στους συνδέσμους αυτούς κατά τη διάρκεια της εργοδότησής τους στην Υπηρεσία. Σε περίπτωση που ο Κώδικας αυτός είναι αυστηρότερος από τον Κώδικα του επαγγελματικού συνδέσμου στον οποίο ανήκουν, ο παρών Κώδικας θα υπερισχύει.

1.1 Σεβασμός προς τους συναδέλφους και τις συναδέλφισσες

- 1.1.1 Κάθε άτομο που εργάζεται στην Υπηρεσία έχει το δικαίωμα να εργαστεί σε ένα περιβάλλον χωρίς παρενοχλήσεις. Η παρενόχληση αποτελείται από ανεπιθύμητη συμπεριφορά που δημιουργεί ένα εχθρικό και αγχωτικό περιβάλλον στον χώρο εργασίας, με αρνητική επίδραση στην εργασιακή απόδοση. Η παρενόχληση μπορεί να λάβει πολλές μορφές, συμπεριλαμβανομένης της θυματοποίησης, του εκφοβισμού και της σωματικής ή λεκτικής κακοποίησης, καθώς και λιγότερο προφανείς ενέργειες, όπως αγνοώντας **μια/έναν συναδέλφισσα ή συνάδελφο** δείχνοντας ανεπιθύμητη προσοχή ή κάνοντας απαράδεκτα προσωπικά σχόλια, κάτι το οποίο δύναται να συμβεί στην Υπηρεσία ή στον τόπο εργασίας, εντός ή εκτός των κανονικών ωρών εργασίας. Όλες οι μορφές παρενόχλησης είναι απαράδεκτες και δεν θα γίνονται ανεκτές στην Υπηρεσία. Τέτοια περιστατικά θα θεωρούνται ως επαγγελματικό παράπτωμα και θα αντιμετωπίζονται ανάλογα.
- 1.1.2 Το προσωπικό δεσμεύεται να συμβάλλει σε ένα εργασιακό περιβάλλον, στο οποίο όλοι/ες αντιμετωπίζονται με αξιοπρέπεια και σεβασμό και υποστηρίζονται για να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητες σταδιοδρομίας τους. Η ανοιχτή και ειλικρινής επικοινωνία θα προωθείται, ώστε να δημιουργείται ένα κλίμα εμπιστοσύνης και ομαδικότητας. Οι ατομικές ικανότητες και η ποικιλομορφία θα εκτιμώνται και θα υποστηρίζεται η μάθηση και η ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής. Για τον σκοπό αυτό, οι υπάλληλοι της Υπηρεσίας θα πρέπει να:
- *Επιδεικνύουν σεβασμό, δικαιοσύνη και ευγένεια στις σχέσεις τους με το κοινό και συναδέλφους/ισσες.*
  - *Σέβονται την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την αξία κάθε ατόμου.*
  - *Μεταχειρίζονται **τις/τους** ανθρώπους δίκαια και με σεβασμό. Δεν πρέπει να προβαίνουν σε δυσμενείς διακρίσεις, λόγω εθνικής ή φυλετικής καταγωγής, αναπηρίας, θρησκείας, ηλικίας, σεξουαλικού προσανατολισμού, φύλου, ιδιότητας μερικής ή πλήρους απασχόλησης, οικογενειακής κατάστασης, συνδικαλιστικών δραστηριοτήτων ή πολιτικών πεποιθήσεων.*
  - *Εκτιμούν τις διαφορές μεταξύ ατόμων και το όφελος του συνδυασμού των μοναδικών δεξιοτήτων και δυνατών σημείων που συνυπάρχουν σε ένα ποικιλόμορφο εργατικό δυναμικό.*
  - *Βοηθούν στη δημιουργία και διατήρηση ενός ασφαλούς και υγιούς εργασιακού περιβάλλοντος. Όλα τα μέλη του προσωπικού έχουν προσωπική ευθύνη, στο μέτρο που αυτό είναι ευλόγως εφικτό, να διασφαλίζουν*

τόσο τη δική τους υγεία και ασφάλεια στην εργασία, όσο και των συναδέλφων και **συναδελφισσών** τους και τρίτων προσώπων.

- Συνεργάζονται με πνεύμα ειλικρίνειας, εντιμότητας και διαφάνειας, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία και την επικοινωνία με σεβασμό.

5) ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ. ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ

2. Τόσο στην Αυστραλία όσο και στην Κύπρο, θεώρηση διαβατηρίου για Διακοπές με Εργασία αυτόματα θα δίνει το δικαίωμα **στον κάτοχο** της θεώρησης να εργάζεται και να διαμένει προσωρινά στην Αυστραλία η στην Κύπρο, ανάλογα με την περίπτωση.
3. Αιτήσεις για θεώρηση διαβατηρίου για Διακοπές με Εργασία μπορούν να υποβάλλονται στην Αυστραλία από **Αυστραλούς πολίτες** και στην Κύπρο από **Κύπριους πολίτες**.

Τόσο στην Αυστραλία όσο και στην Κύπρο **οι αιτητές** θα καλούνται, όταν παρίσταται ανάγκη, σε συνέντευξη με αντιπροσώπους της κάθε Κυβέρνησης για διαπίστωση της καταλληλότητας τους να τύχουν θεώρησης διαβατηρίου.

Υπατος Αρμοστής

Στάβρος Α. Λιασιδής

Θα μπορούσε να είχε γραφεί:

2. Τόσο στην Αυστραλία όσο και στην Κύπρο, θεώρηση διαβατηρίου για Διακοπές με Εργασία αυτόματα θα δίνει το δικαίωμα **στον/στην** κάτοχο της θεώρησης να εργάζεται και να διαμένει προσωρινά στην Αυστραλία η στην Κύπρο, ανάλογα με την περίπτωση.
3. Αιτήσεις για θεώρηση διαβατηρίου για Διακοπές με Εργασία μπορούν να υποβάλλονται στην Αυστραλία **από γυναίκες και άνδρες** πολίτες της χώρας και στην Κύπρο από **Κύπριες και Κύπριους** πολίτες.

Τόσο στην Αυστραλία όσο και στην Κύπρο οι αιτητές και οι αιτήτριες θα καλούνται, όταν παρίσταται ανάγκη, σε συνέντευξη με αντιπροσώπους της κάθε Κυβέρνησης για διαπίστωση της καταλληλότητας τους να τύχουν θεώρησης διαβατηρίου

Στάβρος Α. Λιασιδής

Υπατος Αρμοστής

6) ΣΤΟ ΕΝΤΥΠΟ ΜΕ ΤΙΤΛΟ ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΓΙΑ ΕΓΓΡΑΦΗ Η ΔΙΟΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ

Υποψήφιος για εγγραφή ή διορισμό στην Αστυνομία πρέπει :

- (α) Να είναι **πολίτης** της Δημοκρατίας.
- (β) Να παρουσιάσει ικανοποιητικές συστάσεις αναφορικά με το χαρακτήρα του και, αν έχει προϋπηρεσία στο στρατό της Δημοκρατίας, στην Εθνική Φρουρά, στη Δημόσια Υπηρεσία ή σε οποιαδήποτε κυβερνητική θέση ή θέση σε οργανισμό δημοσίου δικαίου ή σε οποιαδήποτε Αστυνομία, να παρουσιάσει ικανοποιητικές αποδείξεις ότι κατά τη διάρκεια της εν λόγω προϋπηρεσίας ήταν καλής διαγωγής.
- (γ) Να έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας **του** και να μην έχει συμπληρώσει το εικοστό όγδοο έτος, εκτός αν έχει προϋπηρεσία ως μέλος της Αστυνομίας κατά την ημέρα έναρξης της ισχύος των παρόντων Κανονισμών ή είναι κάτοχος πτυχίου ή διπλώματος πανεπιστημίου, αναγνωρισμένου με βάση την κείμενη νομοθεσία οπότε μπορεί να διοριστεί αν δεν έχει συμπληρώσει το τεσσαρακοστό έτος.

Νοείται ότι οι διατάξεις της παρούσας υποπαραγράφου δεν εφαρμόζονται για **τους τακτικούς ειδικούς αστυνομικούς ή τους ειδικούς αστυνομικούς** που είναι **υποψήφιοι** για εγγραφή ή διορισμό στην Αστυνομία. Όσοι ήταν **διορισμένοι** μέχρι την ημέρα ισχύος του περί Αστυνομίας Νόμου, Αρ. 73(Ι) του 2004, δύνανται να είναι **υποψήφιοι** ανεξαρτήτως ηλικίας.

- (δ) Να πιστοποιείται ύστερα από εξέταση από **κυβερνητικό ιατρικό λειτουργό** η καλή κατάσταση της υγείας του, η άρτια σωματική διάπλαση του και η σωματική και πνευματική του καταλληλότητα για να εκτελεί τα καθήκοντα στα οποία θα απασχολείται μετά την πρόσληψη του. Μεταξύ άλλων πρέπει:

(i) να διαπιστωθεί η καλή όραση του με ή χωρίς τη χρήση διόπτρων και η καλή ακοή του χωρίς τη χρήση ακουστικών.

Θα μπορούσε να είχε γραφεί:

Υποψήφιος ή **Υποψήφια** για εγγραφή ή διορισμό στην Αστυνομία πρέπει :

- (α) Να είναι πολίτης/ίδα της Δημοκρατίας.
- (β) Να παρουσιάσει ικανοποιητικές συστάσεις αναφορικά με το χαρακτήρα **της/του** και, αν έχει προϋπηρεσία στο στρατό της Δημοκρατίας, στην Εθνική Φρουρά, στη Δημόσια Υπηρεσία ή σε οποιαδήποτε κυβερνητική θέση ή θέση σε οργανισμό δημοσίου δικαίου ή σε οποιαδήποτε Αστυνομία, να παρουσιάσει ικανοποιητικές αποδείξεις ότι κατά τη διάρκεια της εν λόγω προϋπηρεσίας ήταν καλής διαγωγής.
- (γ) Να έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας **του/της** και να μην έχει συμπληρώσει το εικοστό όγδοο έτος, εκτός αν έχει προϋπηρεσία ως μέλος της Αστυνομίας κατά την ημέρα έναρξης της ισχύος των παρόντων Κανονισμών ή είναι κάτοχος πτυχίου ή διπλώματος πανεπιστημίου, αναγνωρισμένου με βάση την κείμενη νομοθεσία οπότε μπορεί να διοριστεί αν δεν έχει συμπληρώσει το τεσσαρακοστό έτος.

Νοείται ότι οι διατάξεις της παρούσας υποπαραγράφου δεν εφαρμόζονται για **τις/τους τακτικές/ούς ειδικές/ούς αστυνομικούς ή τους/τις ειδικούς/ες αστυνομικούς** που είναι **υποψήφιοι/ες** για εγγραφή ή διορισμό στην Αστυνομία. Όσοι/ες ήταν διορισμένοι/ες μέχρι την ημέρα ισχύος του περί Αστυνομίας Νόμου, Αρ. 73(Ι) του 2004, δύνανται να είναι **υποψήφιοι και υποψήφιας** ανεξαρτήτως ηλικίας.

- (δ) Να πιστοποιείται ύστερα από εξέταση από **κυβερνητική/ό ιατρική/ό** λειτουργό η καλή κατάσταση της υγείας της/του, η άρτια σωματική διάπλασή **του/της** και η σωματική και πνευματική **της/του** καταλληλότητα για να εκτελεί τα καθήκοντα στα οποία θα απασχολείται μετά την πρόσληψη του/της. Μεταξύ άλλων πρέπει:

(i) να διαπιστωθεί η καλή όραση **του/της** με ή χωρίς τη χρήση διόπτρων και η καλή ακοή **της/του** χωρίς τη χρήση ακουστικών.

7) ΠΑΓΚΥΠΡΙΑ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ

Ειδικότερα, στα πλαίσια εφαρμογής του Προγράμματος προβλέπεται η διενέργεια των ακόλουθων 16 σεμιναρίων: Τέσσερα (04) σεμινάρια για εκπαίδευση Πυρήνων μάθησης σε **επιλεγμένους Αστυνομικούς**, Λειτουργούς Υγείας, Εκπαιδευτικούς και **Κοινωνικούς Λειτουργούς**, για να λειτουργήσουν εντός υπηρεσιών τους, ως πυρήνες μάθησης και να μετεκπαιδεύσουν, σε μεταγενέστερο στάδιο, **άλλους συναδέλφους** τους στην αντιμετώπιση περιστατικών βίας κατά των γυναικών.

Θα μπορούσε να είχε γραφεί:

Ειδικότερα, στα πλαίσια εφαρμογής του Προγράμματος προβλέπεται η διενέργεια των ακόλουθων 16 σεμιναρίων: Τέσσερα (04) σεμινάρια για εκπαίδευση Πυρήνων μάθησης σε **επιλεγμένες και επιλεγμένους** Αστυνομικούς, Λειτουργούς Υγείας, Εκπαιδευτικούς και Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς, για να λειτουργήσουν εντός υπηρεσιών τους, ως πυρήνες μάθησης και να μετεκπαιδεύσουν, σε μεταγενέστερο στάδιο, **άλλες συναδέλφισσες και άλλους συναδέλφους** τους στην αντιμετώπιση περιστατικών βίας κατά των γυναικών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ**Έμφυλη Έρευνα στο πεδίο των διοικητικών εγγράφων της Κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης****1. Μεθοδολογία υλοποίησης της έρευνας****1.1. Εισαγωγή**

Τα διοικητικά έγγραφα⁹ αποτελούν σημαντικό στοιχείο τόσο της δημόσιας ζωής όσο και του δημόσιου λόγου. Διεκπεραιώνουν ποικιλία διοικητικών λειτουργιών και αναφέρονται ή/και απευθύνονται σε διαφορετικές κατηγορίες στελεχών και ομάδες πολιτών, ανδρών και γυναικών, αποδίδοντάς τους συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά. Ακόμα, τα έγγραφα εκφέρουν λόγο, που είναι φορέας ιδεολογίας και αντανακλά συχνά την ανισότητα των φύλων που υπάρχει στις παραδοσιακές κοινωνίες και αλλάζει, καθώς μεταβάλλονται αυτές οι αξίες και οι παραδόσεις. Άλλωστε, ο Λόγος (Discourse) και η γλώσσα απηχούν ιεραρχημένες/ εξουσιαστικές κοινωνικές πραγματικότητες και δεν είναι «αθώες» ως προς τις ανισότητες και διακρίσεις που συνδέονται και με τα φύλα .

Σκοπός της διερεύνησης των διοικητικών εγγράφων, ήταν να αποδειχθεί η προαναφερθείσα έμφυλη διάστασή τους και καταγραφούν περιπτώσεις γλωσσικού σεξισμού¹⁰ . Κατά τη διάρκεια της εντοπίστηκαν, συλλέχθηκαν, εξετάστηκαν και αναλύθηκαν διοικητικά έγγραφα, προκειμένου να διερευνηθεί η χρήση της γλώσσας ως προς την (ανα)παραγωγή έμφυλων στερεοτύπων και προκαταλήψεων και την καταγραφή περιπτώσεων γλωσσικού σεξισμού. Για την επίτευξη του προαναφερθέντος σκοπού η ανάλυση εστίασε σε τρία (3) επίπεδα: α) μορφολογία¹¹ / σύνταξη, β) σημασιολογία¹² γ) πραγματολογία/ κειμενική ανάλυση. Ακόμα σκοπός ήταν μέσα από διάφορα κυπριακά διοικητικά έγγραφα να αναδειχθούν συγκεκριμένα παραδείγματα, εναλλακτικές γλωσσικές επιλογές, που αποδομούν περιπτώσεις γλωσσικού σεξισμού. Η σημαντικότητα της έρευνας αποδεικνύεται από το ότι για πρώτη φορά στην Κυπριακή Δημοκρατία, από όσο γνωρίζουμε, διεξάγεται έρευνα καταγραφής περιπτώσεων γλωσσικού

⁹Σύμφωνα με το Αρ. 3651/8-11-2002 της επίσημης εφημερίδας της Κυπριακής Δημοκρατίας, δημόσια έγγραφα της Κυπριακής Δημοκρατίας θεωρούνται τα εξής: α) τα έγγραφα που προέρχονται από αρχή ή δημόσιο υπάλληλο δικαιοδοτικού οργάνου του κράτους, συμπεριλαμβανομένων και των εγγράφων που προέρχονται από την εισαγγελική αρχή, δικαστικό γραμματέα ή δικαστικό επιμελητή, β) τα διοικητικά έγγραφα, γ) τα συμβολαιογραφικά έγγραφα, δ) οι επίσημες βεβαιώσεις, όπως βεβαιώσεις καταχωρήσεως, θεωρήσεις για βέβαιη χρονολογία και επικυρώσεις υπογραφής, που τίθενται σε ιδιωτικό έγγραφο. Αντίστοιχα τα Δημόσια έγγραφα της Ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης είναι εκείνα που έχουν συνταχθεί κατά τους νόμιμους τύπους, από τον καθ' ύλην και κατά τόπον αρμόδιο υπάλληλο ή λειτουργό ή πρόσωπο που ασκεί δημόσια υπηρεσία ή λειτουργία (άρθρο 438 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας), ενώ διοικητικά είναι εκείνα που συντάσσονται από τις Διοικητικές Αρχές (άρθρο 5 παρ. 1 Ν. 2690/99 «Κύρωση του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας και άλλες διατάξεις- ΦΕΚ 45/Α»).

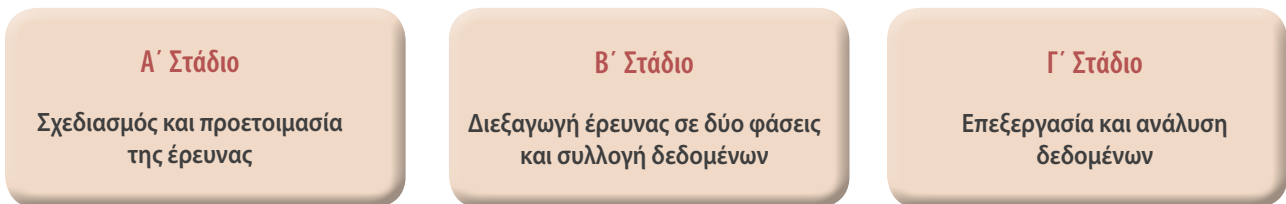
¹⁰Ο γλωσσικός σεξισμός εκφράζεται με γλωσσικές επιλογές που αγνοούν, ορίζουν σε στενό πλαίσιο και μειώνουν τα άτομα στα οποία απευθύνεται ή αναφέρεται. και ορίζεται ως η πρακτική διάκρισης από μόνον ή ομάδων με γνώμονα το φύλο τους με συνήθη στόχο τις γυναίκες

¹¹«Η μορφολογία είναι το τμήμα της γραμματικής που ασχολείται με τη μελέτη της ανάλυσης και του σχηματισμού των λέξεων» (Ράλλη 2008:1).

¹²«Η πραγματολογία ασχολείται με τη μελέτη της σημασίας, όπως επικοινωνείται από έναν/μία ομιλητή/ τρία (ή γράφοντα/ουσα) και ερμηνεύεται από έναν/μία ακροατή/τρια (ή αναγνώστη/στρια)» (Yule 1996:3). « Η πραγματολογία (pragmatics) δεν περιορίζεται στην εξέταση των γλωσσικών σημείων, αλλά περιλαμβάνει ακόμα στη μελέτη της τους χρήστες του γλωσσικού συστήματος, το συγκείμενο (co-text) και την επικοινωνιακή κατατάσταση» (Χριστοπούλου 2003)

σεξισμού στα δημόσια έγγραφα και αποτελεί από μόνη της υπόδειγμα ανάλυσης δημόσιου λόγου και μια «καλή πρακτική», η οποία είναι δυνατό να αξιοποιηθεί παραπέρα, καθώς το πεδίο της διερεύνησης της έμφυλης διάστασης της κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης παραμένει εξαιρετικά ευρύ. Αξίζει να σημειωθεί, πως από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, στο σύνολο των ευρωπαϊκών χωρών μόνο στην Ελλάδα έχει δημοσιευθεί αντίστοιχη έρευνα από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (Γκασούκα, Γεωργαλίδου, κ.ά., 2014)

Η έρευνα με τα αντιπροσωπευτικά προς το είδος διοικητικά έγγραφα από τα υπουργεία και τους δήμους της Κυπριακής Δημοκρατίας υλοποιήθηκε στα ακόλουθα στάδια:

1.2 Η δειγματοληψία

Για την επίτευξη των σκοπών της έρευνας κρίθηκε απαραίτητο και εφαρμόστηκαν οι μέθοδοι της απλής τυχαίας, της στρωματοποιημένης και της αναλογικής δειγματοληψίας.

Αρχικά στην καταγραφή της μεθοδολογίας της έρευνας σχηματίστηκε πλήρης κατάλογος με όλα τα μέλη του πληθυσμού¹³ (Πίνακας 1^{ος}), επειδή θεωρήθηκε απαραίτητος, χρήσιμος και δεν ήταν διαθέσιμος. Έπειτα εφαρμόστηκε η απλή τυχαία δειγματοληψία (simple random sampling), (Cohen&Holliday, 1979, Ρούσσο, & Τσαούσης, 2011: 310), σύμφωνα με την οποία έγινε επιλογή δείγματος με τυχαίο τρόπο και με ορισμένο εξ' αρχής μέγεθος. Χαρακτηριστικό της μεθόδου αυτής είναι πως κάθε μέλος του πληθυσμού έχει την ίδια πιθανότητα επιλογής στο δείγμα (αμερόληπτη επιλογή) (δείγματα πιθανοτήτων). Όταν ένα στοιχείο επιλεγεί, δεν έχει τη δυνατότητα να επανεπιλεγεί. Κάθε νέα επιλογή δεν επηρεάζεται από τις προηγούμενες επιλογές. Αν και ο αριθμός των εγγράφων του δημόσιου τομέα είναι άπειρος και μεταξύ τους τα έγγραφα εμφανίζουν σχετικά ομοιογενή στοιχεία, το πλεονέκτημα αυτής της μεθόδου δειγματοληψίας είναι ότι πρόκειται για αμερόληπτη διαδικασία επιλογής. Από την άλλη πλευρά, το μειονέκτημα

¹³Σύμφωνα με την Παπαγεωργίου (1998) ο όρος πληθυσμός (population) αναφέρεται στο ευρύ σύνολο των μονάδων από τις οποίες ένα δείγμα επιλέγεται. Οι Παπ/σίου& Παπ/σίου (2005:172) θεωρούν ότι «ο πληθυσμός (population) στη Στατιστική αναφέρεται σ' ένα σύνολο, όχι μόνο ανθρώπων αλλά και ζώων, πραγμάτων, μετρήσεων συμβάντων και αντιδράσεων κάθε είδους»

της είναι ότι ήταν δύσκολο να εφαρμοστεί, διότι δεν είναι συχνά γνωστός ολόκληρος ο πληθυσμός και τα είδη του. Αυτή η δυσκολία αντιμετωπίστηκε με τη συστηματική καταγραφή του πεδίου, τη δημιουργία του 1^{ου} Πίνακα της (Creswell 2011). Παράλληλα, έγινε και στρωματοποιημένη δειγματοληψία (stratified sampling) (Cohen & Holliday, 1979, Ρούσσοι, & Τσαούσης, 2011: 310), δηλαδή δειγματοληψία συστάδων, η οποία διακρίνει τον πληθυσμό κατά μονάδες ή συστάδες. Ο πληθυσμός της έρευνας χωρίστηκε σε αμοιβαία αποκλειόμενα σύνολα, σε ομοιογενείς ομάδες, που ονομάζονται «στρώματα» (Strata) και μοιράζονται ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό ή συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Στη συνέχεια επιλέχθηκαν δείγματα με απλή τυχαία δειγματοληψία από κάθε στρώμα. Ο πληθυσμός των προαναφερόμενων δημοσίων εγγράφων χωρίζεται στα στρώματα που παρουσιάζονται στον Πίνακα 2^ο και στο Γράφημα 1^ο. Στο δείγμα εντάχθηκαν έγγραφα από κάθε στρώμα με την απλή τυχαία μέθοδο της δειγματοληψίας. Το πλεονέκτημα της στρωματοποιημένης δειγματοληψίας είναι η επίτευξη της κατά το δυνατό αντιπροσώπευσης του κάθε είδους του συνόλου των εγγράφων και ο περιορισμός του σφάλματος της εκτίμησης και της ύπαρξης ικανού αριθμού υποκειμένων που προέρχονται από υποπληθυσμούς (Ζαφειρόπουλος 2005, Μπενού 1991). Μ' άλλα λόγια εξασφαλίστηκε η σύνθεση του δείγματος να είναι αντιπροσωπευτική του πληθυσμού (εν προκειμένω σε σχέση με το πλήθος των κειμενικών ειδών που περιλαμβάνονται στην κατηγορία «Διοικητικά Έγγραφα»). Το μειονέκτημα όμως είναι ότι μερικές ομάδες ενδέχεται να υπο-εκπροσωπούνται στο δείγμα. Βέβαια αυτό αντιμετωπίστηκε με την υλοποίηση της δειγματοληψίας σε δύο φάσεις. Στο τέλος της πρώτης φάσης έχει γίνει ακριβής καταγραφή του δείγματος που έχει συγκεντρωθεί μέχρι τότε. Στην αρχή της έναρξης της β' φάσης διαπιστώθηκαν ελλείψεις και παραλείψεις, οι οποίες διορθώθηκαν, καθιστώντας το δείγμα κατά το δυνατόν αντιπροσωπευτικότερο (Creswell 2011).

Τέλος, εφαρμόστηκε η αναλογική (proportionate) δειγματοληψία σε κάθε στρώμα (Ρούσσοι, & Τσαούσης, 2011: 310). Επιλέχθηκε δείγμα έτσι, ώστε η αναλογία του μεγέθους του δείγματος σε κάθε στρώμα προς το μέγεθος του συνολικού δείγματος να είναι ίση με την αναλογία του μεγέθους του πληθυσμού του στρώματος προς το μέγεθος του συνολικού πληθυσμού. Δηλαδή, οι περιφέρειες και οι δήμοι με μεγαλύτερο ποσοστό κατοίκων εκπροσωπήθηκαν με μεγαλύτερο δείγμα εγγράφων ή κατηγορίες με μεγαλύτερο αριθμό εγγράφων εκπροσωπήθηκαν περισσότερο. Επιπρόσθετα λήφθηκε υπόψη και δόθηκε προτεραιότητα στις υπηρεσίες εκείνες που ρυθμίζουν τη λειτουργία φορέων που απευθύνονται σε μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες (π.χ. Υπουργείο Παιδείας, Υπουργείο Υγείας της Κυπριακής Δημοκρατίας). Τα έγγραφα τεκμήρια συγκεντρώθηκαν από το διαδίκτυο.

Είδη εγγράφων

Διαγωνισμοί / προκηρύξεις

Απόφαση, απαντήσεις της Διοίκησης, γνωμοδοτήσεις, αποφάσεις, εκθέσεις

Αίτηση

Δελτίο τύπου, ανακοίνωση

οδηγίες

πρόσκληση

Θεματολογία συνεδριάσεων

Πρακτικά

Νομοθετικά κείμενα

Απολογισμός

Έρευνες/μελέτες, επιτροπές/συμβούλια

συμβάσεις/ συμφωνίες/ συνεργασίες/ συνέδρια/ συσκέψεις

1.3 Το χρονικό διάστημα υλοποίησης της έρευνας

Η έρευνα υλοποιήθηκε σε δύο φάσεις. Η πρώτη έγινε από 1 Οκτωβρίου έως 31 Οκτωβρίου 2015 και η δεύτερη φάση πραγματοποιήθηκε από 1 Νοεμβρίου μέχρι 15 Νοεμβρίου 2015.

1.4. Το δείγμα της έρευνας

Εξ αρχής στη συγκεκριμένη έρευνα διατυπώθηκε η αναγκαιότητα της χρήσης δείγματος αντί ολόκληρου του πληθυσμού, αφού τα μέλη του πληθυσμού ήταν πάρα πολλά (άπειρα) και πρακτικά αδύνατον να συμπεριληφθούν όλα, αλλά και επειδή υπήρχαν πρακτικοί περιορισμοί χρόνου στη διαδικασία συλλογής δεδομένων (διάρκεια υλοποίησης της έρευνα τρεις μήνες).

Οι φορείς τα έγγραφα των οποίων αποτελούν το δείγμα είναι τα ένδεκα (11) Υπουργεία και Δήμοι της Κυπριακής Δημοκρατίας. Μ' αυτόν τον τρόπο εξασφαλίστηκε και η χωροταξική αντιπροσωπευτικότητα τους. Επιπρόσθετα συλλέχθηκε περιορισμένος αριθμός εγγράφων από Ανεξάρτητες Υπηρεσίες, που δεν υπάγονται σε Υπουργεία, όπως η Ελεγκτική και η Νομική Υπηρεσία. Πρόκειται για υπηρεσίες, στις οποίες προΐστανται ανεξάρτητοι/ες αξιωματούχοι, που διορίζονται από το Υπουργικό Συμβούλιο. Στελεχώνονται από εναλλάξιμο προσωπικό σύμφωνα με το σχετικό έγγραφο του Υπουργείου Οικονομικών (2015).

Το συνολικό μέγεθος του δείγματος στην α' και β' φάση της έρευνας ήταν 636 εν χρήσει έγγραφα του δημόσιου τομέα της Κυπριακής Δημοκρατίας, από τα οποία τα 388 είναι έγγραφα από το σύνολο των Υπουργείων της Κυπριακής Δημοκρατίας (Πίνακας 1^{ος}), τα 215 έγγραφα των δέκα (10) Δήμων της Κυπριακής Δημοκρατίας, (Πίνακας 2^{ος}) και 33 έγγραφα προέρχονται από ανεξάρτητους κυβερνητικούς φορείς. Έτσι, Το 34% του δείγματος απαρτίζουν έγγραφα των δήμων Λάρνακας, Λεμεσού, Πάφου, Λευκωσίας, Στροβόλου, Αγίου Αθανασίου, Αγίας Νάπας, Λαπήθου, Λακατάμιας, Κάτω Πολεμιδιών, το 61% έγγραφα όλων των Υπουργείων και το 5% των ανεξάρτητων κυβερνητικών φορέων. Προτιμήθηκε το δείγμα να είναι όσο το δυνατόν μεγαλύτερο, ώστε να βελτιώνεται η ακρίβεια εκτίμησης του μέσου όρου του πληθυσμού από τον μέσο όρο του δείγματος. Χαρακτηρίζεται επαρκές, αφού καλύπτει όλο το πιθανό εύρος των διοικητικών εγγράφων της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Πίνακας 1^{ος} : Ο αριθμός των τεκμηρίων των Υπουργείων της Κυπριακής Δημοκρατίας που αναλύθηκαν

Υπουργεία	Αριθμός τεκμηρίων, που αναλύθηκαν
Οικονομικών	35
Εξωτερικών	26
Εσωτερικών	28
Παιδείας και Πολιτισμού	32
Υγείας	47
Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος	29
Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης	53
Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων	41
Άμυνας	30
Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού	32
Μεταφορών, επικοινωνιών και έργων	35
Σύνολο	388

Πίνακας 2^{ος}: Ο αριθμός των τεκμηρίων που αναλύθηκαν ανά Δήμο της Κυπριακής Δημοκρατίας

Δήμοι	Αριθμός τεκμηρίων, που αναλύθηκαν
Αγίας Νάπας	21
Αγίου Αθανασίου	20
Κάτω Πολεμιδίων	16
Λακατάμιας	17
Λαπήθου	17
Λάρνακας	20
Λεμεσού	17
Λευκωσίας	29
Πάφου	24
Στροβόλου	34

Πίνακας 3^{ος}: Ο αριθμός των τεκμηρίων που αναλύθηκαν ανά Ανεξάρτητο Φορέα της Κυπριακής Δημοκρατίας

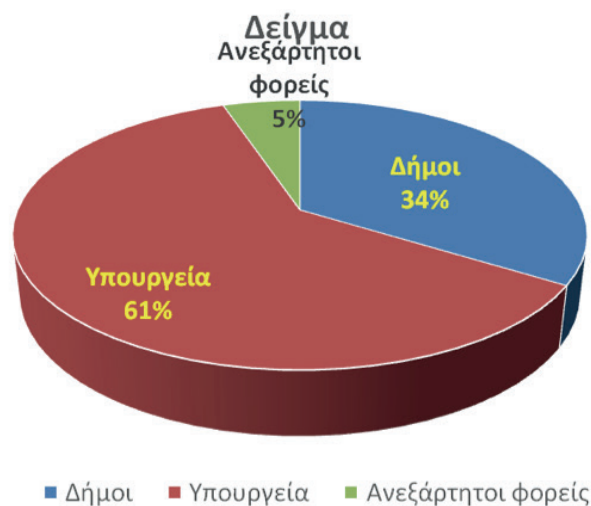
Ανεξάρτητοι φορείς	Αριθμός τεκμηρίων, που αναλύθηκαν
Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών	9
Ελεκτική Υπηρεσία	6
Μονάδα Διοικητικής Μεταρρύθμισης	5
Κυπριακή Ακαδημία Δημόσιας Διοίκησης	7
Σύνολο	33

Πίνακας 4^{ος}: Ο αριθμός των τεκμηρίων που αναλύθηκαν ανά φορέα της Κυπριακής Δημοκρατίας

Συνολική κατανομή δείγματος ανά φορέα	Αριθμός τεκμηρίων, που αναλύθηκαν
Υπουργεία	388
Δήμοι	215
Ανεξάρτητοι φορείς	33
Σύνολο	636

Γράφημα 1^ο:

Το ποσοστό τεκμηρίων επί τοις εκατό που αναλύθηκαν ανά φορέα της Κυπριακής Δημοκρατίας

1.5. Ταξινόμηση των τεκμηρίων της έρευνας

Όλα τα έγγραφα που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας συγκεντρώθηκαν, οργανώθηκαν και ταξινομήθηκαν σε μορφή πίνακα σε λογιστικό φύλλο (excel). Η ταξινόμηση των εγγράφων-τεκμηρίων σε φύλλο εργασίας έγινε στον οριζόντιο κατακόρυφο άξονα, κατά αύξουσα σειρά. Στο πρώτο κελί προσδιορίζεται ο φορέας σύνταξης του εγγράφου, στο δεύτερο το είδος του, στο τρίτο ημερομηνία σύνταξης, στο τέταρτο ο αριθμός πρωτοκόλλου, στο πέμπτο ο σύντομος τίτλος του και στο έκτο η σύντομη περιγραφή του θέματος. Ωστόσο, σε ορισμένα μόνον από τα έγγραφα που έχουν ενταχθεί στο δείγμα της έρευνας προσδιορίζονται και τα πέντε προαναφερθέντα στοιχεία. Με το ίδιο λογισμικό δημιουργήθηκαν ακόμα τα γραφήματα για την παρουσίαση του δείγματος αλλά και των γενικών διαπιστώσεων για το φαινόμενο του σεξισμού, αφού εξασφαλίζει τη γρήγορη και άρτια δημιουργία γραφημάτων.

1.6 Η ερευνητική συνδυαστική μέθοδος

Η έρευνα αξιοποίησε συνδυαστικά την Κριτική Ανάλυση και την Ανάλυση Περιεχομένου. Σε ό, τι αφορά την κοινωνιογλωσσολογική της διάσταση, η παρούσα έρευνα εντάσσεται στο πλαίσιο των ποιοτικών κοινωνιογλωσσολογικών προσεγγίσεων και συγκεκριμένα στο πλαίσιο της **Ανάλυσης Λόγου**. Η Ανάλυση Λόγου, επικεντρώνεται στην ανάλυση της χρήσης της γλώσσας στο πλαίσιο των εκάστοτε κοινωνιοπολιτισμικών και κειμενικών συμφραζόμενων. «Η κριτική ανάλυση λόγου (Fairclough 1992, 1995, 1996, Jäger 2004, Jäger&Jäger 2007) συνιστά μια σειρά προσεγγίσεων με ποικίλες θεωρητικές⁵ και μεθοδολογικές αρχές, οι οποίες επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στην εξέταση της σχέσης κειμένου-λόγου και ιδεολογίας. Κάθε κείμενο, αφενός, αντιμετωπίζεται ως φορέας ιδεολογικού περιεχομένου, το οποίο εντοπίζεται στις δομές του λόγου, και, αφετέρου, θεωρείται ότι επηρεάζει τις σχέσεις εξουσίας, καθώς μπορεί να τις παράγει, να τις συντηρεί ή να τις υπονομεύει (Wodak 1989, Fairclough 2001). Οι επιμέρους ομάδες σχετίζονται με διαφορετικούς «ιδεολογικούς σχηματισμούς του λόγου» (ideological-discursive formations), ένας από τους οποίους είναι ο κυρίαρχος και έχει ως βασικό χαρακτηριστικό του την ικανότητα να «φυσικοποιεί» τις ιδεολογίες, να επιτυγχάνει δηλαδή την εξασφάλιση της αποδοχής τους ως «μη ιδεολογιών» και της μετατροπής τους, εντέλει, σε «κοινή λογική». Η κριτική ανάλυση λόγου, με δεδομένο ότι πρωταρχικός της στόχος δεν είναι να αποφανθεί με όρους αλήθειας-ψεύδους για το κείμενο που εξετάζει (Riggins 1997), θέτει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός της τη διαδικασία αυτή και αποβλέπει στο ακριβώς αντίθετο, στην «αποφυσικοποίηση», δηλαδή, των ιδεολογιών (denaturalization) και στην κατάδειξη των σχέσεων δύναμης/εξουσίας. Ανιχνεύει τόσο τους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνικές δομές καθορίζουν τις ιδιότητες του λόγου, όσο και, αντίστροφα, τους τρόπους με τους οποίους οι ιδιότητες του λόγου καθορίζουν τις κοινωνικές δομές και φανερώνει τις επιδράσεις του λόγου που παραμένουν αδιαφανείς στους/ις συμμετέχοντες/ουσες σε μια επικοινωνιακή περίσταση, καθώς θεωρεί ότι η αδιαφάνεια είναι η άλλη πλευρά του νομίσματος της «φυσικοποίησης» (Fairclough 1995, στο Μπονιδής, 2004:2).

Ταυτόχρονα, η Ανάλυση Περιεχομένου επιτρέπει τη συστηματική διερεύνηση του κειμένου. Με στόχο το κείμενο να εξετάζεται στην ολότητά του και όχι επιλεκτικά, οι κατηγορίες/κώδικες που χρησιμοποιούνται για την ταξινόμηση των δεδομένων ορίζονται με σαφήνεια, έτσι ώστε να είναι δυνατά η επανάληψη και ο έλεγχος της διαδικασίας από άλλες/ους ερευνήτριες/ές. Ταυτόχρονα, χαρακτηριστικά που εμφανίζονται στο κείμενο κατά κάποιο τρόπο ποσοτικοποιούνται, με αποτέλεσμα να διαπιστώνεται η σημασία που φέρουν στο ίδιο κείμενο, αλλά και σε σύγκριση με άλλα κείμενα.

Ο σκοπός της έρευνας και το υλικό ανάλυσης προσδιόρισαν τη μονάδα ταξινόμησης και τη μονάδα συμφραζόμενων. Αφού μονάδα ταξινόμησης σύμφωνα με τον Holsti (στο Μαραγκουδάκη, 2005) είναι η μικρότερη μονάδα κατηγοριοποίησης, το μικρότερο, δηλαδή, τμήμα του περιεχομένου που τοποθετείται σε μια δεδομένη κατηγορία, η μονάδα ταξινόμησης της συγκεκριμένης έρευνας είναι η λέξη του δημόσιου εγγράφου. Ταυτόχρονα, ως μονάδα

συμφραζομένων ορίζεται το τμήμα εκείνο του αναλυόμενου υλικού, που αποτελεί τη βάση της κατηγοριοποίησης και στο οποίο εφαρμόζεται η μονάδα ταξινόμησης (Μαραγκουδάκη, 2005). Στη συγκεκριμένη έρευνα σαν μονάδα συμφραζομένων ορίστηκε το περιεχόμενο του κάθε εγγράφου.

Ακολούθησε η κατηγοριοποίηση των αποτελεσμάτων, που βασίστηκε στους κανόνες του αμοιβαίου αποκλεισμού, της σχετικότητας, της αντικειμενικότητας της πίστης, της παραγωγικότητας, της εξαντλητικότητας (Φουλίδη 2015) και κατέληξε στην ένταξη τους στις ακόλουθες λειτουργικές θεματικές κατηγορίες:

1. Γραμματική ανάλυση της Μορφολογίας/Σύνταξης
2. Σημασιολογία
3. Πραγματολογική/κειμενική ανάλυση

1.7. Δυσκολίες της έρευνας

Η κυριότερη δυσκολία που παρουσιάστηκε κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας υπήρξε ο περιορισμένος χρόνος της, που ήταν τρεις μήνες. Η έρευνα σχεδιάστηκε και πραγματοποιήθηκε από το Σεπτέμβριο 2015 έως και 15 Νοεμβρίου του 2015. Για την αντιμετώπιση της προαναφερθείσας δυσκολίας αφιερώθηκαν πολλές ώρες εργασίας καθημερινώς και αξιοποιήθηκε η σχετική εμπειρία των ερευνητριών. Η δεύτερη δυσκολία συνδέθηκε με τον αριθμό των σελίδων των εγγράφων. Πολλά από αυτά ήταν πολυσέλιδα, όπως εκθέσεις και άλλα έγγραφα νομοθετικού περιεχομένου, μ' αποτέλεσμα η μελέτη τους για το εντοπισμό των φαινομένων του γλωσσικού σεξισμού να απαιτήσει ιδιαίτερο χρόνο.

2. Συμπεράσματα της έρευνας-Κυπριακή Δημόσια Διοίκηση και Φύλο.

Ο φανερός και έρπων (ή λανθάνων) σεξισμός του λόγου των δημοσίων εγγράφων

2.1 Γενικές διαπιστώσεις

Προκειμένου να διαμορφωθεί συνολική εικόνα της έκτασης του φαινομένου του γλωσσικού σεξισμού, όλα τα έγγραφα που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας, κατηγοριοποιήθηκαν σε τέσσερις βαθμίδες στην κλίμακα των φαινομένων σεξιστικής χρήσης της γλώσσας που εντοπίζονται σε αυτά:

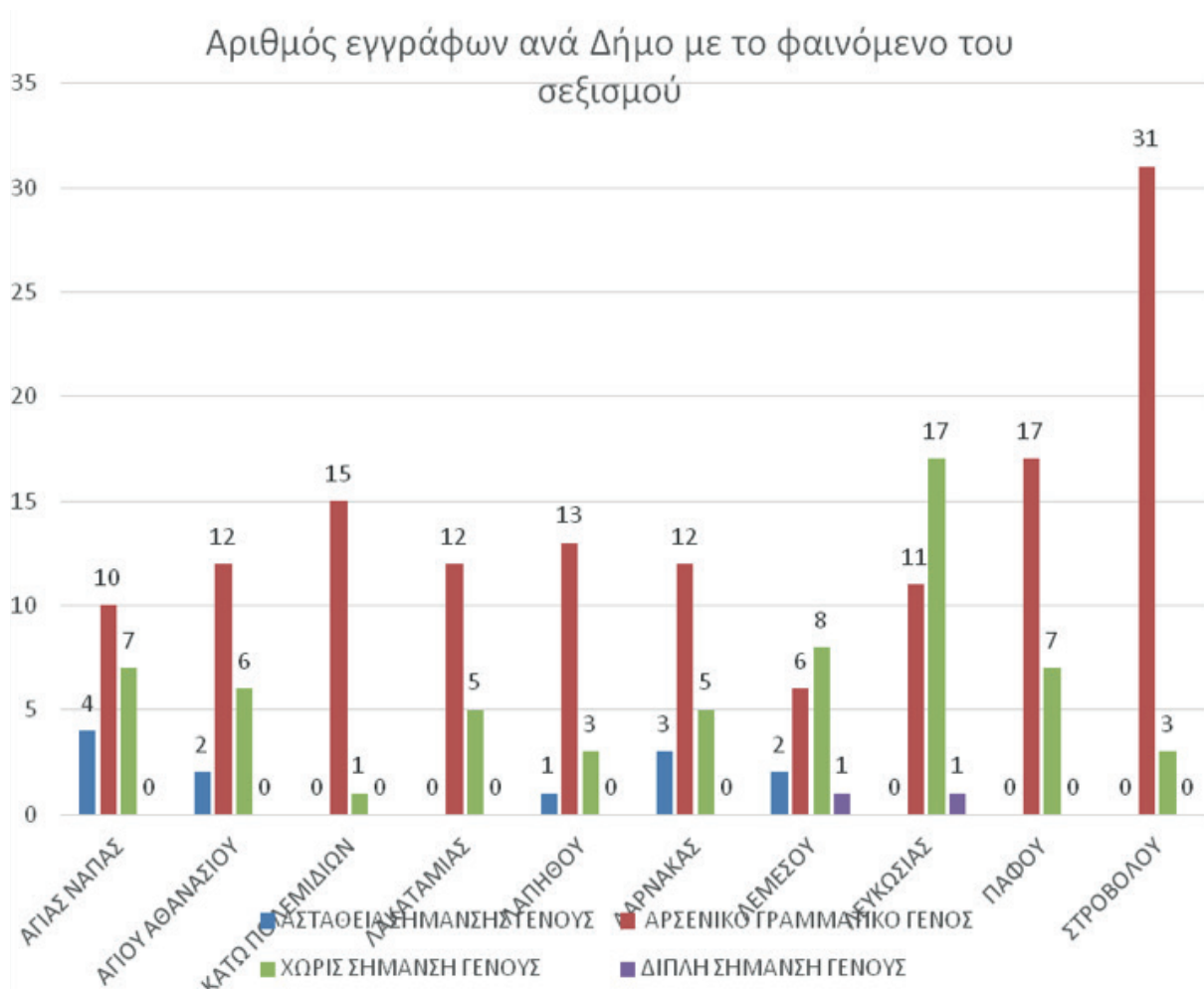
1. Έγγραφα στα οποία δεν εμφανίζονται λεξιλόγια και δομές συναφείς με το φαινόμενο (χωρίς σήμανση γένους). Επεξηγηματικά, πρόκειται για έγγραφα στα οποία δεν εμφανίζεται το φαινόμενο, καθώς η αναφορά στα πρόσωπα γίνεται μέσω ουδέτερων ως προς το φύλο λέξεων (άτομο, άνθρωπος, πρόσωπο κλπ)
2. Έγγραφα τα οποία συντάσσονται αποκλειστικά στο αρσενικό γένος (αποκλειστική χρήση αρσενικού γένους) για την αναφορά σε πρόσωπα, ομάδες αναφοράς με μεικτούς πληθυσμούς
3. Έγγραφα στα οποία εντοπίζεται και χρήση του θηλυκού γένους (αστάθεια σήμανσης γένους ως προς την επιλογή της/του συντάκτριας/τη). Δηλαδή, έστω και περιστασιακά γίνεται αναφορά στα δύο φύλα μέσω της διπλής σήμανσης του γραμματικού γένους.

4. Έγγραφα στα οποία χρησιμοποιείται και το θηλυκό γένος συστηματικά (διπλή σήμανση γένους), ακόμα και αν προηγείται το αρσενικό και ακολουθεί το θηλυκό.

Η ταξινόμηση των εγγράφων στις συγκεκριμένες κατηγορίες οδηγεί στη διατύπωση ποσοτικών δεδομένων, μέσω των οποίων καταλήγουμε σε βασικές διαπιστώσεις για την ύπαρξη του φαινομένου του σεξισμού, όπως την κυριαρχία του αρσενικού γένους, όταν γίνεται αναφορά σε μεικτούς πληθυσμούς.

Ειδικότερα:

Γράφημα 1^ο: Το ποσοστό τεκμηρίων επί τοις εκατό που αναλύθηκαν ανά φορέα της Κυπριακής Δημοκρατίας

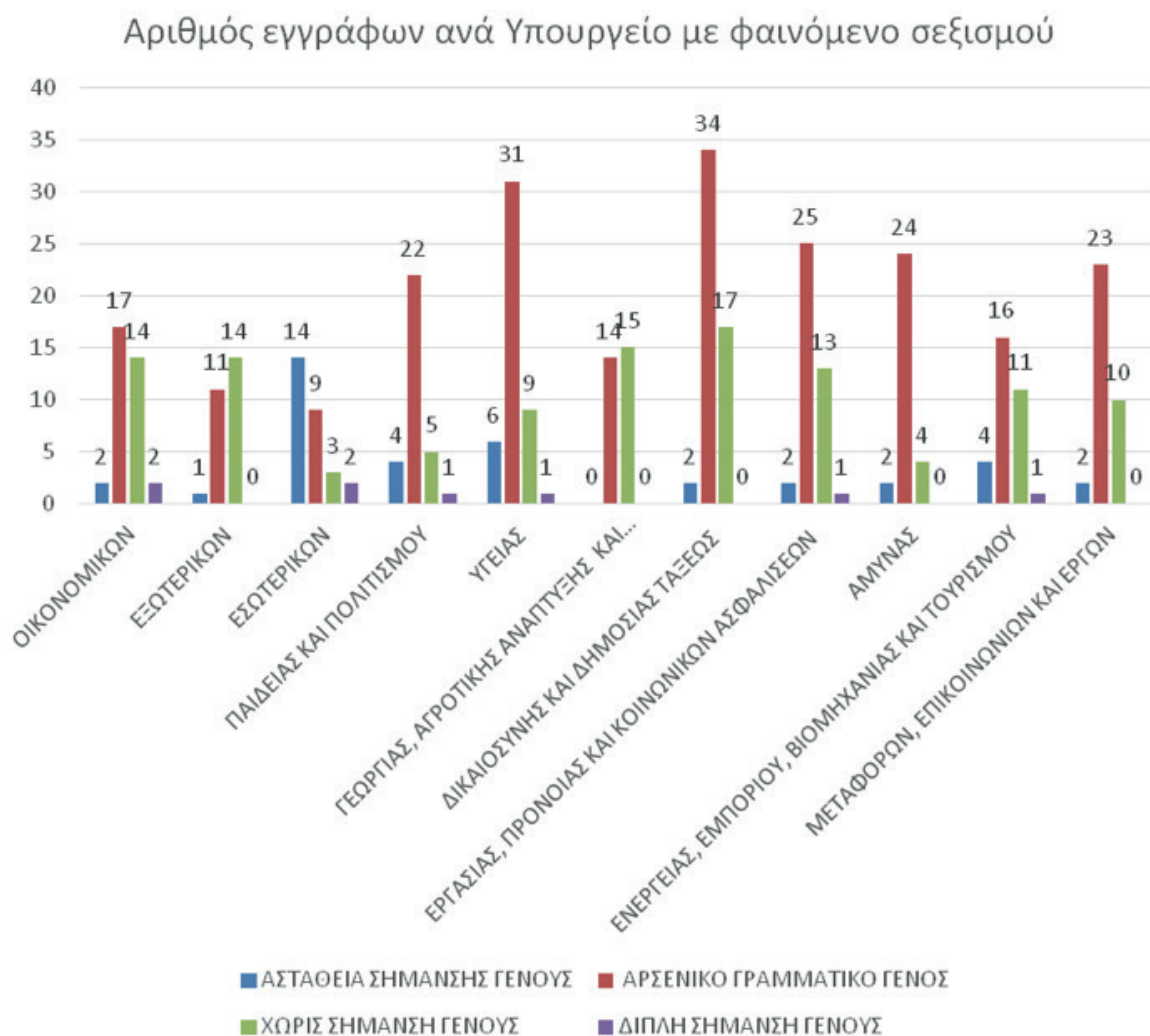

Όπως φαίνεται και στο 2^ο γράφημα,

- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου της Αγίας Νάπας παρατηρείται το φαινόμενο της σύνταξης των εγγράφων με αστάθεια σήμανσης γένους σε 4 έγγραφα, το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 10 έγγραφα, το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 7 έγγραφα. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.

- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου του Αγίου Αθανασίου παρατηρείται το φαινόμενο της σύνταξης εγγράφων με αστάθεια σήμανσης γένους σε 2 έγγραφα, το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 12 έγγραφα, το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 6 έγγραφα. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Κάτω Πολεμιδιών δεν παρατηρείται το φαινόμενο της σύνταξης εγγράφων με αστάθεια σήμανσης γένους. Το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους εντοπίζεται σε 15 έγγραφα, το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 1 έγγραφο. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Λακατάμιας δεν παρατηρείται το φαινόμενο της σύνταξης εγγράφων με αστάθεια σήμανσης γένους. Το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους εντοπίζεται σε 12 έγγραφα, ενώ το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 5 έγγραφα. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Λαπήθου παρατηρείται το φαινόμενο της σύνταξης εγγράφων με αστάθεια σήμανσης γένους σε ένα έγγραφο, το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 13 έγγραφα, το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 3 έγγραφα. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Λάρνακας παρατηρείται το φαινόμενο της σύνταξης εγγράφων με αστάθεια σήμανσης γένους σε τρία έγγραφα, το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 12 έγγραφα, το φαινόμενο χωρίς σήμανση γένους σε 5 έγγραφα. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Λεμεσού παρατηρείται το φαινόμενο της σύνταξης εγγράφων με αστάθεια σήμανσης γένους σε δύο έγγραφα, το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 6 έγγραφα, το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 8 έγγραφα. Υπάρχει ένα έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Λευκωσίας παρατηρείται το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 11 έγγραφα, το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 17 έγγραφα. Υπάρχει ένα έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Πάφου παρατηρείται το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 17 έγγραφα, το φαινόμενο του χωρίς σήμανση γένους σε 7 έγγραφα. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Δήμου Στροβόλου παρατηρείται το φαινόμενο της αποκλειστικής χρήσης του αρσενικού γραμματικού γένους σε 31 έγγραφα, το φαινόμενο χωρίς σήμανση γένους σε 3 έγγραφα. Δεν υπάρχει έγγραφο με διπλή σήμανση γένους.

Γράφημα 3^ο: Γράφημα με τα φαινόμενα σεξισμού που υπάρχουν στα έγγραφα που αναλύθηκαν ανά Υπουργείο της Κυπριακής Δημοκρατίας

Όπως προκύπτει,

- Από το σύνολο των εγγράφων του Υπουργείου Οικονομικών στα 17 κυριαρχεί το αρσενικό γραμματικό γένος, στα 14 δεν υπάρχει σήμανση γένους και σε 2 υπάρχει διπλή σήμανση και αστάθεια ως προς το γένος .
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών υπάρχουν 14 χωρίς σήμανση γένους, 11 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους και 1 με αστάθεια σήμανσης γένους.
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Εσωτερικών υπάρχουν 14 με αστάθεια σήμανσης γένους, 9 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 3 χωρίς σήμανση γένους και 1 με αστάθεια σήμανσης γένους.
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού υπάρχουν 4 με αστάθεια σήμανσης γένους, 22 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 5 χωρίς σήμανση γένους και 1 με αστάθεια σήμανσης γένους.

- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Υγείας υπάρχουν 6 με αστάθεια σήμανσης γένους, 31 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 9 χωρίς σήμανση γένους και 1 με αστάθεια σήμανσης γένους.
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος υπάρχουν 14 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους και 5 χωρίς σήμανση γένους.
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης υπάρχουν 2 με αστάθεια σήμανσης γένους, 34 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 17 χωρίς σήμανση γένους.
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων υπάρχουν 2 με αστάθεια σήμανσης γένους, 25 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 13 χωρίς σήμανση γένους και 1 διπλή σήμανση γένους.
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Άμυνας υπάρχουν 2 με αστάθεια σήμανσης γένους, 24 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 4 χωρίς σήμανση γένους .
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού υπάρχουν 4 με αστάθεια σήμανσης γένους, 24 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 4 χωρίς σήμανση γένους και 1 με διπλή σήμανση γένους.
- Στα συγκεντρωθέντα έγγραφα του Υπουργείου Μεταφορών, Επικοινωνιών και έργων υπάρχουν 2 με αστάθεια σήμανσης γένους, 23 με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους, 10 χωρίς σήμανση γένους .

Γράφημα 4^ο: Γράφημα με τα φαινόμενα σεξισμού που υπάρχουν στα έγγραφα που αναλύθηκαν ανά Ανεξάρτητο Φορέα της Κυπριακής

Στα έγγραφα των ανεξάρτητων φορέων της Κυπριακής Δημοκρατίας παρατηρείται ότι:

- > 3 έγγραφα του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών εφαρμόζουν την κυριαρχία του αρσενικού γραμματικού γένους και 6 δεν έχουν σήμανση γένους.
- > Σε 3 έγγραφα της Ελεγκτικής Υπηρεσίας κυριαρχεί το αρσενικό γένος, ενώ 3 είναι χωρίς σήμανση γένους.
- > Τα 5 έγγραφα της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης χαρακτηρίζονται από την κυριαρχία του αρσενικού γένους και 2 είναι χωρίς σήμανση γένους.
- > Σε τρία 3 έγγραφα της Μονάδας Διοικητικής Μεταρρύθμισης κυριαρχεί το αρσενικό γένος και τα 2 είναι χωρίς σήμανση γένους.
- > Σε πέντε 5 έγγραφα της Νομικής Υπηρεσίας κυριαρχεί το αρσενικό γένος, ενώ 1 είναι χωρίς σήμανση γένους.

2.2.1. Σε ό,τι αφορά τα επίπεδα γραμματικής ανάλυσης της Μορφολογίας/Σύνταξης

• Η συντριπτική κυριαρχία του αρσενικού γένους

Όπως προαναφέρθηκε, και στην περίπτωση των δημόσιων εγγράφων της Κυπριακής Δημοκρατίας, **η κυριαρχία του αρσενικού γένους είναι συντριπτική**. Πέραν της εκτεταμένης χρήσης του λεγόμενου «περιεκτικού» αρσενικού με συστηματική συμφωνία άρθρων, προσαρτημάτων και αντωνυμιών σχεδόν αποκλειστικά στο αρσενικό γραμματικό γένος, χρησιμοποιούνται στη συντριπτική τους πλειοψηφία μόνον οι αρσενικοί τύποι των ονομάτων, ακόμα και στις περιπτώσεις όπου υπάρχει είτε διτυπία είτε αντίστοιχο ουσιαστικό θηλυκού γένους.

Προκειμένου η ανωτέρω διαπίστωση να τεκμηριωθεί, αναφέρουμε εντελώς ενδεικτικά τις παρακάτω περιπτώσεις:

Α. Σ' όλους τους τύπους εγγράφων των Υπουργείων Άμυνας, Εξωτερικών, Εσωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας που αναλύθηκαν δειγματοληπτικά στην πρώτη και δεύτερη φάση της έρευνας είτε πρόκειται για ανακοινώσεις είτε για σχετικές αποφάσεις, προκηρύξεις, προσκλήσεις και οδηγούς προγραμμάτων κυριαρχούν οι λέξεις «οι πολίτες», «οι Κύπριοι». Στις ελάχιστες περιπτώσεις που χρησιμοποιείται η διτυπία είναι η χρήση της λέξης Διευθυντή/Διευθύντριας σε έγγραφα του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.

Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα στα οποία διαπιστώνονται ενδιαφέρουσες αντιφάσεις με το περιεχόμενο και το κυρίαρχο νόημα του κειμένου και τις δημοκρατικές αξίες που γίνονται αποδεκτές στο κείμενο.

Ενδεικτικά παραδείγματα

- ✓ Στο έντυπο για άδεια εξόδου του Υπουργείου Αμύνης για **μόνιμους κατοίκους «του αιτητή»**
- ✓ Στην αίτηση για άδεια εξόδου του Υπουργείου Αμύνης **«ο παραλαβών», ο «λαβών»**
- ✓ Στο Δελτίο Τύπου του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών που προβάλλει την Κοινή Δήλωση του Ελληνοκύπριου Ηγέτη Νίκου Αναστασιάδη και του Τουρκοκύπριου Ηγέτη Ντερβίς Έρογλου -11^η Φεβρουαρίου 2014

«1. Η παρούσα κατάσταση είναι απαράδεκτη και η παράτασή της θα έχει αρνητικές συνέπειες για τους Ελληνοκύπριους και τους Τουρκοκύπριους. Οι ηγέτες επιβεβαίωσαν ότι η διευθέτηση θα έχει θετική επίδραση σε

ολόκληρη την περιοχή και πρωτίστως θα επωφελούνται **οι Τουρκοκύπριοι και οι Ελληνοκύπριοι**. Η διευθέτηση χαρακτηρίζεται από σεβασμό στις δημοκρατικές αρχές, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις βασικές ελευθερίες, καθώς και στη ξεχωριστή ταυτότητα και την ακεραιότητα αμφοτέρων, διασφαλίζοντας το κοινό τους μέλλον σε μια ενωμένη Κύπρο εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.»

✓ Στο Σχέδιο δράσης κατά της εμπορίας προσώπων 2010-2012

Ο ΔΟΕ εκτιμά ότι «τα ετήσια κέρδη από την εμπορία προσώπων φτάνουν τα 32 δισεκατομμύρια δολάρια, ενώ σύμφωνα με τον ΟΗΕ, η εμπορία προσώπων αποτελεί την τρίτη μεγαλύτερη πηγή εσόδων του οργανωμένου εγκλήματος, μετά την εμπορία όπλων και ναρκωτικών. Η Κύπρος λόγω της γεωγραφικής της θέσης αποτελεί πρώτο σημείο εισόδου **πολλών μεταναστών** στην Ευρώπη και κατ' επέκταση αποτελεί χώρα προορισμού θυμάτων εμπορίας προσώπων».

✓ Στο έγγραφο με θέμα «Τα ανθρώπινα δικαιώματα ως διαμορφωτικός παράγοντας στην άσκηση της Κρατικής εξουσίας»

«Ούτε καν είχαν το δικαίωμα να εκθέσουν τις απόψεις τους. Το δικαίωμα που έχει σύμφωνα με το δίκαιο μας **ο κατηγορούμενος** να καταθέσει χωρίς όρκο ήταν το πρώτο βήμα προς κατάργηση αυτής της κατάφωρης αδικίας **σε βάρος του**. Η κοινωνία ήταν ανδροκρατούμενη όπως ήταν και η οικογένεια. Το ίδιο συνέβαινε και με τα παιδιά που και αυτά αποτελούσαν περιουσιακό στοιχείο του πατέρα. **Οι εργαζόμενοι** δεν είχαν Δικαιώματα. **Οι νοητικά πάσχοντες** ήσαν **απόκληροι** της κοινωνίας και αντιμετώπιζονταν ως εγκληματικά ή επικίνδυνα όντα κατάλληλα προς απομόνωση για να μην ενοχλούν το κοινό. **Οι ανάπηροι** βρίσκονταν στο περιθώριο για να μην αναφερθώ στις περιπτώσεις όπου ακόμα και στον τόπο μας όχι πριν πολλά χρόνια αποτελούσαν έκθεμα για σκοπούς επαιτείας».

Ακόμα και για θηλυκό όνομα χρησιμοποιείται κατάληξη αρσενικού

✓ Πρακτικά Συνεδρίας Συμβουλίου Προσφορών ΥΣΕ με Αρ. Φακ.: Υ.Σ.Ε.13.25.09/28/14

« **Απόντες:** Μαρία Χρίστου, Ανώτερη **Εκτελεστικός** Μηχανικός, Τμήμα Δημοσίων Έργων – Μέλος»

• Η χρήση του αρσενικού άρθρου

Στο σύνολο των εγγράφων που αναλύθηκαν, η κυριαρχία του αρσενικού γένους του άρθρου είναι συντριπτική. Σε περιπτώσεις που το ουσιαστικό αναφέρεται σε μεικτούς πληθυσμούς το άρθρο που χρησιμοποιείται είναι το αρσενικό. Οι περιπτώσεις ασάφειας ως προς την πρόθεση της/του συντάκτριας/η να χρησιμοποιήσει το αρσενικό γένος επιλύονται με τη χρήση του αρσενικού άρθρου σε διαφορετικά σημεία του ίδιου κειμένου, όταν αλλάζει η πτώση του ίδιου ουσιαστικού. Για παράδειγμα οι λέξεις **‘οι δημότες’, ‘οι εκπαιδευτικοί’** προσδιορίζονται σε επόμενες παραγράφους του ίδιου κειμένου ως άντρες, αφού αυτό αποδεικνύεται με τη χρήση της αιτιατικής του πληθυντικού .

Ενδεικτικά παραδείγματα

✓ Στο έγγραφο του Υπουργείου Γεωργίας «οι περί αναγνωρίσεως οργανώσεων παραγωγών γεωργοκτηνοτροφικών προϊόντων νόμοι του 2002 και 2004 Κανονισμοί με βάση το άρθρο 16 **«ανθοκαλλιεργητής σημαίνει τον παραγωγό»**

• Προσαρτήματα στην Ονοματική Φράση

Το όνομα δεν φέρει εκ της μορφολογίας του πληροφορία για το γραμματικό γένος και κατ' επέκταση το φύλο με το οποίο ταυτίζεται. Το αρσενικό γραμματικό γένος των ονομάτων που σχετίζονται με επαγγελματικές και άλλες ιδιότητες λοιπόν προκύπτει από την ανάλυση των επιθετικών προσδιορισμών και του κατηγορουμένου. Επομένως το άρθρο και τα υπόλοιπα προσαρτήματα (π.χ. επιθετικοί προσδιορισμοί και κατηγορούμενα) μεταφέρουν, δια του κανόνα της υποχρεωτικής συμφωνίας ως προς το γένος, αυτή την πληροφορία.

Ενδεικτικά παραδείγματα

- ✓ στο Πληροφοριακό Δελτίο, «Νομικά επαγγέλματα στην Κύπρο»

«εφόσον γίνει αποδεκτή η **αίτηση του** για εγγραφή από το Νομικό Συμβούλιο, **κάθε δικηγόρος** υπόκειται στις ίδιες υποχρεώσεις και έχει τα ίδια δικαιώματα **με τον Κύπριο συνάδελφο του**, δύναται όμως να εξομοιωθεί με τον **Κύπριο δικηγόρο** και να ενταχθεί πλήρως στο δικηγορικό επάγγελμα στη Δημοκρατία μετά την παρέλευση τριετίας κατά την οποία άσκησε πρακτική και τακτική επαγγελματική δραστηριότητα στη Δημοκρατία και στον τομέα του κυπριακού δικαίου»

- ✓ στο Καθεστώς Κρατικών Ενισχύσεων για ενέργειες Προώθησης Γεωργικών Προϊόντων στην Εσωτερική Αγορά και τις Τρίτες Χώρες:

«Όνομα και Υπογραφή νόμιμου εκπροσώπου»

- ✓ στο Σχέδιο Επιχορήγησης Δελτίο, Νομικά επαγγέλματα στην Κύπρο

« Το Υπουργείο Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού, πληροφορεί **όλους τους ενδιαφερόμενους** επιχειρηματίες ότι το σχέδιο επιχορήγησης Κυπριακών Βιομηχανιών για συμμετοχή στη Διεθνή Έκθεση Κύπρου θα εφαρμοσθεί και για την έκθεση του 2011.»

Σε αντιστοιχία με τον ρόλο του άρθρου και των προσαρτημάτων στην ονοματική φράση, οι αντωνυμίες αποσαφηνίζουν το γένος αναφοράς των ουσιαστικών τα οποία προσδιορίζουν ή στα οποία αναφέρονται. Στο σύνολο των εγγράφων που αναλύθηκαν παρατηρείται η χρήση των αντωνυμιών αρσενικού γένους. Κυριαρχούν οι τύποι αρσενικού γένους αναφορικών αντωνυμιών όσοι, όποιοι και οι δεικτικές αντωνυμίες» **«άλλους», «όλους»**. Η αρσενικού γένους κτητική αντωνυμία 'του' προσδιορίζει τον/την κτήτορα ως άντρα.

Ενδεικτικά παραδείγματα

- ✓ στην ανακοίνωση του Υπουργείου Αμύνης με θέμα «Άμεση ενίσχυση μέσω πυρόσβεσης με οδηγίες ΥΠΑΜ»
«Τάχιστη ολοκλήρωση της ανάκρισης και επιβολή αυστηρών ποινών **σε όσους** ενέχονται, **σε περίπτωση που** διαπιστωθούν παραλήψεις ως προς τις προβλεπόμενες διαδικασίες πυρασφάλειας.»

- ✓ στην ανακοίνωση του Υπουργείου Αμύνης με θέμα «Άμεση ενίσχυση μέσω πυρόσβεσης με οδηγίες ΥΠΑΜ»
«και ως φόρος τιμής **σε όλους όσοι αγωνίστηκαν και το '40, καθώς και σε όλους τους** εθνικούς αγώνες»

- ✓ στην ανακοίνωση του Υπουργείου Αμύνης με θέμα «Αποστολή του Κέντρου Συντονισμού Έρευνας – Διάσωσης (ΚΣΕΔ)»

«Στελεχώνεται από εξειδικευμένο προσωπικό της ΕΦ από τους κλάδους του Ναυτικού και της Αεροπορίας, οι οποίοι επανδρώνουν το Κέντρο Επιχειρήσεων του καθ' όλη τη διάρκεια του 24ώρου»

✓ στο ΚΔΠ. 579/2014

«**Ουδείς** δύναται να ποντίσει, να κατασκευάσει, να μετατρέψει και/ ή να λειτουργήσει αγωγό στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και/ή στην Υφαλοκρηπίδα της Δημοκρατίας, χωρίς άδεια από την αρμόδια αρχή»

✓ στην έκθεση της Κυπριακής Δημοκρατίας σχετικά με την εφαρμογή των συμπερασμάτων της ευρωπαϊκής και παγκόσμιας διάσκεψης κατά του ρατσισμού

«**Όποιος**, εκτυπώνει, δημοσιεύει ή σε δημόσια συνάθροιση προβαίνει σε δήλωση η οποία είναι ενδεχόμενο - (i) να ενθαρρύνει την προσφυγή σε βία από οποιοδήποτε κάτοικο της Δημοκρατίας»

✓ στη σύμβαση της Χάγης για τις αστικές πτυχές της διεθνούς απαγωγής παιδιών

«Βεβαίωση **από οποιοδήποτε ιατρό** που τυχόν παρακολουθούσε το παιδί και για ποιά χρονική περίοδο (πιο πρόσφατη)»

• Η σειρά των όρων κατά τη σύνταξη

Ως προς τη σειρά των όρων διαπιστώθηκε ότι υπάρχουν ελάχιστα έγγραφα που συντάσσονται αναφερόμενα και απευθυνόμενα και στα δύο γένη/ φύλα, όπως έχει προαναφερθεί. Σε αυτά η επιλογή βρίσκεται σε αρμονία με το γραμματικό/ συντακτικό κανόνα του ισχυρού αρσενικού γραμματικού γένους (Τριανταφυλλίδης 1978:216) και ως εκ τούτου είτε προτάσσεται το αρσενικό άρθρο και όνομα είτε γράφεται πλήρως ο αρσενικός τύπος του ονόματος. Σ' αυτόν τον τύπο σε ελάχιστες περιπτώσεις προστίθεται μετά τα σύμβολα /ή – η κατάληξη του θηλυκού. Στις περιπτώσεις αυτές η γυναίκα προτάσσεται λόγω της σχέσης της με έναν άνδρα ή λόγω της δήλωσης της αδυναμίας εξ αιτίας του φύλου της. Δεν διαπιστώθηκε περίπτωση, στην οποία να προτάσσεται ο θηλυκός τύπος του ονόματος.

2.2.2. Σε ό,τι αφορά τη Σημασιολογία

• Το γραμματικό γένος ως σημασιολογική κατηγορία

Παρότι η μορφολογία των ονομάτων δεν αρκεί σε κάθε περίπτωση, για να αποσαφηνίσει το φύλο αναφοράς, αφού υπάρχουν οι κοινές λόγιες καταλήξεις για το αρσενικό και το θηλυκό, η μη χρήση άρθρων ή άλλων προσαρτημάτων στην ΟΦ και τα κοινά άρθρα για την ονομαστική και γενική πληθυντικού, η συντριπτική πλειοψηφία των ονομάτων που επαναλαμβάνονται στα δημόσια έγγραφα ταυτίζονται με το αρσενικό γένος, όπως προκύπτει από την συντακτική και την κειμενική τους ανάλυση. Ως εκ τούτου τα ονόματα που εκφράζουν επαγγελματική ή άλλη ιδιότητα, και κατά κανόνα σχετίζονται με κοινωνικά σύνολα που αποτελούνται τόσο από άντρες όσο και από γυναίκες, αναφέρονται ή απευθύνονται στις γυναίκες κατονομάζοντας αποκλειστικά τους άντρες. Με αυτόν τον τρόπο παγιώνουν την ιστορικά διαμορφωμένη προτίμηση της ελληνικής γλώσσας για το αρσενικό γένος καθιστώντας όμως τις γυναίκες-αποδέκτριες των διοικητικών πράξεων εντελώς άορατες. Η μορφολογία του θηλυκού γένους επιλέγεται επιλεκτικά και στην περίπτωση (αν και όχι πάντα) που το άμεσα επονομαζόμενο πρόσωπο είναι γυναίκα. Το συμπέρασμα δε που προκύπτει από την ανάλυση είναι ότι το αρσενικό χρησιμοποιείται μεν κατά τρόπο «πериεκτικό» και για τη δήλωση του θηλυκού, αλλά στην πραγματικότητα φυσικοποιεί την μη άμεση αναφορά στις γυναίκες παγιώνοντας σεξιστικά πρότυπα αναφοράς στον πληθυσμό. Αυτό συμβαίνει τόσο για την ορολογία που ταυτίζεται με επαγγελματικές και

άλλες ιδιότητες υψηλού κοινωνικού κύρους όσο και ιδιότητες χαμηλού κοινωνικού κύρους. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω παραδείγματα τα οποία αναδεικνύουν την αποκλειστική χρήση του αρσενικού γένους ως προς την κυριολεκτική σημασία των υπό εξέταση λημμάτων και την εξωγλωσσική και κατά κοινωνική σύμβαση (η οποία και θα μπορούσε να αμφισβητηθεί εφόσον καμία γλωσσική δομή εμφανής στο κείμενο δεν την υποστηρίζει) συμπεριληπτική αναφορά στο θηλυκό. Χαρακτηριστικά η χρήση επαγγελματικών όρων ή τίτλων και ρόλων σε αρσενικό γένος υποδηλώνοντας εμμέσως και το φύλο που κατά κανόνα το ασκεί. Ακόμα υπάρχουν επαγγελματικές ιδιότητες που, παρά το γεγονός ότι ασκούνται σήμερα και από τις γυναίκες, δεν χρησιμοποιείται το θηλυκό γραμματικό γένος. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στα έγγραφα του Υπουργείου Άμυνας και Δημόσιας Τάξης, αν και υπάρχουν εργαζόμενες, όπως προκύπτει από την Ετήσια Έκθεση του Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξεως (2012 σελ.4), δεν αποδίδεται επαγγελματική ιδιότητα σε θηλυκό γένος.

Σ' όλα τα έγγραφα του Υπουργείου Εργασίας υπάρχουν **εργοδότες, καταρτιζόμενοι** αλλά ποτέ **εργοδότες, καταρτιζόμενες**.

Ιδιότητες κοινωνικών και επαγγελματικών ομάδων με κύρος και σημαντική καταξίωση

✓ Στο έγγραφο Κ. Δ. Π. 115-2005

«η Κεντρική Επιτροπή αποτελείται, τηρουμένων των διατάξεων της παραγράφου (3) από **έναν** πρόεδρο και πέντε άλλα μέλη ως εξής:

(α) τον Γενικό Λογιστή της Δημοκρατίας ή το Βοηθό του ή τον αντιπρόσωπο του, ως πρόεδρο

(β) τον γενικό διευθυντή του Γραφείου Προγραμματισμού ή τον αντιπρόσωπό του

(γ) τον γενικό διευθυντή του Υπουργείου Συγκοινωνιών και έργων

✓ Στο ίδιο έγγραφο Κ. Δ. Π. 115-2005

« **Ο πρόεδρος** ορίζεται, ανάλογα με την περίπτωση **ο Γενικός Διευθυντής** του Υπουργείου ή **ο προϊστάμενος** του Τμήματος ή της Υπηρεσίας που υπάγεται σ' αυτό ή **ο προϊστάμενος** του Ανεξάρτητου Γραφείου ή της Ανεξάρτητης Υπηρεσίας της Δημοκρατίας ή **ο αντιπρόσωπός τους**»

✓ Στο έγγραφο Αρ. 164 (I) του 2002, Νόμος περί αναγνώρισης των οργανώσεων παραγωγών γεωργοκτηνοτροφικών προϊόντων

« Κάθε Ε.Σ.Ε. απαρτίζεται από άτομα που έχουν ειδικές γνώσεις, πείρα ή αρμοδιότητα σε σχέση με το συγκεκριμένο τομέα παραγωγής και εμπορίας και η σύστασή της είναι ως ακολούθως:

(α) **ένας λειτουργός** του Τμήματος Γεωργίας του Υπουργείου Γεωργίας, Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος, **ο οποίος** ορίζεται από τον Γενικό Διευθυντή του Υπουργείου Γεωργίας, Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος, **ο οποίος** προεδρεύει της επιτροπής. (β) **δύο λειτουργοί** του Τμήματος Γεωργίας του Υπουργείου Γεωργίας, Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος **οι οποίοι** ορίζονται από τον Γενικό Διευθυντή του Υπουργείου Γεωργίας, Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος (γ) **λειτουργός** του Εφόρου Συνεργατικών Εταιρειών και Συνεργατικής Ανάπτυξης ή του Εφόρου Εταιρειών, ανάλογα με το εάν η αιτήτρια Ο.Π. ή Δ.Ο. είναι εγγεγραμμένη στο Μητρώο του Εφόρου Εταιρειών σύμφωνα με τον περί Εταιρειών Νόμο ή στο Μητρώο του Εφόρου Συνεργατικών Εταιρειών σύμφωνα με τους περί Συνεργατικών Εταιρειών Νόμους του 1985 μέχρι 2001, **ο οποίος** ορίζεται, ανάλογα με την περίπτωση, από **τον αρμόδιο Έφορο** (δ) **δύο λειτουργοί** του Υπουργείου Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού με ειδικές

γνώσεις σε θέματα εμπορίας της συγκεκριμένης ομάδας προϊόντων, οι οποίοι ορίζονται από τον Γενικό Διευθυντή του Υπουργείου αυτού· (ε)ένας λειτουργός του Οργανισμού Πληρωμών ο οποίος διορίζεται από τον προϊστάμενο του οργανισμού αυτού, που λειτουργεί σύμφωνα με την εκάστοτε ισχύουσα νομοθεσία η οποία στοχεύει στην εφαρμογή του Κανονισμού 1663/95/ΕΚ, της Επιτροπής, της 7^{ης} Ιουλίου 1995, για τη θέσπιση λεπτομερειών εφαρμογής του Κανονισμού 729/70/ΕΟΚ του Συμβουλίου όσον αφορά τη διαδικασία για την εκκαθάριση των λογαριασμών του ΕΓΤΠΕ, Τμήμα Εγγυήσεων, όπως εκάστοτε τροποποιείται ή αντικαθίσταται.

Σε πολλά άλλα διοικητικά έγγραφα που ερευνήθηκαν εντοπίστηκαν ακόμα

«Εγώ, ο κ. .... με αρ. ταυ.....αναλαμβάνω ως Υπεύθυνος του Συνεργείου με την επωνυμία...»

Τον οικείο προϊστάμενο στο Διαγωνισμό Αρ. 9/2015 Μίσθωση Υπηρεσιών Βοηθού Λογιστικών Εργασιών, του Υπουργείου Μεταφορών

Γενικός διευθυντής στην αρχή Λιμένος Κύπρου σε έγγραφο του Υπουργείου Μεταφορών

Εσωτερικός Λογιστής σε έγγραφο του Υπουργείου Μεταφορών

Τον Υπουργό Συγκοινωνιών και Έργων (γενικά) στην ανακοίνωση της Αρχής Λιμένων Κύπρου

του Γενικού Διευθυντή του Υπουργείου, διεύθυνση Ελέγχου του Υπουργείου Μεταφορών

τον Πρόεδρο του Επιμελητηρίου, στην ανακοίνωση του Επιστημονικού Τεχνικού Επιμελητηρίου

το μηχανικό, ο οποίος διορίζεται από την αρμόδια αρχή, Κ.Δ.Π.579/2014

ο εκπρόσωπος του Υπουργού Συγκοινωνιών και Έργων στο ΚΔΠ. 579/2014 και στο Κ.Δ.Π 578/2014

ο φωτογράφος, στο διαγωνισμό φωτογραφίας με θέμα «προκλήσεις στη διακίνηση των πεζών και ποδηλατιστών στην Κύπρο»

ο διοργανωτής, στο διαγωνισμό φωτογραφίας με θέμα «προκλήσεις στη διακίνηση των πεζών και ποδηλατιστών στην Κύπρο»

«Για τις παραβάσεις του σχετικού νόμου λαμβάνονται νομικά μέτρα και ένοχοι ποινικού αδικήματος μπορεί να είναι εκτός από τον ίδιο τον εργολήπτη, ο ιδιοκτήτης του έργου, καθώς και ο επιβλέπων μηχανικός ή αρχιτέκτονας του έργου.» στο έγγραφο με θέμα συμβούλιο εγγραφής και ελέγχου εργοληπτών οικοδομών και τεχνικών έργων»

Ο Αρχηγός της Αστυνομίας, στην ανακοίνωση για την Αστυνομική ακαδημία Κύπρου, στην έκθεση 2012 της Κυπριακής Δημοκρατίας

Ο δικαστής στην έκθεση της κυπριακής δημοκρατίας σχετικά με την εφαρμογή των συμπερασμάτων της Ευρωπαϊκής και παγκόσμιας διάσκεψης κατά του ρατσισμού

Το μητρώο Διαμεσολαβητών, επίσημη εφημερίδα της Κυπριακής δημοκρατίας, Παράρτημα τρίτο Μέρος Ι Κανονιστικές Διοικητικές Πράξεις

Ο Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας, στο Πληροφοριακό Δελτίο, Νομικά επαγγέλματα στην Κύπρο

Ο βοηθός του Γενικού Εισαγγελέα της Δημοκρατίας στο Πληροφοριακό Δελτίο, Νομικά επαγγέλματα στην Κύπρο

Ακόμα,

- ✓ Στον οδηγό προγράμματος ενίσχυσης της γυναικείας επιχειρηματικότητας του Υπουργείου Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού « Οι αξιολογήσεις και βαθμολογήσεις των υποβαλλομένων προτάσεων διενεργούνται από Επιτροπή η οποία απαρτίζεται από: ένα Ανώτερο Λειτουργό της Υπηρεσίας Βιομηχανικής

Ανάπτυξης του Υπουργείου Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού (Πρόεδρος), **ένα εκπρόσωπο** του Υπουργείου Οικονομικών ή του Γραφείου Προγραμματισμού, **ένα εκπρόσωπο** του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, **οι οποίοι** θα ορίζονται για το σκοπό αυτό από τα ανάλογα Υπουργεία».

- ✓ Από τον διευθυντή του τμήματος Εσωτερικών Προσόδων, στο σχέδιο παροχής κυβερνητικών χορηγιών deminimis για ενίσχυση της εργαστηριακής υποδομής στην Κύπρο σε ανακοίνωση για την Κυπριακή Χειροτεχνία

«Ο πυρήνας αυτών των δραστηριοτήτων στεγάζεται στο Κέντρο Κυπριακής Χειροτεχνίας στη Λευκωσία, όπου υπάρχουν πειραματικά εργαστήρια στους τομείς της κεντητικής, υφαντικής, ξυλοτεχνίας, κεραμικής μεταλλοτεχνίας, γενικής χειροτεχνίας, δερματοτεχνίας και ενδυματολογίας. Τα εργαστήρια είναι στελεχωμένα από **τεχνίτες εξειδικευμένους** σε διάφορες μορφές παραδοσιακής χειροτεχνίας οι οποίοι εργάζονται υπό τις οδηγίες και την επίβλεψη **έμπειρων εκπαιδευτών**»

- ✓ Καμία δίωξη με βάση το άρθρο αυτό δεν προχωρεί χωρίς έγγραφη συγκατάθεση του Γενικού Εισαγγελέα της Δημοκρατίας, στην έκθεση της Κυπριακής Δημοκρατίας σχετικά με την εφαρμογή των συμπερασμάτων της Ευρωπαϊκής και της Παγκόσμιας Διάσκεψης κατά του Ρατσισμού.

- ✓ Σελ.3 στο Κώδικα Δεοντολογίας και Επαγγελματικής Συμπεριφοράς της Ελεγκτικής Υπηρεσίας της Δημοκρατίας

«**Η ανεξαρτησία, οι αρμοδιότητες και ευθύνες του ελεγκτή στον δημόσιο τομέα θέτουν υψηλά ηθικά πρότυπα για τον Γενικό Ελεγκτή** και το προσωπικό που εργοδοτεί και απασχολείται με το ελεγκτικό έργο»

- ✓ Αίτηση Συμμετοχής στο Σχέδιο Παροχής Κινήτρων για την Εργοδότηση Ανέργων του Υπουργείου Εργασίας Πρόνοιας και Κοινωνικών ασφαλίσεων

«**ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΡΓΟΔΟΤΗ**

Όνοματεπώνυμο /α **Εργοδότη /Ιδιοκτήτη/ών** της επιχείρησης:»

- ✓ Στην ανακοίνωση αποτελεσμάτων του Υπουργείου Εργασίας Πρόνοιας και Κοινωνικών ασφαλίσεων «αξιολόγησης του Διαγωνισμού ΚΕΠΑ 3/2015 για τις εκδηλώσεις ενδιαφέροντος για την αγορά Υπηρεσιών Εκπαιδευτή Αγγλικής Φιλολογίας για τη Διδασκαλία Αγγλικών στους **Μαθητές** της Προπαρασκευαστικής Μαθητείας Λεμεσού»

Από την άλλη πλευρά,

Ιδιότητες κοινωνικών και επαγγελματικών ομάδων με κύρος και σημαντική καταξίωση

- ✓ Στο έγγραφο του Κλιμακίου Ευρωπαϊκών Θεμάτων

«**Η προετοιμασία της συμμετοχής της Υπουργού και του Γενικού Διευθυντή σε συναντήσεις στα πλαίσια των υποχρεώσεων του Υπουργείου στην ΕΕ (π.χ. Συμβούλια Υπουργών).** Ο συντονισμός της διαμόρφωσης θέσεων προς τους λειτουργούς του Υπουργείου και των Τμημάτων του Υπουργείου που συμμετέχουν σε Ομάδες Εργασίας του Συμβουλίου και σε άλλες Επιτροπές/Σώματα της ΕΕ.»

✓ Στον Χάρτη των δικαιωμάτων του πολίτη Αστυνομία Κύπρου σελ.33

«Η επικοινωνία με συγγενικό πρόσωπο δυνατό να μην επιτραπεί αμέσως μετά τη σύλληψη και για διάστημα που δεν υπερβαίνει τις 12 ώρες, εάν κατά την κρίση του **ανακριτή** υπάρχει εύλογη υπόνοια ότι αυτό θα επηρεάσει το ανακριτικό έργο»

✓ με κυριαρχία αρσενικού γραμματικού γένους Στο έγγραφο με τίτλο Διορισμοί, προαγωγές κλπ. Εξειδικευμένων μελών της αστυνομίας

στο βαθμό του **Αστυφύλακα**

στο βαθμό του **Λοχία**

✓ Στο πληροφοριακό δελτίο με τίτλο « Νομική Αρωγή στην Κύπρο»

Ο δικηγόρος επιλέγεται από το δικαιούχο δωρεάν νομικής αρωγής από δικηγόρους οι οποίοι είναι πρόθυμοι να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους.

Ιδιότητες χαμηλού κοινωνικού κύρους και επαγγελματών χωρίς σημαντική καταξίωση

Τέλος η σύνδεση των γυναικών με όχι και τόσο σημαντικές ιδιότητες, όπως αυτές των ανδρών προκύπτει στα παρακάτω παραδείγματα

✓ **δύο υπεύθυνες εστιατορίου**, στην ανακοίνωση για το Δημοτικό Νηπιαγωγείο Αγίας Νάπας

✓ Γίνεται αναφορά στις Λαπηθιώτισσες κεντήστρες, στην Ανακοίνωση του Δήμου Λαπήθου με τις παρακάτω φράσεις

«**Η μια κοπέλα μάθαινε την άλλη, η αδερφή την αδερφή, η συγγένισσα, η γειτόνισσα, η μάνα την κόρη**»,
«**η Λαπηθιώτισσα δεξιτέχνης**», «**η χρυσοχέρα**»

• Οι ουδέτερες νοηματικά λέξεις

Στο σύνολο των κειμένων που αναλύθηκαν, εντοπίζεται η χρήση των λεγόμενων ουδέτερων νοηματικά λέξεων όπως 'άτομο', 'άνθρωπος', 'πρόσωπο' με τις οποίες γίνεται συμπεριληπτική αναφορά σε εκπροσώπους και των δύο φύλων κατά τρόπο μάλλον ισότιμο. Στο περιεχόμενο αυτών των κειμένων τελικά αποδεικνύεται ότι οι ουδέτερες νοηματικά λέξεις αναλύονται σε αντιστοιχία με όλα τα ονόματα αναφοράς σε εμπλεκόμενες-ους και ενδιαφερόμενες-ους με συνέπεια και αυτές να ταυτίζονται με το αρσενικό.

Ενδεικτικά παραδείγματα

✓ Στο έγγραφο της κυπριακής δημοκρατίας κατά των διακρίσεων σε τομείς του κοινοτικού κεκτημένου Μέρος II Θεραπείες Εσωτερικού Δικαίου

Δικαίωμα υποβολής γραπτών αιτήσεων ή παραπόνων στις Αρχές

Το Άρθρο 2913 του Συντάγματος προβλέπει για το δικαίωμα υποβολής γραπτών αιτήσεων ή παραπόνων σε οποιαδήποτε αρμόδια δημόσια αρχή με δικαίωμα απαίτησης όπως αυτή επιληφθεί αυτών και αποφασίσει γρήγορα.

Η απόφαση θα πρέπει να γνωστοποιείται γραπτώς και δεόντως αιτιολογημένη, στο πρόσωπο που υπέβαλε την αίτηση ή το παράπονο, οπωσδήποτε εντός προθεσμίας που να μην υπερβαίνει τις 30 μέρες. Σε περίπτωση που ο ενδιαφερόμενος δεν ικανοποιείται από την απόφαση ή εφόσον καμιά απόφαση δεν γνωστοποιείται σ' αυτόν στην πιο πάνω καθορισμένη περίοδο, ο ενδιαφερόμενος δικαιούται να προσφύγει στο αρμόδιο δικαστήριο. Συνεπώς, οποιοσδήποτε παραπονείται ότι είναι θύμα φυλετικής διάκρισης από μέρους μιας δημόσιας αρχής μπορεί, σαν πρώτο βήμα, να ζητήσει τη θεραπεία της κατάστασης μέσω μιας αίτησης προς την αρχή αυτή. Αν η επιδιωκόμενη θεραπεία απορριφθεί τότε μπορεί να προσφύγει στο αρμόδιο δικαστήριο.

- ✓ Στην ανακοίνωση του Υπουργείου Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης Ενημερωτικό σημείωμα: Νέα Σύγχρονη Μαθητεία αναφέρεται

Η Νέα Σύγχρονη Μαθητεία (ΝΣΜ) έχει ως βασικούς στόχους:

- (i) Την προσφορά σε άτομα, που εγκαταλείπουν το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα χωρίς βασικές μαθησιακές ικανότητες ή επαγγελματικές δεξιότητες, εναλλακτικών τρόπων μάθησης έτσι ώστε να καθίστανται **ικανοί** για περαιτέρω μάθηση ή/και **απασχολήσιμοι** με βάση τις εκάστοτε ανάγκες της αγοράς εργασίας.
- (ii) Τη διασφάλιση της κινητικότητας των νέων μεταξύ του εκπαιδευτικού συστήματος, της μαθητείας και της απασχόλησης, χωρίς αδιέξοδα και αποκλεισμούς.
- (iii) Τη βελτίωση της προσφοράς εργασίας νέων ανθρώπων με επαρκή και πιστοποιημένα επαγγελματικά προσόντα για ικανοποίηση των αναγκών της οικονομίας.

Η Νέα Σύγχρονη Μαθητεία σύμφωνα με το σχεδιασμό που υπάρχει, αποτελείται αρχικά από δυο βασικά επίπεδα. Ειδικότερα:

1. Προπαρασκευαστική Μαθητεία

Η προπαρασκευαστική μαθητεία έχει στόχο να δώσει τη δυνατότητα σε **έφηβους** ηλικίας 14-16 χρόνων που δεν έχουν ολοκληρώσει με επιτυχία τις γυμνασιακές τους σπουδές να ενταχθούν σε μια εναλλακτική μαθησιακή δομή. Απώτεροι στόχοι είναι οι **μαθητές**, είτε να....

• Σημασιολογικά στερεότυπα

Ενδεικτικά παραδείγματα

- ✓ Στην ανακοίνωση με θέμα ρυμούλκηση- πλοήγηση της αρχής λιμένος Κύπρου του Υπουργείου Μεταφορών

« **Επανδρώνεται** από προσοντούχο προσωπικό της Αρχής (Αξιωματικοί Ε.Ν.)»

- ✓ Στην ανακοίνωση Πυροσβεστικής Υπηρεσίας αναφέρεται

Σταθμοί Υπαίθρου Λευκωσίας

Οι σταθμοί υπαίθρου **επανδρώνονται** με **ένα μόνιμο πυροσβέστη** κατά την διάρκεια της ημέρας με ωράριο ανάλογο με τις ανάγκες της περιοχής του σταθμού. **Ο πυροσβέστης** αυτός τελεί σε αναμονή καθ' όλο το 24ώρο και βοηθείται από έκτακτους πυροσβέστες οι οποίοι κινητοποιούνται ανάλογο με τις ανάγκες για παροχή βοήθειας προς το κοινό. Κατά την καλοκαιρινή περίοδο οι σταθμοί υπαίθρου επανδρώνονται καθημερινά συμπεριλαμβανομένων εορτών και Σαββατοκύριακων με μόνιμο προσωπικό και εποχιακούς εργάτες πυρόσβεσης.

2.2.3. Σε ό,τι αφορά την πραγματολογική/κειμενική ανάλυση

• Οι ουδέτερες νοηματικά λέξεις

Σε ό,τι αφορά την πραγματολογική/κειμενική ανάλυση (Κανάκης 2007), τα κείμενα που εξετάζονται αποτελούν εργαλεία για τη ρύθμιση διαδικασιών του δημόσιου τομέα, αλλά και φορέων και πτυχών της κοινωνικής ζωής πέρα από τις αμιγώς διοικητικές λειτουργίες. Συντάσσονται με τη χρήση των υψηλών υφολογικών ποικιλιών, ακολουθούν τους μορφολογικούς και συντακτικούς κανόνες της πρότυπης ποικιλίας η οποία, όπως είπαμε και στην αρχή, βρίσκεται σε επαφή με τη λόγια γλώσσα που με τη σειρά της συνδέεται με τη χρήση αρχαϊζουσών ποικιλιών. Αντίστοιχες είναι και οι λεξιλογικές επιλογές των συντακτριών/των τους. Η χρήση των κανόνων της πρότυπης γλώσσας και των λόγιας προέλευσης λεξιλογίων συνάδει με την κατασκευή ταυτοτήτων κύρους για τους/τις συντελεστές/τριες αλλά και το σύνολο της κυπριακής δημόσιας διοίκησης. Σε αυτό το πλαίσιο τύποι της δημοτικής, συχνά απόρροια προσπαθειών εμπλουτισμού λεξιλογικών κατηγοριών, όπως τα ονόματα που αναφέρονται σε επαγγελματικές ή άλλες ιδιότητες ατόμων ή/και κοινωνικών ομάδων, με τύπους θηλυκού γένους και ως προς τη μορφολογία και ως προς τη σημασία τους, δεν επιλέγονται. Είναι δύσκολο να προσδιοριστεί αν οι καταγεγραμμένες προτιμήσεις για τους εν λόγω τύπους και η χρήση τους και στις χαμηλότερες ποικιλίες προηγείται ή ακολουθεί αυτή την τάση. Το αποτέλεσμα πάντως είναι ότι η δήλωση του θηλυκού γένους και η κατ' επέκταση αναφορά στους εκπροσώπους του στο γυναικείο φύλο είναι κατά κανόνα προβληματική για την Κοινή Νέα Ελληνική. Είτε μέσω της κοινής μορφολογικής κατάληξης, είτε μέσω της χρήσης του αρσενικού των επαγγελματικών ονομάτων, οι γυναίκες φορείς των αντίστοιχων ιδιοτήτων καθίστανται στην καλύτερη περίπτωση δυσδιάκριτες

Ενδεικτικό παράδειγμα

- ✓ Στην Προκήρυξη του Υπουργείου Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος για την αφαίρεση αμιάντου από το υπόστεγο του Μουσείου Κυπριακής Υπαίθρου αναφέρεται

«όνομα του υπογράφοντος»

Η πραγματολογική/ κειμενική ανάλυση των δημόσιων εγγράφων αναδεικνύει το αποτέλεσμα που η, μάλλον θεσμική σε ό,τι αφορά τις οδηγίες συγγραφής των διοικητικών εγγράφων και κειμένων, κυρίαρχη επιλογή της σύνταξης τους στο αρσενικό γένος παράγει. Το σύνολο των κειμένων που εξετάστηκαν αποτελούν εργαλεία για τη ρύθμιση διαδικασιών του δημόσιου τομέα, αλλά και φορέων και πτυχών της κοινωνικής και πολιτικής ζωής πέρα από τις αμιγώς διοικητικές λειτουργίες. Συντάσσονται με τη χρήση των υψηλών υφολογικών ποικιλιών, ακολουθούν τους μορφολογικούς και συντακτικούς κανόνες της πρότυπης ποικιλίας η οποία, όπως είπαμε και στην αρχή, βρίσκεται σε επαφή με τη λόγια γλώσσα που με τη σειρά της συνδέεται με τη χρήση αρχαϊζουσών ποικιλιών. Αντίστοιχες είναι και οι λεξιλογικές επιλογές των συντακτριών/των τους.

• Η αρσενική «κατασκευή του κόσμου» μέσω του λόγου των διοικητικών εγγράφων

Σε ό,τι αφορά σειρά εγγράφων που αναλύθηκαν για επιστημονικούς λόγους, το σύνολο των κειμενικών δομών επιβεβαιώνει τη σχεδόν αποκλειστική χρήση του αρσενικού γένους. Πέραν της ολοκληρωτικής, θα μπορούσαμε να πούμε, αποφυγής της χρήσης του θηλυκού γένους και συνεπώς της άμεσης αναφοράς στις γυναίκες για το σύνολο των κοινωνικών και επαγγελματικών ταυτοτήτων που αναφέρονται στα κείμενα, επισημάνθηκαν και στοιχεία τα οποία αναδεικνύουν ακραία ως προς την πρόσληψη των κειμένων σημασιακά και πραγματολογικά αποτελέσματα.

Στα έγγραφα του Υπουργείου Άμυνας παρατηρείται πλήρης απουσία των γυναικών, στην πραγματικότητα όμως υπάρχουν γυναίκες που έχουν εισαχθεί και ολοκληρώσει τις στρατιωτικές τους σπουδές σε Στρατιωτικές Σχολές.

Στα έγγραφα που σχετίζονται με την πολιτική ζωή το σύνολο των συντελεστών και των προσώπων αναφοράς της δημόσιας διοίκησης κατασκευάζονται μέσω του αρσενικού ως κατ' εξοχήν άντρες.

Στα έγγραφα των Υπουργείων Εξωτερικών και Εσωτερικών επαναλαμβάνεται η έκφραση «οι πολίτες» και το σύνολο των δικαιωμάτων αποδίδονται σε άντρες.

Ενδεικτικά παραδείγματα

- ✓ Χαρακτηριστικό για τη σύνδεση της ιδιότητας του πολίτη με το αρσενικό γένος είναι το παρακάτω απόσπασμα από την ανακοίνωση του Υπουργείου Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος με τίτλο Μήνυμα Υπουργού, όπου αναφέρεται

«Φιλοδοξία του Υπουργείου Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος είναι η επιτυχία του εγχειρήματος αυτού, ώστε ο θεσμός του ΚΕΑ να επεκταθεί και να δικτυωθεί σε όλες τις γεωργικές περιοχές της Κύπρου, και να προσφέρει ποιοτικές υπηρεσίες στον Κύπριο αγρότη και στον πολίτη γενικότερα»

- ✓ Στην ανακοίνωση του Υπουργείου Μεταφορών, Επικοινωνιών και Έργων αναφέρεται

«Το Όραμα του Τμήματος (Τμήμα Δημοσίων Έργων) είναι: Να κάνουμε τη διακίνηση των πολιτών στο οδικό δίκτυο πιο σύντομη, άνετη και ασφαλή. Να εξασφαλίσουμε στον πολίτη πιο άνετες και αξιοπρεπείς συνθήκες εξυπηρέτησης σε σύγχρονα δημόσια κτίρια.»

- ✓ Στην ετήσια έκθεση 2012 της Αστυνομίας Κύπρου προσδιορίζονται οι αξίες, ανάμεσα στις οποίες είναι ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όλων των πολιτών. Η Κυπριακή Αστυνομία είναι δεσμευμένη να παρέχει δίκαιη και ίση μεταχείριση σε όλους τους πολίτες ανεξαρτήτως κοινότητας, φυλής, χρώματος, θρησκείας, γλώσσας, φύλου, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, ηλικίας και κοινωνικής τάξης. Αναφέρεται αξία στον πολίτη, αύξηση του αισθήματος ασφάλειας του πολίτη, αιτητές ασύλου .

- ✓ Στον Οδηγό του πολίτη του Υπουργείου Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού αναφέρεται κα

« η ενημέρωση του πολίτη»

- ✓ Στην έκθεση της κυπριακής δημοκρατίας σχετικά με την εφαρμογή των συμπερασμάτων της ευρωπαϊκής και της παγκόσμιας διάσκεψης κατά του ρατσισμού (σελ. 14) αναφέρεται

Μέρος II του Συντάγματος διατυπώνονται κατά τρόπο σαφή, ώστε να διασφαλίζουν στον «καθένα» ή σε «όλα τα πρόσωπα» ή σε «κάθε πρόσωπο», χωρίς οποιαδήποτε διάκριση ή διαφοροποίηση μεταξύ πολιτών και μη πολιτών της Δημοκρατίας ή μεταξύ πολιτών της Δημοκρατίας που ανήκουν στην ελληνοκυπριακή ή την τουρκοκυπριακή κοινότητα και χωρίς οποιαδήποτε διάκριση ή διαφοροποίηση με βάση την κοινότητα, θρησκεία ή εθνικότητα ή οποιαδήποτε άλλη βάση. Η θέση αυτή του Συντάγματος εκφράζεται άμεσα στο Άρθρο 28.2, σύμφωνα με το οποίο παρέχεται σε κάθε άτομο το δικαίωμα να απολαμβάνει τα εν λόγω δικαιώματα και ελευθερίες, χωρίς οποιαδήποτε άμεση ή έμμεση διάκριση, λόγω «κοινότητας, φυλής, θρησκείας, γλώσσας, φύλου, πολιτικών ή άλλων

πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, γέννησης, χρώματος, πλούτου, κοινωνικής τάξης ή οποιουδήποτε άλλου λόγου, εκτός αν υπάρχει ρητή πρόνοια για το αντίθετο στο Σύνταγμα». Συνεπώς, το δικαίωμα πρόσβασης στο Δικαστήριο που κατοχυρώνεται από το Άρθρο 30 του Μέρους II του Συντάγματος - ως ένα από τα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες - παρέχεται σε όλους, περιλαμβανομένων όλων των πολιτών της Δημοκρατίας είτε αυτοί, είναι **Ελληνοκύπριοι, Τουρκοκύπριοι, Μαρωνίτες, Αρμένιοι και Λατίνοι**. Δεν υπάρχει Νόμος που να στερεί ή να περιορίζει το δικαίωμα πρόσβασης στο δικαστήριο με βάση τους πιο πάνω λόγους και ακόμη και αν τέτοιος Νόμος υπήρχε, η συνταγματικότητά του θα αμφισβητείτο, όχι μόνο ως εκ της παραβίασης των εν λόγω Άρθρων 30 και 28.2 αλλά και ως εκ της παραβίασης του Άρθρου 6, δυνάμει του οποίου κανένας Νόμος δεν μπορεί να προβλέπει διάκριση εναντίον οποιασδήποτε από τις δύο κοινότητες ή οποιουδήποτε προσώπου ως ατόμου ή ως μέλους της κοινότητας.

✓ Στην έκθεση της Κυπριακής Δημοκρατίας κατά των διακρίσεων σε τομείς του κοινοτικού κεκτημένου (σελ.34) αναφέρεται

«Οι πρόνοιες αυτές δεν εφαρμόζονται **σε κύπριους πολίτες** που δεν κατοικούν στην Κύπρο ή σε πρόσωπα κυπριακής καταγωγής (ακόμη και στην περίπτωση που τα πρόσωπα αυτά δεν **είναι κύπριοι πολίτες**).

Εξαιρέσεις

Αποτελεί εξειδικευμένη περίπτωση εκείνη όπου το θηλυκό γένος προκύπτει υποχρεωτικά μέσω της βιολογίας

«Σύμφωνα με τροποποίηση των περί Υπηκοότητας Νόμων (αρ.168(I)2001) τα παιδιά **Κυπρίας υπηκόου**, στην περίπτωση που γεννηθούν στην Κύπρο, αποκτούν αυτόματα την κυπριακή υπηκοότητα. Στην περίπτωση που γεννηθούν στο εξωτερικό διατηρούν το δικαίωμα απόκτησης της κυπριακής υπηκοότητας, μετά από αίτηση που υποβάλλεται από τον ένα εκ των δύο γονέων. Πριν από την πιο πάνω τροποποίηση, **τα παιδιά Κυπρίας** δεν είχαν το δικαίωμα αυτό, αλλά μπορούσαν **να γίνουν Κύπριοι πολίτες** μόνο με την έγκριση του Υπουργού Εσωτερικών και υπό την προϋπόθεση ότι ικανοποιούντο κάποια αυστηρά κριτήρια. Μια άλλη πολύ σημαντική τροποποίηση του εν λόγω Νόμου αφορά τα παιδιά **Κυπρίας μητέρας**, τα οποία είναι ηλικίας άνω των 18 χρόνων και γεννήθηκαν μετά τη 16η Αυγούστου 1960, στην Κύπρο ή το εξωτερικό. Τα παιδιά αυτά είναι αυτόματα **Κύπριοι πολίτες**. Τα παιδιά που κατοικούν μόνιμα στο εξωτερικό δικαιούνται να αποταθούν για πολιτογράφηση και απόκτηση της κυπριακής υπηκοότητας. Επίσης σύμφωνα με τον εν λόγω τροποποιητικό νόμο **αλλοδαπός σύζυγος**, (ανεξάρτητα από φύλο) δικαιούται να αποκτήσει την κυπριακή υπηκοότητα νοουμένου ότι συζεί με το/τη σύζυγο (ως ζεύγος) για περίοδο τριών χρόνων και ότι ο/η αλλοδαπός/η σύζυγος είναι μόνιμος/η κάτοικος Κύπρου, για τουλάχιστο δύο χρόνια προτού υποβληθεί η αίτησή του/της για απόκτηση υπηκοότητας.»

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Ύστερα από τα ανωτέρω, η εμπειριστατωμένη έρευνα και η συστηματική μελέτη των 600 περίπου εγγράφων της Κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης απέδειξε ότι στα έγγραφα της Κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης η κυριαρχία του αρσενικού γένους είναι συντριπτική (Παυλίδου, 1985:216). Οι γυναίκες ουσιαστικά αναπαρίστανται κι αυτές μέσω του αρσενικού, ενώ το φύλο τους καθίσταται σχεδόν άορατο στον δημόσιο λόγο. Σε ελάχιστες περιπτώσεις οι συντάκτριες/τες των εγγράφων αναφέρονται στο θηλυκό γένος, όταν απευθύνονται σε μεικτές ως προς το φύλο ομάδες του πληθυσμού, ενώ πάντα δίνουν προτεραιότητα και προτάσσουν το αρσενικό. Οι συντελεστές/τριες και τα πρόσωπα αναφοράς της κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης (όπως συμβαίνει άλλωστε και στην περίπτωση των ευρωπαϊκών χωρών που η γλώσσα το επιτρέπει, γεγονός που διαπίστωσε η σχετική έρευνα) «κατασκευάζονται» μέσω του αρσενικού γένους και ταυτίζονται ως κατ' εξοχήν άντρες. Έτσι με τρόπο έμμεσο και λανθάνοντα νομιμοποιούν τις ασύμμετρες σχέσεις και συντελούν στη φυσικοποίηση της κυριαρχίας του αρσενικού στο δημόσιο βίο, παρουσιάζοντας ως αιώνιο και φυσικό ό,τι στην πραγματικότητα είναι ιστορικό και μεταβατικό. Παράγουν ως εκ τούτου σεξιστικό λόγο και επιβεβαιώνεται ότι η γλώσσα συμβάλλει στην αναπαραγωγή και διατήρηση κυριάρχων ιδεολογικών θέσεων και στάσεων (Παυλίδου 2006:33). Οι περιπτώσεις γλωσσικού σεξισμού, που καταγράφηκαν στα 600 περίπου αντιπροσωπευτικά και εν χρήσει διοικητικά έγγραφα προβάλλονται με φανερό ή λανθάνοντα τρόπο, αντανακλούν τη μακρά πατριαρχική παράδοση της κυπριακής κοινωνίας σύμφωνα με την οποία ο λόγος (discourse)¹⁴ των γυναικών βρίσκεται στο περιθώριο, σε αντίθεση με των ανδρών, που έχουν αισθητά μεγαλύτερη οικονομική και πολιτική δύναμη. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτες είναι οι επιπτώσεις του φαινομένου, καθώς ο γλωσσικός εξοβελισμός των γυναικών οδηγεί στον συμβολικό αποκλεισμό τους από όλα τα πεδία και τις δραστηριότητες της κοινωνίας που χαίρουν κάποιας αναγνώρισης ή αξίας.

¹⁴«Με τον όρο «Λόγος» (discourse) εννοούμε ένα σώμα κοινωνικά δομημένων γνώσεων από το οποίο τα υποκείμενα έχουν τη δυνατότητα να αντλούν λέξεις και ιεραρχικά νοήματα, προκειμένου να επικοινωνήσουν, να κατασκευάσουν και να διαπραγματευτούν τον κοινωνικοπολιτισμικό τους περίγυρο ή ακόμα και το λεγόμενο «συμβολικό τους κεφάλαιο», όπως θα το στοχαζόταν ο Bourdieu (2007 [2002]), ως ένα corpus κοινωνικών δικτύων - σχέσεων, δεξιοτήτων, ικανοτήτων, γνώσεων και προσόντων. Ο Michel Foucault είναι ο κύριος εμπνευστής του όρου και επιχειρεί να συσχετίσει το Λόγο και την επικοινωνιακή τάξη με τη γνώση και την εξουσία, δηλαδή τη δύναμη επιβολής αυτής της γνώσης. Ο όρος αυτός μπορεί, κατά κάποιο τρόπο, να υποκαταστήσει τους όρους πολιτισμός και ιδεολογία. Ο Λόγος δεν ισοδυναμεί ούτε με τη γλώσσα, ούτε με το κείμενο, αλλά αναφέρεται σε μια ιστορικά, κοινωνικά και θεσμικά συγκεκριμένη δομή αποφάνσεων, όρων, νοημάτων, γνώσεων, κατηγοριών και πεποιθήσεων (Scott 2006). Για να τον διαφοροποιήσουμε στο κείμενο από το λόγο ως απλή ομιλία χρησιμοποιείται η γραφή του με κεφαλαίο γράμμα Η Patti Lather (2006), διευκρινίζει ότι η Φεμινιστική Κριτική Ανάλυση Λόγου υποστηρίζει ότι ο Λόγος υπάγεται και ελέγχεται από πολιτικής φύσης σκοπούς. Στόχος είναι η αλλαγή του κόσμου και η συμμετοχή των καταπιεσμένων στην αποδυνάμωση των Λόγων που τους/τις καταπιέζουν και στις διεργασίες για ένα δικαιότερο κόσμο. Πάντως ο Foucault (2011 [1976]) υποστηρίζει χαρακτηριστικά ότι ο Λόγος δεν είναι ζωή και ότι ο χρόνος του δεν είναι δικός μας, θέλοντας να τονίσει τη δυνατότητα του Λόγου να «περιφέρεται» και συνεπώς να «αναδιαμορφώνεται» ιστορικά στο εκάστοτε κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο (βλ. και Butler 2006 ; 2008 ; Πολίτης 2006)» Ανδρέου 2014:17-18.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

- Γεωργαλίδου, Μ. & Λαμπροπούλου, Σ. (2016), «Γραμματικό γένος και γλωσσικός σεξισμός στα έγγραφα της ελληνικής δημόσιας διοίκησης». *Γλωσσολογία/Glossologia* 24: 23-43. [Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:<http://glossologia.phil.uoa.gr/sites/default/files/2.Georgalidou&Lamproroulou.pdf> (Τελευταία πρόσβαση:14/7/2020)]
- Γκασούκα, Μ., (2014), *Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του φύλου. Ζητήματα εξουσίας και ιεραρχίας*, (3^η εκδ.) Αθήνα: Διάδραση
- Γκασούκα, Μ., Γεωργαλίδου, Μ, Λαμπροπούλου, Σ., Φουλίδη, Ξ. & Κώστας, Α., (2014), *Οδηγός χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα*, Αθήνα: Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων <http://www.isotita.gr/var/uploads/MELETES/Odigos%20Xrxisis%20Mi%20Seksistikis%20Glossas.pdf>
- Creswell, J. W. (2011), *Η έρευνα στην εκπαίδευση: σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας*, Αθήνα: Έλλην
- Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας (2014), *Ετήσια Έκθεση*, Λευκωσία : Κυπριακή Δημοκρατία
- Κανάκης, Κ. (2007), *Εισαγωγή στην πραγματολογία: Γνωστικές και κοινωνικές όψεις της γλωσσικής χρήσης*, Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου
- Κανάκης, Κ. (2011). «Εισαγωγή: πόθεν γλώσσα-και-σεξουαλικότητα;». Στο Κ. Κανάκης (Επιμ.), *Γλώσσα και σεξουαλικότητα. Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εικοστού Πρώτου σσ 13-46
- Λαμπροπούλου, Σ. (2014), «Κοινωνικό φύλο: μέθοδοι και προσεγγίσεις». Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφιανού & Β. Τσάκωνα (επιμ.), *Ανάλυση λόγου: θεωρία και εφαρμογές*. Αθήνα: Νήσος, σσ. 399-440.
- Μακρή-Τσιλιπάκου, Μ. (1993), «Τι άλλαξε λοιπόν; Μελέτες για την ελληνική γλώσσα», *Πρακτικά*, 16^η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, σσ. 435-446
- Μπενού, Β. Κ., (1991), *Μέθοδοι και Τεχνικές Δειγματοληψίας*, Πειραιάς : Α. Σταμούλη
- Παπαγεωργίου, Γ. (1998), (επιμ.) *Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα*, Αθήνα : Τυπωθήτω, Γιώργος Δαρδάνος
- Παυλίδου, Θ. (1984), «Γλώσσα-γλωσσολογία-σεξισμός», *Σύγχρονα Θέματα*, 21, σσ. 69-79
- Παυλίδου, Θ. (1985), «Γλώσσα και Σεξισμός», Συνέδριο με θέμα *Ισότητα των δύο Φύλων και Εκπαίδευση*. Συμβούλιο Ισότητας των Δύο Φύλων, Υπουργείο Προεδρίας, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.
- Παυλίδου, Θ., Αλβανούδη Α., Καραφώτη Ε., (2004) « Γραμματικό γένος και σημασιακό περιεχόμενο: προκαταρκτικές παρατηρήσεις για τη λεξιλογική αναπαράσταση των φύλων», στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 24, σσ.: 543-553
- Παυλίδου, Θεοδοσία-Σούλα (επιμ.) (2006) *Γλώσσα-Γένος-Φύλο*, 2^η έκδ. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη
- Ράλλη, Αγ. (2008), « Η μορφολογία ως αυτόνομο τμήμα της Γραμματικής» στο Α. Μόζερ κ.α. (επιμ.) *Γλώσσης Χάριν*, Τόμος αφιερωμένος από τον Τομέα Γλωσσολογίας στον καθηγητή Γεώργιο Μπαμπινιώτη, *Ελληνικά Γράμματα* 2008, 141-156
- Ρούσσο, Π. Α., Τσαούσης, Γ. (2011), *Στατιστική στις επιστήμες της συμπεριφοράς με τη χρήση του SPSS*, Αθήνα: Τόπος
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1938), *Νεοελληνική γραμματική (της δημοτικής)*. Ανατύπωση της έκδοσης του ΟΕΣΒ (1941).

Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 1978.

- Τσοκαλίδου, Ρ.** (1996), *Το φύλο της Γλώσσας. Οδηγός μη-σεξιστικής γλώσσας για τον δημόσιο ελληνικό λόγο*, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων-Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
- Τσοκαλίδου, Ρ.** (1999), «Διγλωσσία, φύλο και εθνοτική ταυτότητα», Πρακτικά Συνεδρίου «Ισχυρές»- «Ασθενείς» *Γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Όψεις του Γλωσσικού Ηγεμονισμού*, τομ. Α' Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, σσ. 505-510
- Τσοκαλίδου, Ρ.** (2001), «Θέματα κοινωνιογλωσσολογίας για δημοσιογράφους», *Εφαρμοσμένη γλωσσολογία* 17, σσ. 109-116
- Τσοκαλίδου, Ρ.** (2001β), «Γλώσσα και φύλο». *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, σσ. 104-107.
- Τσοκαλίδου, Ρ.** (2002), «Γυναίκες, γλώσσα και λεξικά», στο Γκόβα, Ε. (επιμ.) *Η πώση των φύλ(λ)ων. Κείμενα-προτάσεις για το σεξισμό και τη βία*. Αθήνα: Ελευθερία Γκόβα, σσ. 57-60.
- Χριστοπούλου, Α.** (2003), «Η σημασιολογία και η πραγματολογία και η σχέση της με την ορολογία. Η ελληνική υπογλώσσα της πληροφορικής, σημασιολογική και πραγματολογική ανάλυση όρων από δίγλωσσα σώματα κειμένων (αγγλικά- ελληνικά)», εισήγηση στο ΕΛΕΤΟ – 4^ο Συνέδριο *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία* που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα, στις 30, 31 Οκτωβρίου και 1 Νοεμβρίου 2003. Ανακτήθηκε στις 15/10/2015 από την ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.eleto.gr/download/Conferences/4th%20Conference/4th_10-36-ChristopoulouAngeliki.pdf

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Bergvall, V.** (ed.) (1977), *Rethinking Language and Gender Research*, London: Longman.
- Cameron, D.** (ed.) (1990), *Feminism and Linguistic Theory*. London: Macmillan.
- Cameron, D.** (ed.) (1990), *The Feminist Critique of Language: A Reader*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Coates, J., Cameron, D.** (eds.) (1988), *Women in their Speech Communities*. London: Longman.
- Coates, J.** (1993), *Women, Men and Language*, London: Longman.
- Coates, J.** (ed.) (1997), *Language and Gender: A Reader*, London: Blackwell.
- Coates, J., Shockey, L.** (eds.) (2003). *Men Talk: Stories in the Making of Masculinities*, London: Blackwell.
- Cohen, L., Holliday, M.** (1979), *Statistics for Education and Physical Education*, London: Harper&Row
- Crawford, M.** (1995), *Talking Difference: On Gender and Language*, London: Sage.
- Holmes, J.** (1995), *Women, Men and Politeness*, London: Longman.
- Lakoff, R.** (1975), *Language and Woman's Place*, New York: Harper & Row.
- Mills, S.** (ed.) (1995), *Language and Gender: Interdisciplinary Perspectives*, London: Longman.
- Romaine, S.** (1999), *Communicating Gender*, Lawrence Erlbaum Associates.
- Spender, D.** (1985), *Man Made Language*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Tannen, D.** (ed.) (1993), *Gender and Conversational Interaction*, Oxford: Oxford University Press.
- Tannen, D.** (1996), *Gender and Discourse*, Oxford: Oxford University Press.
- Yule, G.** *Pragmatics* (1996), Oxford: Oxford University Press
- Wodak, R.** (ed.) (1997), *Gender and Discourse*, London: Sage.

